

A

MAGYARORSZÁGI OROSZOK
TÖRTÉNETE

ÍRTA:
Mészáros Károly

PESTEN

Emich Gusztáv bizománya
1850.

Kassán, nyomatott Werfer Károly betűivel.

Nagyságos

DOBRÁNSZKY ADOLF

Úr,
a kassai főhadparancsnokság előadója, s a
magyarországi orosz nép legbuzgóbb
pártfogójának

tisztelete emlékéül
a szerző.

Tartalommutató

Első Fejezet.

	lap.
I. Az író feladata, s a munkának tárgya. A nemzetiségi eszmék fejlődése. A népfajnak ez iránybani mozgalmak	1
2. A maevar oroszok jellemrajza, jelenlegi lakhelyük, szokásaik, s társasági állapotuk rövid jellemrajza.....	3
3 A jelen történetirat célja az orosz, népre nézve.....	10
4. Magyarhon érdeke ezen nép történetének ismeretében.....	11
5. A magyar oroszok régi, s újabb nevezeteik	15
6. A magyar oroszok eredete, s néprokonságaik.....	18
7. A magyar oroszokrégi lakhelye, s másunnani származása	20
8. A magyar oroszok több ízben történt bevándorlásuk, még a régibb időkben	25
9. A magyar oroszok politikai állása legrégebb ilőkben.....	20
10. A magyar oroszok egyházügye régi időkben, különösen a magyarok bejövetele alkalmával, és utána.....	34
II. Szakadás a keresztény egyházban, s ezen szakadás hatása a magyarországi népfajok, s különösen a rutheuk , és szláv népokonok sorsára.....	40

Második Fejezet.

12. Vallás felekezeti villongások, s ezek allat a magyar oroszok sorsa.....	48
13. A magyarországi oroszok állapota első Endre királytól Szent László király koráig.....	53
14. Ijhabb bevándorlások, s a ruthen nép sorsa Sz. László uralkodásától li. Béla koráig	56
15. A magyarországi OIOBZ nép egyházi nyomatása II. Bélától II. Endre király koráig. Egyházi oklevelek ezen tárgyban.....	61
16. A görög catholicismus, s az ezt követő magyarországi, valamint a lengyel, s gallicziai oroszok szerencsétlenségeik , II. Endre korától Nagy Lnjos uralkodásáig. 1205—1342	68

17. A magyarországi orosz nép sorsa III. Endrétől , későbbi illőkben. Az ungmegyei, s zcmplényi oroszág föllázadása Pető Péter ahitt. Az oláhok közös sorsa a Hitbeliekkal.....	71
---	----

Harmadik Fejezet.

18. Az oroszok utolsó bevándorlása Nagy Lajos alatt. Koriathovics Tódor. A görög egyházügy későbbi fejleménye. Az oláhok kibujdosása	82
19. A görög egyház, s ruthen nép vallásügyi fejleménye Nagy Lajos korától Mátyás király haláláig. Az oláhpapok sorsa.....	91
20. Az oroszok polgári, s egyházi állapota Mátyás halála után, különösen 1479 — 1050-ig.....	93

Negyedik Fejezet.

21. A magyar oroszok polgári története későbbi időkben a legújabb korszakig. 1040—1818-ig	104
22. A magyar oroszok egyházügye a római egyházzal történt egyesülés óta, legújabb időkig	112
23. Az orosz nép egyházi egyesülésének következményei Magyar, és Lengyelországban.....	118

Ötödik Fejezet.

21. A magyarországi orosz nép legújabb mozgalmi, s ezeket illető hiteles adatok	128
25. Adatok az orosz nép legújabbmozgalmihoz	132
26. A magyar orosz nép jólléténekelmozdításáról	147
27. Oklevelek	149

A magyarországi oroszok története.

ELSŐ FEJEZET.

A népvándorlás korszakai Sz. István, első magyar királyig.

I.

Az író feladata, s e munkának tárgya.

A század eszméi, mellyek a megifjodó vén Europa legutóbbi életszakát olly történetdússá tevék: áthatották minden népek lelkét. Jele, hogy az, új korszak új emberiséget szükségel. Azon országok, hol a társadalmi rend logical fejlődése szétbontá a történeti állapot szellemnyommasztó kapcsait, kormányalakok, intézmények, szokások, s erkölcsökben kezdik immár átalakítani az emberiséget. Mutatja ezt Franciaország, Angolhon, s a német tartományok példája. Ez természetes következménye azon népek életfejlődésének, mellyek korunk végzetteljes eseményei közt kitisztultak a múltak salakjaiból, szabad, önálló, egyéni életet kezdenek élni. A nagykorúságnak látható mozzaniti ezek, a gyermekkorból emberiségbe lépő népek érettségi korszakából. Azonban ama népfajok, mellyekre csak távolról síit a polgáriasodba éltető napja, csak az ifjúság ébredő öntudatának jeleit mutatják, csak eszmélnek még, vágnak, s óhajtanak. Ezen eszmék, ezen vágyak, emez óhajtasok azonban szinte mindenütt kivehetők az európai népek mozgalmainak zajában, mi annak jele, hogy minden faj, melly eddig gyermekkort, vagy szolgáléletet élt, önállásra, egyéniségre törekszik. Láttuk ezt az olasz mozgalmak történetéből, láttuk a németországi, s különösen a magyar forradalom napjaiban a midőn népfajok keltek föl egymás ellen, kik különben századok óta közös sorsnak hajóján eveztek az idők folyamán.

S mi lehetett oka a vérengző testvérharcznak, melly annyira egymás ellen bősztíté az itt lakó népfajokat?... Bizonyára semmi más, mint ama hatalmas ösztön melly önállásra, egyéni életre költé föl az idegen elemeket.

A forradalom zivatara méginkább kifejté c mindenható ösztönt, s a polgárvér éltető harmatkint öntözé meg, mint a növényt, melly a tavasz némelly száraz napjaiban tápnedvet szomjazik. Mert valóban hasonlít e hatalmas ösztön a tavaszi növényhez, melly ha kihajt, kalapácscsal sem veritek többé a föld medrébe vissza. Íme a forradalom kimenete mutatja. Szenvedett, vérzett, s nagy részben megfogyott bár azon számos népcsalád, melly Magyarhon 1848—49diki eseményeiben harcmezőre szállt, az önállóság, s független, egyéni élet iránt kifejtett ösztön inéginkább terjedez, erősödik. A szerbek, horvátok, s oláhok mindinkábi zajongásaik, kiket a forradalom következményei nem elégítenek ki, mind igazolják ezt. A világpolgár, s elfogulatlan bölcselő szíve, csak örvendhet, ezen mindinkább egyetemcsedő, s élénkülő népmozgalmak látásán: — mert c mozgalmak az emberiség újjászületésének előjelei.

Tudjuk, hogy az emberiség korszakainak átmeneti állapotát — gyermekkorból az ifjúságba, az ifjúságból férfikorba, — bizonyos eszmék jellemzik. Tudjuk a történetírásból, hogy a népek *ifjúsága* átalában a *nemzetiség* eszméjével lép föl, — s férfikora a *szabadság* érzelmeit, szüli. A magyar faj története is világosan mutatja ezt. Azt is látjuk, hogy a lu>l a nemzetiség eszméje télért, a szabadság eszméje nyomban követi azt. így volt a magyar faj történetében is. Azonban jegyezzük meg, hogy a nemzetiség eszméje megszokta előzni a szabadság eszméjét, s hol míg amaz kifejtve, megszilárdulva nincs, ez ki nem fejlődhetik. S ez igen természetes, mert a népek egyéni életfejlődésének első feltétele a nemzetiség; — olyan ez, mint a virágkehely, melly mind addig nem árad illatot, míg ki nem fejlődött. Innét van, hogy minden népfaj, mihelyt eszmélni kezd, nemzetiséget törekszik fejteni, szilárdítani, terjeszteni. Azt tette, a magyar, ezt teszik jelenleg a horvátok, rácok, oláhok, a ugyan ezt a szláv néptörzs minden ágai.

Nem czjélunk e munkában képrajzát adni azon mozgalmuk-

mak mellyek az itt említett népfajok történetében fejlődésnek indultak. Ismerjük a magyar faj történetét, s az európai emberiség bámulja azt; ismerjük a nagy szláv nép múltját, jelenét, s az új világ kíváncsian lesi — lassú, de biztos, sőt mondhatni organicus — fejlődésének eredményeit. De hol a világ-történet Róma dicsőségéről szól, ott beszél a román fajról is. Nem akarunk szólani a horvát, avagy szerb hős népről, — véres tetteik, s a gyilkos merény, mellyet magyar testvéreik ellen intéztek — rémhangon hirdeti nevöket. Egy békés jámbor szellemű, ismeretlen népcsaládról fogunk itt szólani, — egy olly népfajról, melly a magyarországi népek árjában, mint ágyát tévesztett folyam elveszve hullámzott; — de melly immár saját partjait keresi. Ezen népfaj, nem romboló fergetegkint akarja megrohanni a társaság kapuját, hogy élvezhesse azon jogokat, mellyekkel az örök természet minden népet megajándékozott; — ő nem physical — ő szellemi forradalomban indult meg újjáteremteni magát, hogy népesítse a emberiség családját. Ezen ismeretlen s nagyszerű szerephez fogott népfaj: a magyarországi görög cath. orosz faj.

IV.

A magyar oroszok jellemrajza, s jelenlegi állásuk kepe.

Ha a múltak napjaira visszatekintsz., s vizsgálod a népfajok történeteit, mellyek közremunkáltak a haza alkotásában, a magyar oroszokat mindenütt, és minden korszakban ott találod. Hű, s a magyar nemzethez testvéreleg ragaszkodó elem vala ez minden időkben, s ha elnyomott szabadsága védelmére fegyvert ragadt a szittyakar, ha az ország határait kellett terjeszteni, a magyar dicsőséget vérrel emelni: az orosz faj soha nem vonta ki magát. Látni fogod a történetírásból, mellyet itt lelkiismeretesen vázlandunk, hogy ők ősi lakhelyüket is elhagyták midőn a népvándorlás árja megindult, s a magyar népbe olvadva, együtt jöttek ide Etele, s Árpád diadalmas hadaival, azok pedig, kik már akkor is Magyarhon lakói voltak, önkényt megadák magukat a magyar uralomnak, Kálmán, Ildik Endre, s I. Lajos

királyok alatt még több fokultokat vontak maguk után, hogy szaporítsák a magyar nép frigy társait. Látni fogod, hogy Magyarország forradalmi, s szabadságharcaiban még akkor is, midien a többi fajok ellenünk lázongtak — főtényező volt. Mindeincllet, a magyarországi oroszokat, itt a kárpátok alján is, éjien azon nehéz átok nyomta, a mi gallicziai testvéreiket. Valamint t. i. ott, úgy itt is. nem hogy érdemleg méltányoltattak volna, hanem valamint ott: lengyel, itt a magyar olygarchia martalékiul vettet tek, iázen állapot, melly őket nem csak lealázta, hanem el is nyomorító, természetesen azon visszahatást idézte elő, hogy midőn sorsuk egyházi, s political tekintetben Gallicziában enyhülni kezdett, — a magyarországi oroszok oda csatlakozlak, mikor pedig a lengyel kenézek önkénye Gallicziában nyomta őket, visszatértek magyar testvéreikhez, s számos rokonokat hozva onnan is magukkal, — mind ez ideig szenvedve s elhanyagolva bár, nyugodtan megmaradtak Magyarországon. Nagy számmal tartózkodnak azonban Gallicziában, s Erdélyben is oroszok, kik magukat egy azon népcsalád tagúinak vallják, s hitvallásuk tekintetében egy azon szertartást, t. i. a görög egyesült szertartást követik. Számuk e különböző tartományokban több millióra meny, Magyarországon azonban, minthogy nem minden görög catholicus orosz 5—600,000nél többet nem számítanak: Ezek leginkább a felső megyék bérceit lakják, s különösen Beregh, Mármaros, Ungh, Szepes, Torna, Ugocsa, Zemplény megyékben tartózkodnak; de laknak elszórva Bihar, Szathmár, s Szabolcs megyékben is. Ezen most említett helyeken, lehet még találni oroszokat Szerem, és Bácsvármegyében, különösen Kucsma, és Keresztár vidékén, kik azonban itt csak későbbi telepítvények, s nem sokan léteznek. Mindezen most érintett oroszok, eredetileg szláv uépsarjadékok, s nyelvük, és szokásaik legnagyobb rokonságban az orosz nép sajátjaival állnak. Ők általában a keleti egyesült egyház hívei, s vallási dolgaikat ú szláv nyelven gyakorolják. Eredetileg Magyarhon őslakói közé tartoznak, de, mint alább részletesen előadandjuk — hogy az orosz, és lengyel iga alul szabadulhassanak, Veres- vagyis Kis-Oroszország, s Gallicziából is nagy számmal költöztek be Magyarországba, mi a régi atyafiak közt a Kár-

pát bérczeit szállták meg. Az oláhokkal, kikhez vallási egyformaság által kötvék össze, a századok közös sanyarai, s viszontagságai alatt testvéreileg összeszoktak, s ugyanazon püspökség alatt élnek. Azon oroszok, kik Erdély keldi részén, s Moldvában telepedtek le az ő népszomszédjaik, különösen az oláhokkal annyira összeolvadlak, hogy nyelvkiejtésük, s szokásaiknál fogva, ha csal-történeti életük hagyományai nem mutatnák származásukat, — alig lehelne megismerni. Mint a természet rendjében, a nagyobb terjedtebb elein átrokonítja a kisebbet: a népfajok életében is; — ezért ezeket, mint kik egyéni létük jelveit már csaknem egészen elveszték, nem is lehet az oroszokhoz számítani. — Alakiban, az oroszok főkép a kárpátvidékiek, egészséges, kifejlett, — de inkább nácson, mint magas testalkattal bírnak; csontszerkezetük tartós, idegrendszerük rugékony, mellük domború növésű, és szélesded, s mintegy a természettől is hegyi életre alkotott. Hajzatuk inkább verhenyeges szőke, vagy vereses barna; szemeik savó színezetűek többnyire: itt-ott barnasárgák, mellyeket tömött barnás nagy szemöldökök éreznek. Arczvonásaik mindkét nemből tökéletesen szláv eredetre mutatnak, s néhol annyira hasonlók, hogy az ember első tekintetre mindnyájukat egy családbelieknek tartja. Kitűnő szépséggel általában sem férfi, sem nő nem bír, de mindemellett számos kellemes s szabályos arczu hölgyecske találkozik közöltök. Halló érzékük finomságára nézve mindkét nemből, felülmúljak a nemet s magyar fajt, de egyéb érzékeik mégis sokkal tompábbak. A férfiak közt találkoznak olyanok a kik szakállukat patriar-diai őszérű modorban hordják, melly divat azonban már most leginkább csak a kaluger zárdákban találtatik. A nőnem, kivált a fiatalkor első éveiben ingerteljes fris színezetű bőrral bír, de termete általában nem olly sugárdad. mint a férfiak többségéé. Eletteliük, szépségük, s ingerük sem olly tartós mint emezéko, s már 12—13 éves korukban annyira kifejlettek, hogy többnyire férjhezmenendők, s férjhez is mennek, mihelyt a törvényes korszakot elérik. Ehez járulván a férfiak nyers bánásmódja, s ama nehéz munka, mellyre szegénység, s gazdálkodás miatt minden orosz nő kárhozatva van — korán elher-

vadnak, s külsőjük annál elasztotabb, visszataszítóbb alakot ölt fel, menél kecsesebbek voltak az élet ifjúság tavaszában. Ezen nép jelleme, csudálatos összetétele a sajátságos erények, s hibáknak, mellyek által minden más fajtól szembetűnőleg különbözök. A magyarországi orosz ember általában kedélyes, fűrgé, szolgálatkész, és szenvedélyes, melly tulajdon azonban, benne nagy dolgokra küzdő ösztönné ritkán magasodik; — idegenek iránt barátságos ugyan, sőt gyakran nagyon is nyílt lelkű, a nélkül, hogy azokban bíznék, s a kötött barátságban hű maradna. A munkára, jóllehet az ország némely részeken képzelhetlen életsanyar nyomja, kevés hajlama van, — de annál több a korhelyságra, s gondoszlato dínomdánomra. Ő alakiban csak annyit dolgozik, mennyire a mindennapi szükség kényszeríti, s a jövődök aggodalmait kevésse ismeri. Némely helyen, hol kedvezőbb körülmények közt él, a korhelységet csaknem rendszerezíti. Ő iszik, és vigad, ha gyermeke születik; lakomáz, midőn azt keresztelik; gazdag tort rendez halottjainak temetésénél, említési vendégséget tart azon czimből, még több évek után is. Ha név-, vagy születési napja van — újra lakomáz, s ha baj, vagy búbanat környezi bort, s pályinkát iszik. Jóságára nézve azonban e népfelekezet, csaknem minden más fajt túlhalad; koldus ritkán hagyja el házát alamizsna, s felebaráti vigasz nélkül, valamint egymáson, szorultság és baj közt, a legközösebb részvétellel siet segíteni. Nagy bűnöket ritkán követ el, s ha követ is, többnyire ittas állapotban, annyira, hogy a tömlöczökben közülök aránylag legkevesebb rab találhatik. Vallását az orosz szerfelett szereti, s azon mysthicus buzgalomnál fogva, mellyel azt gyakorolja, minden rokon hit felekezetűt testvérenek néz. Innét olly összetartó, s rokon érzelmű egymás iránt, mikint egy szláv faj sem Magyarországon. Míg azonban e vallásos érzelem egy gyönyörű patriarchalis családtestté olvasztja össze időről időre e sajátságos uepet, — s míg ez érzelem lelkének legszébb erkölcsvirágait terjeszti, — papjai, kik általában a legnagyobb szegénységben tengődnek (mí a statuskormány bűne), simoniat üznek abból, s tulajdon hasznokra zsákmányolják ki. És ez annyira megy, hogy az orosz gyakran utosó tehencsekjéjé

is papjának ajándékozta, sokszor gyermekeit, s nejét, kizárja végrendeletéből, s kevés keresményét néhány gyászmiseért az egyháznak, vagy papjának hagyományozza. Ez minden esetre társadalmi hiány, melly a népet a vakbuzgóság homályában lartja, papjait pedig az egyházi hivatás szent ösvényéről a lélekvasárlás, hanyagság, s népámítás erkölcstelenségeire kényszeríti. De e hibaért, mellynek következése immár társasági fekély lyé vált, csak az állam kormányát lehet kárhozatni, melly soha nem gondolkodott ezen nép egyházának biztosítása, s nevelésének eszközeiről. Innét van, hogy a magyarországi orosz nép általában alantabb értelmi fokon áll, mint a többi fajok; innét, hogy mint az ipar, mint a közgazdaszat, s jóllét tekintetében a többi osztályoktól messze távol áll. Fájdalmas tapasztalni, hogy ezen nép, melly annyi józan értelemmel, fogékonyság, s minden jó iránti hajlammal megáldva van, — laka, ruházata, életmódja, vagyis rendkívüli szegénysége által — nem csak azon népfajoktól, mellyek közelében él, hanem egyazon helységben, más hitfelekezetbeliektől is — szembetűnőleg különbözik! Fájdalmas látni, hogy iskolákban, s a magán élet viszonyai közt, bár számos jeles tehetségű orosz ifjú tündököl; — e nép, csaknem ezredes küzdelem, s szenvedés után sem fejthetett ki közép — s még kevésbé művelt osztályt! Az orosz nép ugyanis Magyarországon a legnagyobb értelmi elhagyatottság, s nyomasztóbb anyagi viszonyok között él. Eleven lelkét a szegénység, s szolgálai alázat annyira megtörte, hogy ha utczákon vagy egyébiütt csak távolról is pillant meg vnlamelly lisztesebb öllözékű egyént, azonnal lekapja kucsmáját vagy kalapját, csaknem izzasztó remegés közt rendezgeti haját, s felénk tisztelettel teszi köszöntését: „*Daj Boztez*“ (Adjon Isten) és kezét, sőt sokszor lábat, s ruházatot csókol. A magyar orosz nép papsága általában művelt, s legújabb időkben határozottan magyar érzelmű. Ez egyszersmind az ő egyedüli intelligentiája. Kőztanítói ellenben igen bárdolatlanok, s minthogy többnyire iskolamesterek, s kántorok egyszersmind, s mint-hogy mindemellett alig fizetvék 20—30 váltó forinttal, 8 pár köből gabonával, a nevetésre kevés gondot fordítanak. De ezt szinte nem lehet csudálni, mert ha elég képzettséggel bírnának

is a közoktatásra, nyomasztó életszükségeik terhe közt, nem tehetnének különben. A nép ezen jobb sorsra érdemes dajkáit ugyan is, az egyházi személyekkel együtt, Magyarországbán cddigelé nem a status, hanem a nej) fizeti csekély keresményiből. Természetes ennél fogva, hogy a nép mellyről az állam nem gondoskodik, s melly 40—50 helységben alig tud egy valamirevaló tanítót, s iskolát föntartani, — nyers bárdolatlanságából — mindeddig ki nem vetközhetett.

De sok okait lehet föltalálni o szerencsétlen állapotnak Magyarország régi alkotmányában is. Ezen ország társadalmi szerkezete t. i. a hűbérendszer, s kiváltságok előnyeire vala alapítva. Ennél fogva sem birtokhoz sem hivatalos álláshoz nem juthatott más, mint kit a születési vak szerencse aristocraturus bölcsőben ringatott. Tudjuk pedig a ruthén nép történetéből, hogy ez, sem a legrégebb időkben, sem a későbbi kivándorlások alkalmával terjedelmes aristocratiával soha sem bírt, s így az alkotmányos élet áldásaiból teljesen kizárva volt. Sőt, mint-hogy a nemzetiség fogalma is csupán a kiváltságokban öszpon-tosult, s nemzetnek, és hazafinak csupán a magyar tekintet, az orosz nép lassan lassan még azon kevés aristocrat iát is elvesztette, melylyel egykor bírt. Azt is tudjuk továbbá, hogy Magyarországbán csak egy uralkodó vallás volt, t. i. a római catholica hit; — s tudjuk, hogy ez Magyarországbán egy olly nemű vallási aristocratiat szült, melly a maga kiváltságai, előneyei, s egyházi tekintélyének ingerével, a legnagyobb olvasztó erővel hatott a többi felekezetekre, különösen az egyesült oroszokra, mit a jesuitismus csábító pollicája még inkább előmozdított. A magyar nemzetiség, s catholicismus két felolvasztó hatalmas elemeinek lehet tehát tulajdonítani leginkább, hogy az orosz nép előkelő osztályát tehetősbejt, s értelmiségét annyira elvesztette. S ezt igazolja azon tagadlintatlan lény is, hogy orosz nevű s nevezetű aristocraták, s nemesek, és tudósak, még jelenleg is nagy számmal találkoznak a magyar családok közt. A magyarorosz nép tehát most, úgy amint áll: Magyarországon a legtisztább democratiai elem. Nincs sem nemességi, sem vagyonsági aristocratiája. Valamint tiszta egyszerűségben látjuk őt legelső föllépésében és a történetek színpadán, azon szűz egy-

szerűségben szemléljük a közös alkotmány sánczai közé belépni, hová az *egyenjogúság* elve vezette. Az egyenjogúság elve, mint tisztán democraticus tünemény, valóban egy népfajjal sincs olly rokonságban, mint a ruthen vagyis orosz néppel, melly idegen osztályelemeket nem foglal magában. S ez biztos jele annak, hogy e népfaj szinte bir jövendővel, s hosszas gyermekkorát, tartós ifjúság váltja fel. Mert amint az egyenjogúság világa növekedend a nemzet láthatárán, azonképen fog erősödni, fejlődni, s virágzani e népétem is. Az aristocratia nyűge, mellyet a század eseményei immár szintűgy nemzetiségek, mint néposztályok felett széttéptek, nem fogja nyomni őt, s szabad fejlődését sem más fajok uralma, vagy büszkesége, sem kiváltságok nyomni. Azonban van mégis egy körülmény, melly szellemi eleiére gátlólag nehezkedik, s ez: az ő vallási fanatismusa; s régi szokásaihoz való csontmerev ragaszkodása. Szünni fog ez is igaz, mihelyt az n közoktatása előmozdítatik, mihelyt polgári-sodni fog, tudományokban, s mesterségekben előmeneteleket tesz, — de ez sok időbe kerül, s mindaddig, mint nyirkos homály nyomják e szokások, s vallási bigottság a nép szellemi életét. Különösen hajlandó ugyanis ezen nép a babonaságra, s boszorkányság iránti hitre, sőt társasági élete is számos visszás H ártalmas szokásoktól hemzseg. Nevezetesen, általános divatban volt egész 1720-ikig e népnél, hogy a leánykának már őt — hatodik évében férjet néztek ki, s előleges összeszoktatás végett a nagyobb korácsu fiúval egy ágyban hálálták, még akkor is, mikor már egészen fölnöttek, s akár volt kedvük a kitűzött legényhez menniök, akár nem. Még érdekesb volt az, hogy a főnebb érintett idők előtt, minden évben növásárt tartottak bizonyos helyen, mint különösen *Krasznaibrodon*, hol leányok, s özvegyünk összejövén, valóban vásár tárgy gyanánt árultaták magukat. Ezen helyen, hol szerzetesek már akkorában is laktak mind a hölgyek, mind a férfink ünneplés pompában jelentek meg, s lm valamelly legénynek megtetszett egy leány, nyílsebességgel hozzárohanván, s kezén ragadva e szavak közt: „*Pod do Popa, kidi ti trebu chlopa*“ (jer a paphoz, ha férjet akarsz magadnak) a baráthoz vezette, ki már különben is lesett, ezen alkalom után, — s megesküdüött azonnal. Lehet képzelni, mily erkölcsi

befolyást gyakorlának e szokások a népre, s hogy milly házasságok lehettek ezek. De ezek már elmúltak, a mostan divatban létezőkről pedig nem akarunk szólni. A lelkészek ismerik azokat leginkább, s ők, mint a közértelem, s erkölcsök hatalmas nemesítői, mint a nép tanácsnokai, s oktatói leginkább orvosolhatják azokat.

III.

A jelen történetirat czéla.

Minden népfaj halott az emberiségre nézve, míg valamely magasztos eszmét nem képvisel, vagy megtesíteni nem törekszik a világtörténetben. Az ember nem szánakodik nyomorúságán, nem örül emelkedésén; a politic» nem kutatja, nem orvosolja sérveit. Azonban ha nemes szenvedély szállja meg, ha eszmékért hevül, mellyek magas czélokra vezérlik szellemét; ha mer, vállalkozik munkál és mozog, mint élő lény lép föl az élet színpadán, political súlylyá vál, s az emberiség saját jogainak erejével gyámsága alá veszi azonnal. Ugyan e viszony áll mindazon népfajokra nézve, mellyek éretlen kis koruság, vagy mostoha körülményeknél fogva egy nagyobb nemzettestbe olvasztvák, — vagy különálló saját étellel nem bírnak. Halott — nem létező lények ők, — vagy legfőnebb is olly elemek, mellyek eszközül — lajtorjafokául szolgálnak más erősb, kifejtettebb néptestület, s nemzeti iránynak. Csak ha mozog, nemzeti életre törekszik, — nyelvét szokásait nemesíti, — csak midőn önmaga egyénesítésére (individualisatiojára) törekszik: — kezd bizonyos súlylyá tényezővé vállalni mind a politicában, mind a történetekben. Ez az ő újjá születése, vagy föltámadása — ha akarjatok; — ez az ő életének fejlődése, — s ez szellemi fejlődés.

Az emberi szellem fejlődésének első s legfőbb feltétele jedig: az önismeret, — egyeseknél úgy, mint népeknél. Az önismeret lelki szükség bizonyára, s nélkülözhetlen szellemi kellek: Isten csudálatos erőt oltott ezen szellemi kellékbe, s úgy intézte a fejlődésnek örök törvényeit, hogy ember és nép, minden kitzűzött új, vagy történetileg kimutatott pályán, az önismeret által ka-

lauzoltatnék. Mert az önmagunk iránti bizodalomnak is ez éltető anyja. Ez, és amaz nélkül egy ember, vagy nép sem indult fejlődésnek, s egy sem haladott messzire. Azért a népek, mindenütt önmagukat kívánták legelőszőr megismerni, mielőtt valami új pályán megindultak volna. Ezért tanulták mindenek előtt saját történetüket, őseik viseli dolgait, a hajdankor regéit. S ez eszköz volt az önismeretre, melly így olly bájtükör is lett rájuk nézve, mellyből nem csak tulajdon arcaikat, hanem szükségüket, hiányaikat, s teendőik irányzatát is megláthatták, — s olly forrás egyszersmind, mellyből szent lelkesedést, hitet, és reményt meríthettek mindenkor. Illy tükre, — illy forrása eddigelé a magyarországi orosz népnek nem volt, s ezért történt, hogy még jelenleg sem ismeri jól magát, körülményeit, helyzetét. Az idők óceánján mint egy iránytalanul kóválygó sajka keringett ekkorig, nem tudván sem önmaga sem más, honnél jött, hol áll, hová tart? Mi e történetiratban iránytút akarunk adni kezébe, hogy használjunk e mindenben szegény, de áldott jó népnek, — lerajzoljuk hajdankorát, és jelenét, — bölcsőjét, s jelen életszakát, — jövődjének messze boldog képét — vagy sírhalmát.

IV.

Magyarhon érdeke ezen nép-történet ismeretében.

Egy nemzetnek political állását mindenkor azon viszonyok határozzák meg, mellyek által egyik faj a másikkal történeti kapcsolatban áll. Ezen kapcsolat azonban, az idők forgandósága által örökös átalakulásban van, s hévmérője szokott lenni minden nép erkölcsi, vagy political súlyának, helyzetének, s életreményének. Mert a gondviselés úgy intézte a dolgokat, hogy az emberiség közös czéla s közös törekvéseire nézve, minden népnek meglenne az ő sajátágos történeti hivatása. Ezen hivatás ösztöne azonban csak később kel föl a népfajok keblében s csak később követ valami political irányt annyira, miszerint állásának történeti kapcsait megváltoztassa, s olly súllyra emelkedhessék, hogy a dolgok rendére is befolyást gyakorolhasson. Mondám

késő, — de elvégre még és csak megjő. A felületes polilicusok nem sokat gondolnak azzal, kár elébb, vagy utóbb ébred föle bivalas érzetére valamely nép; nekik mindegy, mert ők csak jelen pillanatit tekintik a nemzetnek, s nem gondolnak ama lélektani jelenségekkel, mellyek egy ébredő népnek ártván mutatkoznak, s mellyek többnyire a jövőért értelmét hordozzák magában. A kormányférfiú s maga a nemzet is, ha erre nem ügyel, ha a körülié álló népeiének mozdulatit, fejlődését nem vizsgálja, úgy cselekszik mint könnyelmű vándor, ki bizonytalan útra indul, mielőtt megismerte volna annak szétágazásait, körülményeit, akadályait. Ime előttünk még a legközelebbi forradalom retentő maradványai! Feldúlt alkotmánya egy szabad népnek, véres iszappal kevert rokontestek, — bárd, melly dicső honpolgárok nyakain tompult meg, — s járom, melly a virágzó hon közsorsára borult! S valljuk meg őszintén, hogy a forradalom eme szerencsétlenségei nem más, mint csaknem egyedül azon könnyelmű politicából származtak, miszerint a köz nemzeti életet képző többi népelemnek nem ismertük meg azon súlyát, melylyel bírt, s mellyet a polgárháború iszonyaiban veszünkre még inkább kifejtett. Fajunknak történeti átka, hogy annyi buzgó, s dicső honliak között, mennyivel a sors minden századokban megáldott bennünket, — olly statusférliaikkal, kik az emberiség főeszméinck erkölcsi befolyását is latba vették volna számadásaikban, — nem bírtunk. S az illy eszmék növekedő hatalmára, melly a lobbí népek lelkében fogamszik, de a külső polgári intézményektől veszi életerejét — mindég kicsinylették. Főnek oka abban volt, minthogy a többi népfajok történetét nem tanulván, viszonyait nem ismervén, azok ösztönét, erényeit, vágyait szükségéit, nagyravágyásait, s eszméit sem ismerték, s úgy vitték a dolgokat, hogy a szükséges egybeolvadás helyett . a szükséges kieiigesz.telődés s barátság helyett, a visszavonás, s elidegnedes pártos tüzét gerjesztgették inkább, — Im bár öntudatlanul is. Pedig megnyerni olly fajokat, mellyek topographiai helyezet, történeti, s political viszonyoknál fogva, egy eivilisátióra, s nemzeti nagyságra törekvő nemzetnél — nélkülözhetlenek, — csak úgy lehet, ha azok érdekeit, súlyát, s eszméit és mozgalmait sem ignoraljuk. Főkép most midőn a népek csap-

kódú hullámzata minden nemzeti elemet fölvert, s önérzetre ébresztett. Íme látjuk, hogy a kormányok milly őrgonddal, milly méltánylattal lesik s kísérik e mozgalmakat. S ez polilitteái bölcsesség, és diadalom. De az illy diadalom mindenkor kárára van egy olly nemzetnek, melly önmagának akar ujjáteleremtője lenni, melly önmagából akar egy teljesebb jogéleitet, s szabadságot kifejteni, mint például a magyar. Természetes, hogy mint a többi nemzetek, úgy a magyar is, a nemzetiség előmozdítása, s megszilárdítása által akarta ezen czélt elérni; de meg kell jegyeznünk, hogy ezen eszméknek, melly egyszersmind eszköz volt egy magasb political érdeklő mozdítására — korszaka már lejárt. Egyforma jeleket látunk mindenütt, mellyeket a küzdő nemzetek újjá születésük, a köz szabadság s jog egyenlőség előjeleiül tekintenek. S látjuk, hogy a legutóbbi félszázad történetében is mindenütt inkább a népszabadság, mint a nemzetiség szerepelt. Magyarországon is ismerjük ennek hatalmát; — de Magyarországot ezen szerencsétlenség érte, hogy a szabadság eszméje, csak uszályhordója — szolgáléánya volt a nemzetiségnek, s hogy a többi népelemek, a magyar nemzetiség hódítmányait megsokaltan egy mindent szétbontó, s olly nemű forradalmat idéztek elő, melly következményeiben bölcsőjévé vált ugyan a népszabadság közeszmeinek, — de koporsója egyszersmind a magyar nemzetiségnek.

Ez azonban még nem teszi a magyar nemzet halálát; e megbukott nemzetiség csak egy tört sajka az idők folyamán, melyen messze a jelen korszakban úgy evezhetett volna egy olly nemzetcsalád mint a magyarországi népek összesége. Mondom, ez nem halála még a magyar népnek; mert a történetek nagy-szerű bárkát készítettek számára a szabadságra korszerűbb intézmények eszmeiben, s e bárkában mindnyájan megférünk.

A szabadság eszméje századunk ereje. A szabadság eszméje a végek öröksége, közös tulajdona. A szabadság eszméje koránkban olly történeti végrendelet, mellyhez a melly nép nem alkalmazkodik, annak bukni kell. Főkép miután a nemzetiség kiszerepelte s fonta volna magát, a szabadság eszméje egyszersmind a népeknek. A sláv nép megbukik, vagy soha fel nem virágozhat, ha ezt megtámadja, — a rác elvész ha ezt nem

tiszteli, az oláh szolga marad, — de a magyar sem kell többi föl soha, ha ezt nem imádja. Valóban csak ama népeknek, valamint ennek is egyedüli megváltója.

Mert vegyük a dolgot úgy a mint áll. A rácز elszakadt, a horvát elpártolt, az eláll megvetett, a sláv faj elhagyni készül bennünket. S miért? Mert attól fél, hogy a magyar elem a szabadság eszméivel is egyedárúskodnék rovására mint hitték a nemzetiség jogaira nézve. Mutassuk meg tehát, hogy mi semmi faj iránt nem fösvénykedünk szabadság áldásaiban, nem irigyeljük, s elnyomni nem akarjuk. Simuljunk minden népelemhez, melylyel a sors összefűzött bennünket, tőrjük nemzetiségeit mint szabadsága legfőbb jogát, s ébreszszük testvéri rokonérzelmekre.

Erre szükségünk van, annál is inkább, minthogy a jelen political fejlemények mind inkább fenyegetik köztünk azon nélkülözhetlen szövetséget, mellyen kívül a nagy világon sem valódi rokonra, sem igaz barátira nem számíthatunk. — Mondám a political fejlemények komolysága fenyeget bennünket. Mert tudnunk kell, hogy nem csak a slávok, hanem a magyar oroszok is könnyen elpártolhatnak tőlünk. S ez nem lehetetlen; mert hátuk illegett közvetlenül Gallicziában, s Kis-oroszország déli részén 16 millió rokon csalogatja őket, kikkel nyelvben, és vallásban testvérek. Tudnunk kell, hogy c miatt a birodalmi kormány is szorgalmaztatik, s hogy azon népelem, és a magyarországi oroszok közt kölcsönös érintkezés, s szorosabb viszony fűződik. Tehát béke, kiengesztelődés, barátság törékenység; hadd mozogjanak szabadon, hadd fejleszszék nemzetiségüket, sőt mozdítsuk elő érdekeiket, hogy magunknak megtarthassuk őket. Az eszköz, mi mind ezekre képe ssé tesz bennünket, az ó múltja, s jelen valódi ismerete, az ő története, mit mi itten előadunk.

V.

A magyar oroszok nevezete.

A népek ős története, vagy is eredetének sorsát azon átláthatlan homály takarja, melly a természeti testek növekedését. Valamint ezek első fellépését a természet láthatárán nem ismerjük, — úgy a népek első eredetét. A gondviselés magának tartotta föl a mély titkot, mialatt az végbe megy. S mi emberek, csak az ős hajdankor regéiből, apáink ajkairól, a történetek hozzánk hozzánk jutott hagyományaiból sejtjük azt.

Elég annyit tudunk: hogy minden nép, melly él, az emberiség örök életfájának virágzó szept lombja, és hogy az alkotó természet azon aknája egyszersmind, mellyből az idő, az előhadi művelődés, a történet, megszámlálhatlan gyöngyöket fejt ki naponként.

Ilyen az orosz nép melly a Kárpátokon innen, és túl azon lakozik. Orosz népnek hívjuk ezt azon oknál fogva, mivel a latin, mindazon éjszaki ős lakosokat, mellyek az egykori Juhra tartományban, különösen Petzora és Moszkau környékén laktak, s szláv nyelven beszéltek: *nászútoknak* neveztetnek. A magyar, saját szólás módja szerint idomítván ez elnevezést *oroszoknak*“ mondotta. S megtartotta e nevezetet ezen történeti körülménynél fogva is, mivel az „*orosz*“ szó régi magyar nyelven annyit is tesz, *rabló, kalandora*). Ez annál hihetőbb, mivel azon őslakosok, mellyek keletről Európa éjszaki részéről magyar honba vándorlotlak, általában rabló, kalandozó népfajok valónak. Lehet gyanítani, hogy régenten az oroszok udvari szolgák, vagy is királyi ajtó örök voltak, mint-hogy ó magyar nyelven az „*orosz*“ kifejezés ajtónállót, udvari szolgát tesz b). Mind ez azonban csak hozzávetés, vélemény. Legvalószínűbb az hogy az oroszok latin nyelven „*ruszus*“-oknak neveztetvén, magyarul is innen neveztettek „*oroszoknak*.“

a) Lásd: Fejér Györgytől: De Avitis Magyarorum, ac Chunnornm Jaso-ruimjue Hungáriái Accollaruni sedibus, et initiis. b) L. Perger: „A magyar, és hazája régenten.“ Pest. 15. lap.

De ezen népfajnak vágynak mán nevezetei is, mellyek részint földrajzi körülmények, részint néprokonsági kifejezések szerint használtak. Azon oroszok ugyanis, kik a kis oroszországi népcsaládok ágából származnak „*rusznyikoknak*“ mondatnak, de azon ág, a veres Oroszország térségeit lakja. A kárpát völgyeleteiben *Pokulier-ek* Volhynia s Lithaue tartományban szinte „*rusznyák*“-oknak mondatnak c).

A Kárpát bérceinek Magyarhon védő kanyarulatai, völgyei s fokain „*rutheneknek*“ hívják, melly nevezet különöseit 1849dik év óta mindinkább terjedni, s ismeretesbé kezd válni, minthogy a gallicziaik görög catholicus oroszok, egy eszményileg vett külön tartományban hogy a lengyelektől megkülönböztessék, „*ruthen*“-eknek nevezék magukat; ezen tartomány pedig, mellyet együtt laknak, s állodalmi függetlenségre törekszenek emelni „*Rutheniának*“ hivatják.

A régi történetiratokban, „*roxolanusok*“-oknak is mondatnak a magyar oroszok, vagyis ruthének. Szönyomozatilag, s a nép régi lakhelyét tekintve, ezen elnevezés valószínűleg a *Rusz-alánus* (Русь-Аланусь) szótól származik, annál is inkább, minthogy Ptolomeus bizonyysága szerint azon népfajokkal együtt, mellyek hajdanában Meotys partja körül lakottak az ó kor története a roxolanusokról is emlékezik d). A nyelv, szokások, életmód, s erkölcsök, és lakhely egyazonóságából ítélve az orosz eredetű mihen faj, vagyis roxolan a szarmata nemzetség egyik ágát képezi melly, a hajdankor főrendéiben is a szarmatákkal, mindenütt együtt fordul elő. Később a *roxolan* nevezet csaknem egészen kiveszett, s helyét a „*ruthén*“ szó váltotta föl, mi jelenleg is divatozik.

A régi írók, mint Cornelius Tacitus és Photius, majd roxolanusoknak — majd rutheneknek nevezi mint Helmordus — ez említett népfajt. Azt mondja ugyanis Helmordus, hogy: az Európára dülő Sarmátia lakóinak tarlománya Huthenianak s, „*Kuss*“nak mondatott. A magyar történet írók hasonlóan emlékeznek ezen dolgról c). S e nevezet „*ruthen*“ egész

c) L. Conversations-Lexicon. Von Weichard August. Leipzig 1836. 1376. lap. d) Strabo, libr. VII. pag. 35t. e) L. Bonfinius pars 3. Decad. Lib. 1.

a 12dik századig általában ismeretes volt, főkép Magyarhonban, melly a ruthen fajjal szoros kapcsolatban állt. De még inkább divatozott e népnevezet Oroszországban, míg különösen 1150 körül némellv történeti események a „ruthen“ szót háttérbe nein szoriták. Ez időtájban ugyanis Kioy tartományban *Vladimir* herczeg, Nowogrodon pedig *Monoslav* uralkodott. Ezen herczegek, bár egyazon nemzetség fiai, nagyravágyás, s hatalomterjeszkedés ösztönéből számos keserű harczot viseltek egymás ellen. A hadi szerencse különösen Monoslavnak kedvezett, főkép midőn leányát — Euphrosinát — Ildik Gejza magyar király vette feleségül. E viszony tudniillik hatalmas szövetséget szerevén Monoslavnak. Gejza bajnok seregeivel vetély társait leverte, s számos városok birtokába jutott. Monosláv, hogy közelebb lakjék nejéhez, s szövetséges társához, székhelyét ekkor Halics városába tette át, honnét aztán, az egész tartomány „*Ruthenia*“ helyett „*Hallitzia*“, vagyis inkább „*Galliczidnak*“ kezdett neveztetni. Vladimir, szinte Kiovból, egy saját nevét viselő városba tévén át székhelyét, a tartománynak, mellyet bili, Vladimiria vagyis Lodomeria nevezetet adott. így a ruthen nevezet mind Orosz-Lengyelország, mind Gallicziából kiküszöbölttévén, csak a magyarországi kárpátlakó oroszok által tartott fön, kik általában jelenleg is *rutheneknek* hivatnak.

Magyarhonban az oroszok „*rusznyák*“oknak is mondatnak, de nem azon valódi értelemben, mint azt szónyomozati rend szerint venni kell. Rusznyáknak az alföldön, a rest, lomha, piszkos embert nevezik, s e nevezetet, a maga eredetére büszke magyar az orosz népre is illy értelemben ragasztotta, — jóllehet a *rusznyák* szó a „*rutin*“ szótól veszi eredetét. A század műveltsége, melly nem tűri az ősök származásában, s dicsőségében kérkedő negédséget, vissza fogja adni e nevezet becsületét, s valódi értelmét.

VI.

A magyar oroszok eredete, s néprokonsága.

Népfajok eredetét, miről a történetírás nem emlékezik, s a múlt idők lezajlott eseményeit, mint medrét változtatott folyamnak partjait — iszap, sár — tudatlanság fedi, — csak nyelvük, s szokásaik rokonságából lehet legbiztosban földeríteni. A magyarországi ruthenek nyelvét, szokását, s vallását tekintve, lehetetlen észre nem venni, hogy a gallicziai, s kisoroszországi népek nyelvétől szokásaitól vallásától lényegileg miben sem különbözik. Valamint tehát ama népek, úgy a ruthen faj is, kétségkívül szláv eredetű. Elő bizonyossága ennek az, hogy az említett népek nyelve, sőt történeti sorsuk is, igen kevés különbséggel, a magyarországi ruthen nép nyelvével, s történetével jelenleg is a legnagyobb rokonságban áll. A ruthen nép következőleg nem egyéb, mint a szláv anyanemzettség egyik elszakadott ága. Ez onnan is kitetszik, mivel a régi írók mindazon népfajokat, mellyek éjszak keleten — bár különböző nevezetek alatt laktak — áfalába szlávoknak nevezik. így nevezetesen Jemandes, a hatodik században, a sigynusokat, aruiatákat, gétákat, darusokat, s metanasti jászokat, kik mindannyian egymás szomszédságában éltek, általában szlávoknak nevezi, jóllehet ezen népfajok nyelv, s történeti viszonyokra nézve egymástól sokban különböztek. Azért tehát nem kell következtetni, mintha mindazon népfajok egyazon törzsből származtak volna. Csupán azon political viszony által voltak ugyanis rokoni-kig összefűzve, miszerint régi időkben mindannyian szláv hatalom alatt éltek, — de nem nemzetiség által. Mert ha állna az, hogy amaz említett népfel (-kezetek nyelv, szokás életmód, s nemzeti érzelmekben egyik lettek volna, lehetlen, hogy annak nyomát az egymás mellett lakó, s jelenleg is élő nepfajok életében föl ne találhatnék. S valóban, annak megmutatásán erőködni, hogy valamennyi éjszakkéleti régi népek, mint a scythak, hununk, jászok, magyarok, gelók, másságotok, chazarok, palóczok, besenyők stb. mind a szláv anyanéptől származtak, — annyit tenne, mint az ichtiophagusok, finnusok ostoba kér-

kedését követni, kik magukat a csillagoktól, s tenger hullámtajtékából származtatják. A népek gyermekkori éretlensége az, midőn eredetüket a teremtés legelső s legnemesebb tüneményeiben keresik, vagy azt hiszik, hogy csupán egy nemzetiségben van dicsőség, és becsület.

Ha azonban tekintjük azon fajokat, mellyek Europa éjszakkeleti területét borították, tagadhatatlan, hogy találunk közöttük olyanokat, mellyek közvetlenül a szláv népcsaládból származtak, s mint ilyenek a ruthen néppel együtt mint testvér sardjádokok mutatkoznak a történetekben. Régi nyelvejtésők, szokásaik, s életmódjaiknak a maiglan főnmaradt, s ugyanazon földrészen élő szláv népmaradványokévali nagy hasonlatossága teljesen igazolja ezt. Laktak ugyanis a rutheneken kívül amaz éjszakkeleti földrészen: *cimeretek, schyták, gelók, szarmaták, melanhlonik, neurianusok, geták, miriaiak, trar-ok massagetákk, ducusok, szlávok, golhok, longoburdok, quadusok, szerbek, clementinek, Montenegrótok, bessenyök*, s több más népflekczetek f), mellyekről Strabó, Ptolemeus, és Herodotus bőven emlékeznek.

Nem akarván ezen népek részletesb történetrajzával untatni az olvasót, csak a rokonfajokról fogunk még valamit mondani, inellyek még jelenleg is élnek, s a ruthen nemzetséghez legközelebb állanak. Illyenek különösen a magyarhoni *tótok*, s *rácok*, kik benső political viszályok által zaklatva, Szerbiából szállongottak át. A rác népnek nyomait már a római birodalom történetében, s a latin költők munkáiban is föltalálhatjuk, s bizonyára nem volt az más, mint a hajdankori kegyetlen *trax* nép, mit a rómaiak eme szláv származású nemzetség eredeti nevezetétől — a *starecz* (Старецъ) szótól kölcsönöztek, melly magyarul őst jelent. Maguk a rácok *Sztaracz*-nak mondják ezt, mit a görög saját szókiejlése szerint idomítván *taracz*-nak aztán *trax*-nak keresztelt, mint a latin is. A lágyabb hangzású magyar, „rác“nak mondja azt. De a magyar valamint a német 's, nem értvén a szó valódi jelentését, e nevezettel többnyire ingerelni szokják a rácokat annál inkább, minthogy ez, csufondáros névnek tekintetik, s maguk a rácok már most inkább

f) Libro primo, pag. 22. Editionis Colon. 1537. Hasonlag Libro IV. pag. 109.

szerbeknek hivatják magukat. Kár pedig, mert a „*rác*“ szó sokkal szebb, s több történeti jelentőséggel bír. — A „*tót*“ nép még közelebbi rokona a ruthennek, s Magyarhon felső vidékein inaignan is keverve él vele. Nyelve s szokása kevésben különbözik a magyar oroszokétól, s több helyen csupán a vallásfelekezet választja el őket egymástól. A „*tót*“ név német eredetű szó, s innen származik „*teuton*.“ A szláv nép ugyanis keverve lakván egykor a gothus'ok, s teuton nevezetű német fajjal, ezen nevezetet szinte átvette, s a magyar ajkokon „*tót*“-tá változott. A teuton faj leginkább a czimberekkel kötött szövetség által ismeretes a rómaiaknál, — de saját szerencsétlenségére. Marius ugyanis Aix falainál egészen semmivé tette e népfajt, s nevével együtt kitörölte a nemzetek térképéről. Az utókornak azonban föntartotta azt a magyarországi szláv ajkú nép, melly a *tót* nevet, mint egykori hű laktársa a kipusztult teutonok — gyász mezét máig is viseli. — A ruthen nép többi rokonairól kevés bizonyost mondván a régi történetek, — azokról hallgatunk.

VII.

A magyar oroszok régi lakhelye, s másunnani származása.

A népek eredeti lakhelyének fölfedezéséhez elismert kalauzok részint az őskor történeti hagyományai, részint valamely nép nyelvemlékei. Még biztosabb eszköz ez azon esetben, ha a lakott földrészt, vagy annak természetes tulajdonai, mint különösen határai, vizei, hegyei olly névvel jelölvék, mellyek jelenleg is divatoznak. E tekintetben minden világrész, mellyet valaha nép lakott, vagy most is bír, egy nagyszerű emléktábla a múlt idők homályában, mellyre mint vándor, a nemzetek saját nyelvük szavaival vették be lételök lemoshatlan nyomát.

Illy szempontból tekintve a magyar orosz nép lakhelyét, nem lehet kétségbe vonni, hogy az Magyarországnak már a legrégibb időkben is lakott. Több folyamok, helyek s bérceknek neveik, mellyek már legrégibb időkben akép nevezettek mint ma, világosan bizonyítja ezt. így nevezetesen a „*Laborcz*“ vize Ungmegyében, melly azon *La-borc* nevezetű orosz herczegtől

vette nevezetét, kit u magyarok már az első bejövétel alkalmával itt találtak, s megöltek g). Továbbá az Ister folyama vagy is a Duna. Ez szó ugyan is a „*histry*“ orosz szóból származik, s annyit tesz mint gyors, *sebes*. Ezen nevezet már Herodotusnál is előfordul, mi világosan arra mutat, bogy az oroszok mar ekkor is Magyarhonban laktak, s Herodotus maga is nyilván bevallja, mondván h): hogy az Ister azon folyam, melly partján a milesucsi telepek — az az oroszok — laknak, s melly közép Európát keresztül hasítván az euxini tengerbe szakad. A *Ti seri* -zinte régi orosz szó, s magyarul annyit tesz mind lassudad. Nem különben találjuk ennek nyomát a hegyek elnevezésében, mi legrégebb idők óta használtaik. Illyen maga a „*Kárpáti*“ melly ezen orosz szótól ered: *horbud*. — az az: ormos. A *h* betű azonban k-val cseréltetvén föl, lett *korlat*, vagyis lágyabban, s hangzatosabban kárpát. A vidékek nevezetében, mint verchovina — felvidék — krajnya — határszél, — úgy a városokra „*Tokaj*“, a Bodrog s Tisza összefolyás miatt, mi orosz nyelven „*тѣзо*“[^]-nak mondatik — több hasonlókra akadunk. Tudjuk pedig, hogy Tokaj, és Turczal már akkor léteztek, mikor őseink Magyarhonba költöztek, mi ismét oda mutat, hogy az oroszok c földön ős lakosok voltak légyen i). — Azonban a kit a nép nyelvének ezen hagyományai ki nem elégíthetnének, utaljuk a történetírók hiteles előadásaira. Atalános vallomása ugyanis mind a régi mind a jelenkori történet bűvároknak, hogy mi előtt ős apáink e honba költöztek volna, itt golhusok, gepidák, longobárdok, tótok, morvák, szarmaták, oroszok lakoztak j). Xevekedett ezek száma különösen azon honkereső orosz bajnokokkal is, kik Attilával jöttek ki Magyarországba, s miután a hun birodalom elpusztult, a Teures, és Duna mellékén hátramaradván, megtelepedtek k). Az pedig bizonyos, bogy az ős magyaroknak több népeket, s különösen a szláv nemzetségeket, ezek közt Laborczot, mint az oroszok vezérét, — így tehát az oroszok vezet it le kelle előbb győzniük,

g)lásd: Béla király névtelen jegyzőjét. h) Lásd; Herodotus Ildik és IVdik könyvét, i) Lásd ismét Béla névtelen jegyzőjét, j) L. Marcus Hunting: Ue Germania sacra. Tom. I. — Timon: tickard, Tomka azaszak. - Fislei: Gesell, tonjt'ng. I. K. 2'6. k) I., Jornándest.

hogy hazát alkothassanak maguknak. A régi írók ezen történeti tény előadásában mindnyájan megegyeznek, miért bővebben azokra hivatkozni, vagy azt tovább mutogatni, hogy a ruthe- nek Magyarhon őslakosai valóban — szükségtelen. Érdekesebb lesz. tán, néhány e tárgyra vonatkozó nevezetesebb régi, s újabb írók nézeteit közleni.

A mint a népek önérzete ébredezni kezdett, s political súlyok által magukra kezdték vonni a kormányok figyelmét, az. elmélet emberei, írók, tudósok történet búvárok újabb vizsgálódásokra buzdultak azok eredetét s polgári viszonyait kipuhatolni. Ezek közé tartozott báró Gauyal, kinek a magyarországi oroszokról írt érdekes értekezését a magyar tudós társaság különösen azért vette föl az általa szerkesztett, „*Tudománytár*”- című folyóiratba (1839), hogy a magyar ruthe- nek vagy hódol- janak állításának, vagy feleljenek rá, — az az ezáfolják meg. — Báró Gauyal azonban, — kinek nemes vizsgálódása különben a legnagyobb méltánylatot érdemli — tudós értekezésében szint azon tévesztő ösvényen indult meg, mint a régibb történet- írók, kik fölvert tárgyük kifejtésének érdemét abban helyezők, ha bizonyos népnek származását, bár az soha valódi történeti életet nem is élt, valamely dicső nevű nagy nemzetével kö- lötték össze. Az elfogultságnak nem más neve pedig ez, mint némely őseinek emlékével dicsekvő nagyúri családok kérkedő hiúsága, kik többnyire a legrégebb nemzetségi törzsből származ- tatják magukat, sőt néha eredetüket Ádáinig fölviszik. Pedig bár meg gondolnák, hogy az. emberiség az egyetlen valódi csa- lád, melynek örök virágzata fájáról mint egyes lombok szakad- nak le minden nemzetek, s hogy csak ezen dicsőség a valódi, melylyel a népek eredeteikre nézve méltán büszkélkedhetnek, R mire, mint minden nép jogok anyaforrására kell hivatkozniok. De ezen elvet a magyar történetírók sem tartották meg, s in- nét lön, hogy Horvát Istvánt) egyenesen a paradicsomból akarta kivezetni a magyar nemzetet, Nagy Pál pedig m) és báró Gauyal

1) I. Rajzolatok a magyar nemzet legrégebb történeteiből. Morvát István, Pest. 1825. m) *História universalis gentium a Paulo Nagy, Hilda-* Tom. 2. pag. 55.

a rutheneket is francia eredetűek nek tartja n). Ez utóbbi tudós nézetei ím következők.

„A mi számlálásunk szerint 231dik ében a (ecloságos volkok n) egyesülvén szomszédjaikkal, Ilyriaba, Pannóniába és Thraciaba rohantak, hol a *scordiscek* országát alapították. De a megváltó születése előtt 114ben meggyőzettek, s leigáztattak. A rabság, nyomulás, elszéledésre kényszerítő őket, s több szabadságharczokra, mellyek nem sikerülvén, egész Sarmatiাগ ilettek. A scordise népcsalád egyik főmaradt része, mint testvér faj, segítségére sietvén az, mint említett szerencsétlen népnek, a diadalmas római fegyverek által basonlag legvőzettek, s honfitársaiktól elszakadva, egész a Klapács, vagyis Kárpát hegyekig verettek. Annak nyoma pedig, bogy a coltinek itt laktak csakugyan egykoron, látszik onnan is, mivel a Kárpálnak Nagy-Bányán felül nyúló egyik láncza maiglan is „*Kuttan*“-nak hívatik. De különben is, általános vélemény az, miszerint a scordise nép ezen rokonai egész e hegyig, sőt e begynek belsejébe iletvék, ott huzamosb ideig tartózkodtak, H., *euftin* neictⁱ vettek föl. F.z. természetes következménye volt azon üldöztetés, s félelemnek, melly alatt ekkor a scordise-ok most nevezett maradványai éltek. A magyarországi ruthenek ezen cottun-oknak sarjadékai, mit az is bizonyít, hogy Ilyriaban a scordnsok nyelve, ruthena nyelvnek nevezetett. Innét nevezik magokat rutheneknek a magyarországi oroszok is.⁴¹

Ezen vélemény azonban, ha mélyebben tekintünk a népek életébe, s egykori származására, a történettan bírószéke előtt meg nem állhat. Tudni kell ugyanis, hogy minekelőtte a gallok, vagyis inkább a cellák beütöttek volna Ilyriába (Kristus születése előtt 231 évvel) már az ilyr nép ott lakott, s nevét a Dardaniában lévő Scand begyétől vette. S mint Jusfinus bizonyítja, ezen ilyr nép, melly a benszüllöttekkel jó, és balsorsban, polgári viszonyok, hadjáratok, szokások, s nevezetben is társnemzet gyanánt részesült, — scardiscnek is nevezetett.

S ez épen nem csuda, mert Juslimis a gallok mindkét ki-

a) L. Julim Caesar: de bello gallico lib VI. Cap. VI. Nr. 21.

vándorlását, inelly v. c. 163 és 474 között történi, egynek tartja o). Strabo pedig még a *taurisc*-okat is galloknak állítja p), minden bizonynyal azért, mivel ezekkel vegyítve lakának. Azonban tudni kell minden történetbúvárnak, hogy a norieok, még mielőtt a relfák beütöttek volna, már „fr<mc“-oknak nevezték magukat q). Sőt a régi latin írók is azt mutatják, hogy sem az eredeti noricok, sem a taurisc nép, nnál kevésbé a scardisc faj — volt gall származású, annál is inkább, minthogy különösen a scordisc nép, mint Livius bizonyítja, csak az Adria fele' nyúló bérceket lakták, a többi részeket pedig, főkép Pannónia délszaki vidékét a régi ilyr nemzetség lakta. Appianus pedig, ki ezen tárgyról valóban alapos népismerettel írt, a scordisc fajt az ilyr és tracus néphez számítja, mit annak maiglan is divatszó nyelvrokonsága eléggé bizonyít. Plinitis, és Ptolomeus hasonlólag csaknem ezen véleményt támogatja, mondván, hogy a scordisc faj, pannon nemzetségbeli eredeti r). Procopius és Nestor, híres történetíró s) még bővebben megmagyarázza azon rokonságot, melly a miben és szláv faj között már a régi korban is főnállott, mikből egyszersmind az is kiviláglik, hogy a magyarországi oroszok eredetét bármelley más nép történetében akarni keresni — hiú erőködés. Az élet, és a tény, melly világosan mutatja mind a mai ruthén szőejtés, mind a vallás, — mind a szokások egyformaságában a magyar oroszok, s szláv nép elvitázhatlan testvériségét, — fölöslegessé tesz minden erre vonatkozó mélyebb fürkészetet. Különben is olly titok ez, mint a fogantatás története, melly az anya méhében véghez megy: a gondviselés szent fátyollal vonta ezt be örökre egyes emberek eredetére nézve is úgy, mint a népek származására,

- o) I. Strabo libr. 25. C. 4. p) t.ih. VII. p. 290, 06, 301, 315. q) I. Katanchich: Conimenta delstro, et eius accolis. Budác 1798 p. 97—100.
r) L. Plinitis libr. 40. Cap. 57. s) Nestor: Russische Annalen in ihrer slaroiischuu Grundsprache, r.) Schöter. Gottingen 1802, Tom. 2. p.66.

VI.

A magyar oroszok főbb ízbeni bevándorlása, még a régibb időkben.

Ha egybevetjük azon adatokat, melyeket a ruthén — vagyis magyarországi oroszok egykori lakhelye, nevezete, s néprokonságáról fölhordtunk, nyilván kiderül, hogy azok Magyarország éjszakkéleti részén már a legrégebb időkben laktak ugyan, de szaporaságiik, s igen nagy számuknál fogva »legtöbben, iiallieziának, Sáros, Kéreg, Ung, Mármaros, Szathmár, s Zeni|dén megye határaival csaknem mindenütt közvetlenül érintkező részén laktak, s főszékbelyük különösen Veres-, vagyis Kis-Oroszország volt. Ezen Kis-Oroszország, nagy Lengyelbonban volt, s a régi írók szerint négy részre osztatott. Közvetlenül határos lévén Magyar-, és Erdélyországgal, azon része, hol a rmlhenek legnagyobb mennyiségben laktak, Veres-Oroszországnak, — lakosai pedig ruthéneknek nevezettek. Kzen ruthenek régen külön, önálló fejedelmekkel bírtak, kinek egyikét „*Lesen*“-nak hívták, s ki Lemberg és alkotójának is tartatik t).

Ezen veresoroszországi oroszok tehát a népvándorlás alkalmával, — minthogy Etele hun király is köztök vezette keresztül néphódító hadait, számosán fölkerekedvén, a halmokkal csatlakoztak, s ezekkel együtt annál örömebb követték Etele győztes zászlóját Magyarországba, minthogy itt már különben is rokon karok várták. A kalandor élet, szerencsevág, s a barátságos szellem, melly a hununkat lelkesítc, a maga vonzó ereje által mindinkább több, és több, ruthen harczfiakkal szaporítá Etele táborát. A költözködés, s honkeresés közös sorsa, testvérekké tette őket, s egymáshoz szokások életmód, s viseletben is simultak időről időre. S itt van annak is alapja, hogy a szláv nyelv, és viszont a magyar nyelvben is számos egymástól átkölcsönzött szavak találatnak, mit az oroszoknak, a magyarokkal kötött későbbi viszonyuk még bővebben megfejt. Hogy milly történeti kapcsolatban, s egyességben állhat-

t) *L. Décsi Antal: A magyar oroszokról. Kassán 1707. 32. l.*

lak ezek egymás közt, eléggé bizonyítja az, hogy Attila táborában az orosz, vagyis szláv nyelv, egyik főtársalgási nyelv volt. Sőt annyira összekeveredett, ez a hun nyelvvel, hogy némelly írók a két nyelvet egy azon nyelvnek tartanák u).

Mondják ugyanis, hogy: maga a hun nép is, tót, vagy inkább szarmata eredeti nemzetség lelt volna, s hogy szláv nyelvet beszélt volna. Egy idegen követ különösen, ki Attila udvarában több ízben megfordult, azt beszéli, hogy ott akkorában csak kél nyelv uralkodott légyen, s ezek közül egyik a goth, az az német, másik a hun nyelv volt, mi valószínűleg fölötte összekeveredvén a szláv szavakkal, külön nyelvnek nem is tartatott. Mind ezek világosan bizonyítják azt, hogy az oroszok már az első népvándorlás alkalmával kezdtek magyarországba szállongani.

És e folytonos költözködés, még akkor sein szűnt meg, midőn a testvérháborúk tüze, melly Etele utódai közt kiütött, a nagy hunn birodalmat fölemészté. Különösen Heraclius császár idejében (Krisztus születése után didikben) ismét nagy számmal tódultak a Kárpátok aljára, annál is inkább, mint-hogy az ős lakosok, s hódító népek közt folyiást dühöngő harcz miatt ezen dicső vidék eléggé meg nem népesülhetett. Sokan a már megtelepedettek, sokan a jövevény nemzetség fiából kiveszvé, még számos családnak nyithatott menhelyt, s hazát v). A mint a hadi szerencse kereke föl, — és lejárt, a mint a költözködő népek egymást mint hab habot toltá egy helyről másikra, — a kijött orosz népcsaládok sem maradtak mindnyájan, és sok ideig egy ponton. Különösen azon oroszok, kik Etele kisebbik fiával — Hernákkal — kiszorítottak a magyar földről, — Bolgárország rónáin telepedek le, másik részével pedig Emmadzur, és Ulczindur Temes vidékét foglalták el azon területtel együtt, melly innen egész Havasalföld határáig nyúlik w). Különösen feltűnő volt e népmaradvány a későbbi német, oláh, s magyar telepek közt mind addig, míg a rácok

u) L. Ekkardus, de rebus gallicis libro 31. Nr. 82. v) I. Tinion: Historia Hungariae, de migratinne gentium, w) L. Jemandes irományait: De originibus slariris. Acta societatis Jablovianae Gebhardi: Geschönte der wendisch-slawischen Staaten.

nagyobb számmal kezdvén lódulni Magyarhon ama tájaira, kik aztán — többségük, nyelv, — és vallásrokonságuk által az azt talált régi oroszokat magukba olvasztók.

A felzajlott népáradat azonban, melly Európának tartva, keletről megindult, még későbbben, időről időre számos szláv és orosz nemzetségeket hozott magával. Nagy része ezeknek, ismét Magyarhonban állapodott meg. Magyarország, s az euxini tenger környéke képezte különösen azon öblöt, hol a vándor 'népek özöne leginkább beágyazta magát. Alig hogy a nagyszerű hmm birodalom szét bomlott, ismét, újabb népfajok mutatkoztak a Kárpát ormain. A várok, chazarok, s petsenegek követték a szétüzött hununkat, kik külsejük, testalkatuk, ruházatuk s harczias jellemükre nézve — egyazon néptörzsből származottoknak látszottak lenni. A párduczos magyarok is csakhamar megjelentek, s alighogy Az.sia határait átlépek Kis-oroszország széles tereit diadalon hangokkal tölték be, Kiovtartományt elfoglalták, s egy darab időre ott mégis telepedtek. Ezen esemény még szorosabb viszonyba hozta a magyarokat, s oroszokat egymással. Szokás, életmód, s a társas lét viszonyaira nézve, sokat elsajátítottak egymástól. Sőt a magyarok barátságos indulata, s szelíd bánásmódja annyira megnyeré az oroszokat, hogy ezek a magyarok rokonainak tartanák magukat, — vezéreikkel együtt számosán önkényt meghódolnának, s csupán a magyaroknak akarnának szolgálni x). S ezt a magyarok annál is inkább megérdemlék, mert ők a hatalom súlyát nem csak nem éreztették a legyőzött népfajokon, sőt annyira simultak azokhoz, hogy sokan ez időben Kiev táján, még a keresztény vallást is fölvennék. Mindazáltal az ő harczvágyukat ezen barátságos cgyiittlét csendes örömei ki nem elégít beték; őket Etele birodalmának dicső emléke folyvást bolygatta, s harczias vérüket annyira tiizelé, hogy számos orosz nemzetséggel, s több csakugyan orosz vezérekkel együtt elhagyván oroszország sivatag tereit, hét kapitány alatt Magyarhonba költözének y). Hogy mindenesetre nem csekély számú oroszokat

x) . Leo Sapiens: Tacticorum H. Kollar: 65. y) L. Simon: Imago nov. Hung. pag. 199.

hoztak ki innét ős eleink, mutatja azon alakiban elismert történeti tény is, hogy maga u tartomány is — melly fekszik az orosz birodalomnak jeges tenger melletti részén s honnét a magyarok kiindultak, — „Jukra“^{z)}nak hivatott. Ezen a vidéken három esztendeig laktak őseleink a chaseresek szomszédságában, ahol tovább nem maradhatván, a keletről nyugotra nyomakodó pacinaciták miatt általjöttek a Dnieperen, és annak nyugoti részén a Dniester, és Prut mellékén Kioviában, Léniában, Bessarabiában és Moldvában telepedtek meg (884ben), melly ország, a Béla király névtelen jegyzője által Atelköznek, vagy Atelkuzunak neveztetett, — hol szinte tiz évekig laktak. Innen hívta őket segítségül Vldik Leo sapiens császár a bolgárok fejedelme Simeon ellen, kit a magyarok, átkelvén a Dunán, megverték ugyan, és földét elpusztítván, gazdag zsákmánynyal tértek vissza z). De 892ben Arnulph, a napnyugoli császár őket a marahanok (morvák) ellen segítségül híván, régi tartózkodási helyüket olly nagy számban hagyák el, hogy csak a nőket, öregeket, s gyermekeket hagynák honn, mit meg tudván a bolgárok fejedelme Simeon, a parinacilákkal szövetségbe ráütött a honnniaradt magyarokra, s azokat részint levágta, részint elkergette, s földjüket elfoglalta. Ezt a többi magyarok, kik harczban fáradoztak, s a marahanukat meggyőzték — meghallván, Almos vezér alatt: Kiovián és Galliczián keresztül, az ezen tartományokat uraló fejedelmek által adott kalauzok szerint a Kárpátokon keresztül Bereg vármegyében a vereczkei ütszoroson Magyarországra törtek. Almos mintegy kétszáz ezeren felül menő fegyverfogható férfúkkal, s magán kívül hat vezérrel indult útnak, kik elébb neki hűséget esküdtek. Elsőben Kiovnál az egyesült oroszok, és kimok útját állván, ezeket legyőzte, s azokkal együtt, kik hozzá önkényt csatlakoztak, magával vitte. A mint e vándor néptömeg Magyarországra átlépett, ugyancsak Almos vezérlete alatt a Latorcza völgyében, egy meredek kőszikla tövénél táborba szállott s negyven napig pihent a fáradalma« hadjárat után. Ezen helyet,

z) Munkács valóságának és várának leírása Balajthi által. Debreczenben 1830. 14 —15. I.

hová eljutni olly sok térbe, és munkába került volt, *Munkácsnak* nevezte, hol később egy kőszikla tetején *Munkács vára* épült a).

A körül belől lakozó ruthen népség nem mervén a bajnok seregeknek ellentállani, önkényt hordott élelmi szereket a magyar táborba, s a legnagyobb készséggel meghódolt. Maga Laborez is Unghvárnak akkori parancsnoka, megrettenvén a magyarok jövetelétől, elillant, s a védetlen együgyű orosz népet magára hagyta. Látván ez hogy nem emberfalók a magyarok, könnyen megnyugodott sorsán, s mindinkább szorosb, és tartósb testvéri viszonyba kezdett velők lépni. E viszony már ezred év óta tart.

IX.

A magyar oroszok politicalai tiltása legrégebb időkben.

Láttuk hogy a ruthen nép első élet jelensége a közép századokba eső általános népvándorlás korszakába esik. De ezen nagy néptestvérület, mellynek hosszú folyama a jeges tengertől égés a Tisza partjáig nyúlt csak, mint Ázsiában felzajlott néptenger tükrén bukdosó hullám darab mutatkozott a történetekben. Itt olt feltűnedezett a mindenfelé elterjedt özön kavargása közt, mint Kiovitai, és Munkács környékén, — de csakhamar ismét elveszett a hunit, avar, s magyar nép verdeső hullámzatába. Mint erősfolvain, melly útjában fölveszi a kissebb csermelyeket, s elnyeli egyszersmind, úgy nyelte el a beköltözködött magyar nemzet család is a magával hozott, s itt talált sláv, oláh, és ruthen népeket is. A hódító magyar váraiból a fegyverek csattogását rettegő ruthen lakosokat a falvakba szántóföldekre űzte, hogy miután vérrel nem képesek termékenyíteni a barázdákat, mellyek élet adnak, — munkájuk verejtékével öntöznék azokat a hősök hasznára. A magyar faj mellett tehát a ruthen szolganéppé vált; teher hordozó marhája a diadalmasnak, ki pallosával mért törvényt

a) L. Nemzeti Encyclopaedia. Szerkesztő: Vallas Antal. Pest. 1848.

és határt, e ki a leigázott szolgaságra kényszerített népeket hősi fáradalma bércül tekinté. De ez nem a magyar büszkeség, s nagyravágyóinak bűne volt, — ez a közép századok fertelme volt, melly nemcsak a karpáti, hanem minden európai népek chartáját bemocskolá. Ez ama kor, melly a harczyi erény imádta istenét, melly Európa minden országait gazdag városokkal, s birtokosokkal tölté meg a hősökből, kik büszkeségükben a korlátlan önkényen kívül semmi törvényt nem ismerének, s kik a birtokuktól megfosztott személyeket s népeket, mint nemharczolt — nemteleneknek — erény nélküli csoport szolgacsoportnak tekintének, s megvetették. Ezen szellem különösen a magyaroknál annyira kifejlett, hogy közöttük a honpolgárnak nem is tekintetnék más, mint csupán a katona. A ki nem csatázott, vagy a harczokból gyarán kivonta magát, az megfosztatott minden polgári jogtól, rabszolgává tétett. Az egész nemzetcsaládot tehát mind katonák tevék, s ezek részesültek minden jogokban, kiváltságokban. Katonának vagy úrnak lenni, az időben egyértelmű lott, valamint a katonának s urnak, szükségeskép magyarnak is kelle lennie, minthogy akkor, a „*polgár*” fogalma ezen három eszme összetételéből állott, — annyira, hogy aki magyar nem volt, ur sem volt, mivel úr csak katona lehetett, mint a magyar melly mind katona volt. De nem csak a kor szelleme, hanem a szükség is úgy hozta magával. A honalkotás, s megtartásának ugyanis, mint legfőbb czélnak — más törvénye, eszköze nem lehetett, minthogy minden ember fegyverrel szolgáljon, s védje az új hazát, mellyel az ellenség sokasága minduntalan bolygatott, s magát a nemzetet is kiirtással fenyegette. Természetes tehát, hogy azon néptöredékek, mint például a ruthenek is, mellyek a honvédelemben részt nem vettek, kizárattak minden polgári jogból, s így nem is tarthatván a nemzeti család taguinak, hűbéresekké váltak. Elzárva ugyan nem, — sőt nyitva állt elüttök a tér, szinte katonáskodni, — s így úrrá lehetni, de ezt kevesen követték, — és a kik követték is, azonnal magyarokká váltak, mivel a honvédelmi kötelesség, és jogoknál fogva, minden úr egyszersmind magyar volt. Ama régibb időkben tehát a ruthen népfaj mint nemkatona, status képző elem gyanánt nem szere-

pelt, de nem is szerepelhetett; mert minden a mi szabadság, tulajdon, s jog körébe vág, csupán a katonáskodás eszméje szerint szabályoztatott. S ez olly igazságosan gyakoroltatott, hogy lett légyen bármilly származású a harcos, ki a hont oltalmazó, egyenlő sorsban részesült testvérnek tekintetett, s olly mértékben osztakozott jogokban és hadi zsákmányban mindenkor, mint a magyar. Kitetszik ez különösen azon egyesülő, alávető, és meg alapító társadalmi szerződés főpontjaiból is már, melly szerint az első hét magyar vezér illető nép törzsokeik nevében Almost, s ennek utódait választók meg örök időkre fejedelmekül, kikötvén maguknak, hogy mind az elfoglalt országban, s hadi zsákmányokban érdem szerint osztozzanak, mind a közügyek vezetésében illő részt vehessenek b). Innét tehát világos, hogy a rőtben nép, nem a magyar uralkodási 'ágy, s büszkeség miatt sülyedett a feudalismus jármába, minek súlyát jelenleg is érzi, hanem azon ok miatt, mivel az akkori idők szelleme szerint jogokat kiérdemleni képes nem volt, s félvén a honvédelem sanyarú kötelességeitől, nem emelkedett szereplő tényező társadalmi állására, hol polgári jobb léte is felvirágozhatott volna.

Szerencsétlenség volt bizonyára a népekre azon szellem, melly mintegy az erőszak törvényét szentesítette meg. E szerencsétlenség azonban nem csupán a miben fajt nyomta Magyarországon, hanem a többit hasunkig, sőt magát a magyar elemet is. Mert nem kell gondolni hogy a földmivelő osztály mind az idegen népek fajaiból állott volna, volt azok között számtalan magyar is, miből önkényt következik ismét, hogy a nemesi kiváltságokkal — nem bíró osztályt, kevésbé nyomta a harezosok gögös önzése, mint amaz elv, melly minden néposztályt igás marhájává aljasitotf, s mellynek az arisztokratia sőt maga a hierarchia is csak eszköze volt. Ezen elv a monaichismus elve volt, — azon terepélyes fa, melly a kiváltságosak, s egyháziak hatalomsatornáján a nép minden élet nedvét elszívta. De ezen elv már a magyarok bejövetele előtt is vampyrként nyomta ezen

b) L. Anon. *Belae regis*Not. Cap. V. cs VI. *Chronicon Rudense*, a Josephlo Podhraczo. pag. 41.

föld lakóit. Magyarhont ugyanis mielőtt az Árpád által elfoglaltaték, különféle nemzetek és fejedelmek bírták. A slávok, bolgárok kik a Duna, s Tisza közt — egész Oroszország s Galliziai határig terjeszkedve laktak, Zalán tót fejedelmet uralták. A Tiszántúl, leginkább a Szamos és Maros mentében, Merinoruth, — Viddin és Orsóva környékén Glád uralkodott. Morvát, és Felső-Pannóniát Swjatopolk bírta, ki egyszersmind Zalán vasailja volt b). Lehet képzelni, hogy a népek mennyire nyöghettek a hűbértség lánczai közt miután még a kisebb fejedelmek is vasalljai voltak a hatalmasabbaknak! Mindeniknek volt egy koronás főura, külön fejedelme, külön földes ura, külön egyháza mint megannyi nádálya. A hont foglaló magyarok, új alaptörvényeket alkotván magok közt, nagy mértékben enyhíték ezen állapotot, s egyszerűbbé tevék a föld népének polgári viszonyait is. Láttuk, hogy maguk közt az egyenlőség elvét alapíták meg, s hogy nem csak egymástól, hanem kivéve a föntség-jog gyakorlatát — még Árpád fejedelemtől is függetlenek volának. Minthogy azonban mind a vezérek, mind a harcban magokat kitüntetett egyének ez által valamennyire urakká váltanak, nem egyéb volt az olygarchia — vagy is néhány úri család uralkodásának rendszeresítésénél. Régi időkben, csak a fejedelmeknek volt bajok úri családokkal, kik mindinkább több hatalomra törekedvén, inkább a királypálcza után kapkodtak, mint jobbágyaikat nyomtak. A vetélyinger ezen olygnr-ehákat több több gazdagság utáni vágyra sarkalván magok is becsülni, s méltányolni kezdték alattvalóikat mint nélkülözhetlen eszközöket nagyravágyásuk céljához, ezen viszony és ezen szükség ollynemű patriarchalis állapotot fejlett ki, melly a földesurat s jobbágyait elválhatlanul összeforrasztá, — melly az előtt nem létezett, s melly a földművelő nép sorsára igen jótékonyan hatott. A magyarországi orosz nép, e tekintetben egy azon viszonyok közt élt a többi földművelő magyarokkal, s hogy politikai súlyát elveszíté, vagy hogy azt az idők fejlődésével vissza nem nyerheté, — annak okait a hűbérrendszer, —

k) L. A Stephano Katona: *História Regum Hungariae*. Budae 1703.

a középkor ezen emberiségünket meggyalázó maradványaiban találhatja föl. —

De félre ti fekete képei az elmúlt időknek! félre ti csudateljes tüneményei a közép századoknak! Félre ti vándor népek, kik mint a rohanó ár hömpölygtök keresztül a világon s utatokat rom, és csontvázak fedezik! Egy más nézőtér nyílik most előttünk, egy más, újjászületett, rend, s törvények között élő nemcsalád alakul előttünk, — nemzet, melly mikint a gyémánt mindenféle elemek összetételéből, — úgy ez is a szétszórt népfajok különféle elemeiből állt össze. Mindnyája egy testté kezd forni, s minden polgár előtt, ekeszarvat vezessen bár, vagy vérszomjas csapatokat a harciba, kezd megnyílni a társaság kebele. Az emberiség őrcsillagzata, melly a mindent átalakító világmozgalom chaosában elhomályosodott, — ismét ragyogni kezd, s a kereszténység szellemében egyenlővé kezdi tenni a nemzet minden *tugait* a társadalmi főhatalom előtt is ép úgy, mint tett minden *emberi* a mennyei atya előtt.

A kereszténység eme kiengesztelő ereje, melly már a vezérek korszakában is terjedezni kezdett, a leigázott népfaj ok, s a polgárjogból kitagadott osztályok sorsára is nagy hatást gyakorlott; — ledönte sok választó falakat, a népnek megnyert sok előkelő magyar családot, s a magyar nemzeti létnek sok százezereket. Különösen a ruthen nép, melly ekkorában már keresztény volt, political érdekek tekintetében is fölötte sokat nyert azáltal, hogy amint a honszerzés munkája be végeztetett, számos magyar főurak áttértek a nép vallására, s ennek mind egyházi, mind polgári ügyeire is buzgó gondot fordítottak. Maguk a vezérek s fejedelmek is többnyire a ruthen nép vallását fogadták el, s a kereszténység előmozdítása tekintetéből számos zárdákat, templomokat építettek. Sőt szent István korában már annyira kifejlett e kegyes buzgalom, hogy maga a római pápa figyelmeztetné a szent fejedelmet, mikép örvend ugyan a kereszténység e gyors előmenetelén, s pártfogoltatásán, de azt sajonnal tapasztalja, hogy a római szertartásra nem fordítatik olly gond mint a görög vallásra, mi a ruthen nép vallása volt. Lehet fölteni, hogy ezen időszakban is, bár mint legyőzött népelem, a ruthen nép, melly immár vallása által szellemi uralmat gyakorlott, —

politikai tekintetben egyáltalában nem lehetett egészen elnyomva, mert azon időben politica és vallás karöltve jártanak, — s Inda a vallás uralomra kapott, ott ennek hívői sem nyomoroghatlak szolgálilincsekben.

*A magyar oroszok egy ház ügye régi időkben különösen
magyarok bejövetele alkalmából és utána.*

A népek szellemi élete — azon időszakok szerint, melyek azt gyermekkorból az ifjúságba, férfikorba teszik át — különféle dajkaságon megyen keresztül. Ezen dajkaságok egyszerűsmind a népek fejlődésének élet mozzanatai d). A nép, niellv kifejeletlen nyers állapotában csak tárgy a politicának, a helyett, hogy az ő tárgya, s eszköze lenne minden politica — legelőször is a *myslicismus* — az egyházi befolyás által ápolfatik. Midőn eszmélni kezd, önerejét érzi, s mérlekezi, vagyis midőn ifjúkorba lép — a philosopgiával szövetkezik. Mindkettő csak a homályos sejtelmekkel borítja még ekkor a népek láthatárát, — a hit, remény, vágy, s érzelem sötét köde, melly miatt nem lát, csak tapogatódzik. De midőn férfikora beáll, political befolyást nyer értelmének, s a soha nem vénülő tapasztalás napja földerül, — e homály, e köd mindinkább oszolni kezd, tényekre, s a teljkoruság jogaira támaszkodván, elhányja magáról a dajkáló körülmények gyámüggyét, s tulajdon súlya, szükségei, vágyai, s érkekei szerint kezd szerepelni a történetekben. E korszakot azonban csak későn éri el bármelley emberi faj is, s mielőtt ezt elérhetné, szükségkép keresztül kell mennie a *mysticismus*, és eszmélkedés phasisán. Isten azonban úgy rendeli, hogy bár jut, vagy nem, ezen későbbi dicső korszakhoz valainelley nép, a történetekben mégis szerepelne azon mozzanatok szerint, mellyekben életfejlődése nyilatkozik e). Innét van, hogy még azon népfajok is, mellyek önálló társadalmi léttel nem bírnak.

d) L. Proudhon: De l'ordre dans l'humanité. Paris. 1835. e) Italien und die moderne Civilisation. Von Andrea Luigi Mazzini. Zweiter Band Leipzig. 1848. 93-120 I.

s csak elemet teszik valamelly nemzetcsaládnak, — mégis szerepelnek bizonyos tekintetben a történetek színpadán.

Így szerepel jelenleg, s szerepelt már régi időkben is a magyarországi orosz nép, melly political súlyát elvesztette bár erkölcsi létének hatalmas befolyását *mindenkor* ugyan, de leginkább a népvándorlás alkalmával s különösen a honszerző magyarokra, nem kis mértékben gyakorolta. Magyarországbán ugyanis a keresztény vallás, még mielőtt őseink e hont elfoglalták volna, — nagy mértékben virágzott, s a görögök, valamint a belső és bejött oroszok széliébe gyakorolták azt f)- A magyarországotképző tartományok akkori állása leginkább igazolja ezt. Mint tudjuk a történetírásból, ezen tartományokat a magyarok bejövetele alkalmával, slav fejedelmek bírták, különösen, *Swjatopolk*, *Rostislav*, és *Koczel* fejedelmek. Ezek már korábban is tartván a németek terjeszkedésétől, mind political, mind egyház ügyeik biztosítása végett, követséget küldöttek Bizanczba Mihály császárhoz, hogy ennek szövetségét, s barátságát megnyerhessék g). Ezen követség többek között arról is értesíté a császárt, hogy a magyarországi népek már keresztények lőnek ugyan, hanem nincs tanítójuk, papjuk, vezetőjük, kik a szent írást nekik tolmácsolnák. Kéri ennél fogva Mihály görög császárt a követség, hogy küldene tanítókat, s papokat Pannóniába és Dácziba. Ezen időszak melly több évvel megelőzi a magyarok beköltözését, nyilván mutatja, hogy a keresztény hit a magyarországi népfajok között, — s így a ruthencknél is — el volt inár terjedve, s hogy e tekintetben az oroszok magasb civilisatióval bírtak a magyaroknál, kik többnyire pogányok voltak h). Innét egyszersmind az is kitészik hogy ezen népek a görög szertartást követték, jóllehet később, főkép Gejza vezér alatt, s szent István király idejében a latin szertartásnak is számos követői voltak Magyarországbán. A görög szertartás mindemellett úgy látszik, hogy terjedtebb, s tekintélyesb volt a latinnál, mit nem csak a keresztény hitre tért vezérek azon példáiból lá-

f) t. *Initia religionis Christianae inter Hungaros Ecclesiae orientalis adscripta.* A Godefrido Schwartz. Francofurti, et Lipsiae 1740. e) I., „*Historie Carpatio-Kuthenorii in Hungaria*“ — kéziratát Lucskai Mihály ungvári lelkésznek, h) Seldotzer: Töm. 3. 170. 10. Fej.

lünk, hogy a görög szertartást fogadtak el, hanem még a honkereső néptörzsök, mint a hnnok, s avarok történetéből is. A keresztény hit világa ugyanis már 397dik évben mutatkozott a Imnokná!, s *Gerdát az* uturguruk királya a görög szertartásra tért át, s népe közti ugyanezt akarta terjeszteni, — de attól, mint hitehagyott megöletett i). A magyar nemzet történelrajzát tárgyazó munkákban továbbá olvasni lehel. hogy jóllehet a szittyá felekezetek közt még 848dikban igen sokan felvették a keresztény vallást, mindazáltal nem voltak mindnyájan a római szertartásnak követői, hanem többnyire a napkeleti egyházat követték. Ezt igazolja azon tény is, hogy szent István király a görög apáczáknak Magyarországon egy — a veszprémi völgytől nevezett zárdát alapítván, arról görög nyelven irt oklevelet adott ki j). De a magyarok története mutat erre több egyes szép példát. Azon harezok alkalmával tudniillik, mellyeket Etele harc-szomjas utódai a görög birodalom ellen 937-954 közt változó szerencsével folytattak, Bulcsu magyar vezér elhatározván magát a keresztény hitvallás fölvételére, Konstantinápolyba ment, megkeresztelkedett. Constantin császár fölötte örvendvén ezen eseménynek, patriciatusi méltósággal tisztelte meg, s még ezen felül gazdagon is megajándékozta. A példa, melly a pogány magyarokat rndkívülieg megható, különösen felbuzdítá Gylas (Gyula) vezért is, ki nem sokára szinte Konstantinápolyba utazván, hasonlólag megkeresztelkedett, s hogy a keresztény vallást méginkább terjeszthesse övéi közt, *Hierothern* nevű barátot is magával hozta Magyarországba, kit nemes buzgódkodása jutalmául Theophilactus aeridaniai érsek Bolgárországban — püspökké is tett k). Lampe Fridrik pedig a magyar egyházak átalakításáról irt munkájában, egész határozottsággal

- i) Tudományos Gyűjtemény. 1822. Vidik kötet. 15—18 1 Ismét Szekér Alajos: Magyarok eredete. Pest. 1808. 91. I. Továbbá: Pray. Annales Vet. Hung. pag. 80. j) L. Supplem. Annalectomi. Terrae Scopus Leutschoviae 1802. 21. 1.. ismét: Christian Engel: Disipiisio critica de origine Hungarorum in Danielis Cornides Commentatione: De Religione Veterum Hungarorum. p 61. Továbbá: Kollár: Histor. Diplom. Juris Patron. Keg. Hung. Yindobonae. 1712 pag. 2—11. k) Constantinus Porphirrg. De aduiniustratione Imperii. Cap. 40.

állítja, sőt bebizonyítja, hogy a magyarok megtérítését nem a latin szertartású, hanem a görög papoknak kell egyenesen köszönni (3dik czikk). Azonban szükség itt megjegyezni hogy e görög vallás, mellyel őseink buzgó lelkesedéssel követtek, — nem a római egyháztól elszakadott görög vallás volt, hanem az egyesült görög szertartása egyház, melly a római pápától függött I), s me llyet a magyarországi oroszok jelenleg is Valinak. Pholius konstantinápolyi patriarcha ugyanis— a görög, és római egyházak egymástóli elszakadásának főokozója, mar ez időtájban (880) megszűnt hatni, mivel Miklós pápa által zárdába esukatott, s azon hitfelekezetbeliek, kiket Photius elszakadásra csábítgatott — nagyobbára — ha bár ideiglenesen is, visszatértek ismét a római egyház kebelébe. Azon körülmény is, miszerint Árpád vezér szinte orosz hercegnőt vett feleségüi — azt mutatja, hogy a szent István előtti görög vallásuak, ha bár saját egyházi szertartásuk mellett is — nem a keleti, hanem a nyugoti római egyháztól függlcnek, mivel különben a pápa e házasságot, a schismaticus görög és római egyház közt fenforgó ingerült czivódása meghasonlás megtorlásából sem engedte volna meg m).

De hogy a történeti adatokra még a korábbi időkből hivatkozassunk, s a ruthen nép egyházügyeit, valamint annak vallási műveltségét földerithessük, lássuk azon helyeket, hol a kereszténység szelleme Magyarhon régi tartományaiban legelőször terjedezni kezdett. A mint a kereszténység terjesztése mutatja, azon földrész, hol régenten, s jelenleg is tartózkodik a magyar orosz faj, a világmegváltó vallását sokkal elébb ismerte, mint a magyar nemzet. Sőt bizonyos, hogy mind az idevándorlott hunnok, és avarok, mind a magyarokra ezen már kereszténynyé lett népfajok, s különösen a szláv nyelvet beszélő görög szertartásu ruthenek, nem kis erkölcsi befolyást gyakoroltak arra, hogy az említett hódító néptörzsök szinte fölvennék Kristus vallását. Isten úgy akarta, hogy a leigázott népfajok, kiket a fegyverek éle járomba terelt e véres korszak-

J) A magyar oroszokról: Dérsi Antal. Kassán 10—17. I. 111) L. Egyházi történetirat. Készítette Balugyánszki András. Eperjesen 1845 294. I.

ban, — az erkölcsi hatalom erejével ellensúlyoznák a győztes harcziakat, s vallásos műveltségük kifejtettebb szelleme által szinte hódítólag hatnának azokra. Már láttuk néhány példából; hogy milly rokonszenvvel karolták föl némelly hunn, avar (mint nevezetesen Theodor, vagyis Tódor herczeg) sőt magyar fővezérek is a kereszténység ügyét. Látjuk a magyarok későbbi történetéből; hogy a Hierotheus kormánya alatt prédikáló görög papok, a magyar birodalom különféle részeiben nagyobb néptömegek, sőt maga Sarolta, Gyula — erdélyi fejedelemnek leánya is — megkeresztelkedtek. Köztudomású dolog az is, hogy Gejza alatt, ki Saroltát vette nőül, a magyarok nagy része kereszténynyé lön, mit különösen Piligrin patavi püspöknek Benedek pápához 980dikban irt azon nyilatkozata is, hogy Magyarhonban a keresztény hitvallás szabadon gyakoroltatik, s templomok akadály nélkül építhetnek, kétségkívülivé tesz n). A keresztény hitnek ezen terjedése azonban, a magyar birodalom különféle, de főkép szláv ajkú népfajai közt nem annyira latin, mint szláv nyelven mozdítatott elő, leginkább pedig azon idő óta, a midőn a morvák szorgalmazására Mihály keleti császár Methodius, és Cyrill görög szerzeteseket, kik a bolgárok megtérése előtt már Chersonban a chazarok közé behozandó keresztény hit ügyében működtek, s ott a szláv nyelvet jól megtanulták — a dunai tartományokba küldötte. Ámde midőn e két jeles műveltségű térítő ide megérkeztek, már nem csak a keresztény vallás, nem csak a latin, hanem a szláv nyelvre tett görög szertartás is nagyban divatozott Csehország, Morva-, Magyarhon- tularizsai részein, Pannónia-, Moldva-, Erdély-, Ilorvát-, Oláh-, s Kis-Oroszországban o). Method, és Cyrill, minthogy a térítés nagyobb sikerének érdekében a szentírást s liturgicus könyveket szláv nyelvre fordították, igaz ugyan, hogy nem kis mértékben előmozdíták a keresztény vallást, s szláv nyelven hirdetett görög szertartást, — de minthogy a magyarországi népfajok s ezek közt is ruthenek is már jóval elébb keresztények voltak, sőt még Attila bejövetele előtt (889 körül)

n) I. Ugyanott: 299 T. o) *L.* „Histiria Carpato-ruthenorum in Hungaria, per Michaelem Lucskay,“ című kézirat 47. lapját.

bírlak püspökségekkel: — bizonyos, hogy amaz új hitállást saját nyelvükön kelle gyakorolniok annál inkább, minthogy sem a görög, sem a latin, sein a német nyelvet nem értették μ). — Ezen mint említett férfiakon kívül sz. *Brúnó* orosz apostol is nagy sikerrel működött a keresztény hit terjesztésében, ki mivel ép ágy mint Methodius és Cyrill szláv — vagyis orosz nyelven liirelle annak üdvözítő tanait, az orosz nemzetiség fölemelkedését, s becsületét tetemesen előmozdította. Hogy ez nem pusztá vélemény, hogy csakugyan volt légyen idő, a mikor a most porig le alázott magyarországi orosz nép nyelve Árpád hazájában királyi trónuson is zengett, igazolja azon lény, miszerint Gejza herczegnek gyönyörű felesége is Belek-nini orosz asszony vala, s neve magyar nyelven annyit tesz, mint *szép hölgy* q). Sőt nem csak: magát Gejza herczget, de ennek fiát sz. István első magyar királyt is, szinte orosz pap, a fonebb említett sz. Bruno keresztelte meg, mi világos bizony-sága annak, hogy a magyar-orosz-egyház már régi időkben is nagy tekintélyvel, köztisztelettel bírt, s az orosz nép becsülete, és hatékony befolyása fölött a maga szellemi hatalmánál fogva folytonos örgonddal virrasztóit. A magyar orosz-egyháznak ezen — minden esetre a római egyház fölött álló tekintélye a magyar orosz nemzetiség virágzása, a nép jóllétére, s polgári viszonyainak igazságosb helyzetére is boldogító hatást gyakorlott, tanúsítják Magyarhon ismeretes törvénykönyvében (*Corpus Juris*) előforduló azon számos orosz szavak, meilyek *a gape* (felebaráti szeretetajándoka) *udvornik* (udvaronc.) *s oroz* (ajtónálló) kifejezések alatt előfordulnak, s ruclyek a magyarországi orosz nép polgári viszonyaira vonatkoznak r). Később a mint a római catholicisinus felülkerekedett, s nem csak a nemzet leikébe, hanem az alkotmány rétegeibe is befúrván magát — uralkodó vallássá lón a magyar orosz egyház tekintélye, s ezzel a nép javulásnak indult, sorsa is hanyal-lani kezdett.

p) Nesztor Slötzernél 3dik Tom. 176. 10dik fej. q) L. Vita Saiieli Stepliani; a Ditmaro Libr. 8. pag. 101. r) L. De Aritis Magyaromul, ac Chunorium, Jasorumque Hungariae accolarum seditus et initiis Georgius Fejer. Ismét, Feiger: A magyar és hazája régenten, II. 1.

XI.

Szakadás a keretyén egyházban, s ezen szakadat hatása a magyarországi nép fajok, s különösen a ruthenek, s szláb rokonok sorsára.

Mint látók, a kereszténység szelleme már a kilenczedik század elején meghonosodott Magyarországon. A szláv, német, s különösen oláh ajkú népfajok, azon ős tartományokban, mellyek jelenleg Magyarhont képezik, általában elfogadók az üdvezítő vallását, jóllehet annak megértéséhez sem elegendő műveltséggel, — terjesztésére s magyarázatára szükséges számú tanítók, s papokkal nem is bírtak. A keresztény szellem ez örvendetes előhaladása azonban csak hamar meggátoltatott az úgynevezett keleti, s nyugoti anvaszentegyház szakadása által, mely minthogy political érdekek miatt történt, a népek lelkét nem kis mértékben zsibbasztotta, a hatalmasságok közt viszályt idézett elő, az üdvezítő vallás hódításait akadályozó, a népeket egymástól elkülönzé, s így azok political sorsára is kártékonyan hatott. Ezen szakadás főokozója *Photius* konstantinápolyi patriarcha volt. Ezen férfin nagy születése s gazdagsága mellett is, legtudósabb, s leghallózottabb férfiak volt azon korszaknak, miért is csak hamar a legmngasb méltóságokra emelkedett. Mint testőrök kapitánya a bagdadi kalifához küldetett, s harmadik Mihály császár alatt állodalmi altitkár volt, s ezen hivatalában meghitt barátságba jött Hordással, Mihálynak nagy bátyjával, ki, minekutána Ignatius patriarchának számkivettetését kieszközölte; reávette a császárt, hogy Photiust, ki még akkor világi volt, emelje a patriarchiai méltóságra. Ennek következtében Photius hat nap alatt a papi hivatalok során átment, s felkenetése napján (858) Gergely syracusai püspöktől, kit kevéssel ez előtt hivatalából a római püspök letett, patriareliává felszenteltetett. Hogy méltóságának tökéletes megerősítését nyerje, I. Miklós pápához követeket küldött az iránt, hogy az egyházi egységnek visszaállítását parancsolja meg legátusainak. Éhez képest két pápai legátus jelent meg a konstantinápolyi egyházi zsinatban, amelyben Ignatiusnak letéteése megerősítetett.

Ignác barátinak előterjesztésére azonban a pápa, ki igen kapott azon kedvező körülálláson, hogy Ignác ügye hozzá feljebb vitetett, visszavetette legátusainak végzeteit, s 862ben a római zsinatban Photiust méltóságából letette, Ignácot emelven arra ismét. Hogy boszut álljon, Konstantinápolyban zsinatot tartott ismét, melly a pápát letette, s egyházi átkot mondott rá, eretnekséggel vádolván egyszersmind a római egyházat. Hanem midőn 867ben Mihály császár Basiliustól megöletett, s a gyilkos lett császárrá, ez Ignácot visszatette a patriarchiai méltóságba, Photius pedig zárdába csukatólt. A 869diki zsinat megerősítette az előbbinek tettét, s anathemat mondott Photiusra. De midőn a keresztény hitre térő bolgárokon! egyházi felsőség felett támadt perlekedés alkalmával Ignác, ki hivatalának jogait fentartotta, a római udvarral meghasonlott, Photius, használván ezen kedvező körülményt — visszatért, s minthogy Ignác halála neki helyet csinált, 878ban ismét patriarchává lön. Később VIII-dik János pápa megegyezett benne, s egy 879ben, a pápa legátusának jelenlétében tartott zsinat által megerősítette kineveztetését. A pápa, t. i. azt reménybe, hogy Bolgárország ellenmondás nélkül római felsőség alá jő, a miért midőn megcsalat kozott, visszahúzta legátusának teljét, s megújította a Photiusra mondott egyházi átkot. Ugyanezt cselekedte János követője, s midőn Basiliusnak fia, Leo, lett császárrá 886ban Photius ismét megfosztatott méltóságától, s egy örményországi klastromba záratótt, hol 891ben meg is holt.

Az egyházban támadt eme villongások azonban nem szűntek meg Photius halálával, jóllehet a political érdekek iránya, s változó állapota néha néha fegyvernyugi ást látszott előidézni a keleti, s nyugoti szertartások közt. Ez alatt Magyarországbán morva, cseh, német, és görög papok nagy buzgalommal terjesztők a keresztény hitet, számos ős lakost bevesznek Krisztus nyájába, templomokat, s püspökségeket építenek. Ez alatt megérkeznek a magyarok is, számosan áttérnek a keresztény hitre, de szertartásra nézve majd Róma, majd Konstantinápoly egyházi intézvényeit követik. Azonban több mint valószínű, hogy kezdetben a magyarok inkább követték a görög szertartást mint a római, annál is inkább, mivel a görög szertartás

Methodius, és *Constantinus* — vagy *Cyrellus* görög szerzetesek által, az ős lakosok nemzeti nyelvén, vagyis ószláv nyelven nagy sikerrel terjesztetek mielőtt még Magyarhonba léptek volna ős eleink. Igazolja ezt azon körülmény is, hogy a magyarokkal számos tót, orosz ajkú családok, sőt néptörzsök jöttek ki Kiow környékéről Galliczia s Kisoroszországha, kik nagyon természetes oknál fogva a saját nyelvükön terjesztett szertartást inkább fogadták el, mint a rómaid, mollyet nem értettek, — valamint az is természetes, hogy a magyarok is inkább e néprokonok példáját követték, minthogy nyelvüket is érthették, s political viszonyokra nézve is inkább a szláv fejedelmekkel álltak összeköttetésben, kik ekkor már saját szertartásit keresztények voltak. De lássunk történeti tényeket. A magyarok bejövele alkalmával az országot, mint főnebb is érintők, több fejedelmek bírták. A Tiszától a Maros folyamig terjedő vidéket nevezetesen Ménmoruth bihari herczeg kormányozta, — az innét egész Viddinig nyaló térségen pedig Glád uralkodott, kinek ivadéki idővel az ősi birtokot egész a Nyírségig kiterjesztenék. Ezek szláv eredetű fejedelmek voltak, s a régi idegen írók általbulgároknak neveztetek. Azon időben, midőn Árpád hódító hadai megérkeztek, ezen fejedelmek egyik utóda *Achtun* vala, ki már akkor a görög szertartást fölvette, s kit számos nemesek, előkelők, s alattvalók is követték. *Achtun*, hogy népének megtérését annál hatályosabban előmozdítsa, *Marosénán*, — a Maros mentében sz. Bazil szerzetesei részére apátságot alapított, s a szerzet apátját görög szokás szerint püspöki méltósággal ruházta föl. Azonban *Stzudd* (Csanád) Achfunnak egyik vezére, összekoezódván fejedelmével, szent Istvánhoz futott, ettől segítséget kért, ígervén hogy javára dolgoznod. Ezt megnyervén tekintélyes haderőt mozdított Achlun ellen. Az ütközet Arad mellett történt meg, hol Sunád megvertett. Achtun a diadal mámorától elragadtatva, nyugalomra bocsátkozik, s az éjt vendégeskedésben tölti el. Ez alatt Sunád összeszedi szétvert csapatait, újól megrohanja Achtunt, ennek seregeit nagyobbára leöli, s magát Acht unt is ki végzi. E győzelem Simádnak Achtun birtokát szerzi meg. s sz. István barátságával koszorúzza. Ez idő

óta *Marosena* melly a többi helyekkel együtt Sunádra jutott. az új birtokos nevére *Sunád* — vagyis Csanadnak neveztetik. Sunad hasonlag. hogy e különös Szerencset meghálálja a gondviselésnek. a győzelem után azon dombon, hol kevéssel elébb megveretett. sz. Bazil szerzeteseinek részere egy másik zárdát épített. Azonban nem sok idő múlva, mind az Achtun által épített apátságból. mind a Csanádtól alapított zárdából a baziliták kifizetvén, s ez utóbbiak krasznára küldetvén, — sz. Gellért első Csanádi püspök helyükbe 12 német szerzetest alkalmazott. Még világosabban szól e mellett azon körülmény, hogy mint Stillting írja: Magyarhonban, különösen Szerémben, és a Száva mentében. — már az első népvándorlás idejében hét püspökség volt, mellyekről Piligrin VIIIdik Benedek római pápához írt levelében is emlékezik. Mind ezekből kiderül, hogy régi időkben Magyarországon a görög szertartás sokkal divatozóbb volt, mint a római, s hogy ezen szertartás, melly nem csak tűrte, hanem be is fogadta a kereszténységnek népnyelven történhető hirdetését, s magyarázatát, a magyarországi népfajok, s különösen e szlávok, és oroszok erkölcsi műveltségére, s polgárisítására sokkal inkább hatott, mint a római egyház. Kár, s megorvosolhatlan szerencsétlenség, hogy a magyarnemzet általában nem amaz egyházat követte, s hogy lassankint még azok is elhagyták, kik különben görög szertartásban születtek, s keresztelkedtek meg. Mert ha ezt nem teszi a nemzet, s szent István a római pápa tömény füstjétől elbódítani nem engedi magát: a latin szertartás, és nyelv, — melly a magyar nemzetiség fejlődésének legnagyobb akadályává vált — soha sem fészkelte volna be annyira magát, s az óta az. e hazában Lakó népfajok már régen egy nagyszerű magyar nemzet családot képeznének. A magyar nyelv t. i. főkép ez időben, midőn a keleti, s római egyház közötti viszálykodás folyt, ép olly könnyen válhatott volna egyházi nyelvvé, mint a szláv nyelv, mellyel ép azon viszályok korszakában honosított meg Methodius. és Cyrillus Magyarországon, midőn a Photius által indított szakadás még ki egyenlítve nem volt, — midőn arra, hogy a nepek nyelve az oltáron örökre égő lámpákká válhasanak, — a legszerencsésb alkalom ajánlkozott, — s midőn

a római hierarchia ragadozó körme sokkal inkább eltompult a Photius követőivel vitt hosszú, s erős tusában, — sem hogy a szabad, s megtérő magyar népet, mint később történt, hatalmába keríthette volna. Valóban, ha az első magyar fejedelmekben több bölcsesség, s előrelátás van, mint volt, könnyen teremthetnek férfiakat mint Methodius, s Cyrillus, kik, mint ezek, a nemzetet saját nyelvén oktatták, s egy megdönthetetlen nemzeti nagyságra előkészítették volna. Methodius, és Cyrill ugyanis, szinte nem valának szlávok, hanem mint főnebb is említett görög szerzetesek, kiket a morva fejedelem kérésére Mihály keleti császár küldött Pannóniába, s kik megtanulván az itteni népek nyelvét, ószláv nyelven terjeszték a keresztény vallást, azon szláv nyelven, melly a magyarországi oroszok, s görög catholicusok templomaiban maiglan is él. Az ugyan igaz, hogy ha a magyarok az utat követik, szláv faj, de különösen oroszok nem léteznének jelenleg a Magyarföldön, — mert ama roppantul kifejlendett uralkodó nemzet régen elnyelte volna a többi népségeket, különösen az oroszokat, kik Magyarhonban a többi népfajok közt: legkevesebb önállósággal bírtak mindenkor; — de n magyar fajt e politico bizonyosan megörökítette volna. A gondviselés azonban úgy aknrá, hogy e faj ki ne veszszen, s a história — a népek ezen közös evangéliuma, — ukkép állítá elő a tényeket, s úgy fejleszté a viszonyokat, hogy azon lassúdad néphalál, mellyet e korán eszközölhető átolvasztási politica okozhatott volna — még azon időpontban meggátoltassák, midőn az orosz nép, mint a magyar nemzet jobbágya, s erőtlen alattvalója, — ha nemzeti nyelve az egyházban fon nem tartatik, — igen könnyen, s hirtelen eltűnhetett volna a népek láthatáráról. E körülmény, inig egy részről a magyar nemzetiségnek igen sokat ártott, tagadhatlanul megmentésére szolgált az orosz népnek. E megmentésben pedig, bár talán egészen ellenkező szempontból, minden esetre a már több ízben említett Method, s Cyrill voltak első pályatörők, kiknek az orosz nép Magyarhonban legtöbb hálával tartozik, s kiknek emléküket, s munkálkodásukat még némelly történeti adatokkal bővebben ecsetelni fölösleges nem lesz, — annál inkább, minthogy azok az egyházi szakadásból szétmázolt

következményeknek, az orosz népre, mint különösen szláv fajra gyakorlott hatását teljes világban tüntetik elő. —

Tudnunk kell, hogy miután Nagy Károly 803dikban leigázta az avarokat, a mostani magyar földterületet lakó pannonokat, morvákat egyéb sláv fajokkal együtt, a sóvári spatáviai érsekség alá vetette, minek az. a sikere lön, hogy a latin egyháziak, ezen érseki kormánylat által, 75 év leforgása közt az említett népfajokat általában a kereszténységre téríték, s megfenték. Ezen állapotban találta Methodius Magyarhon ős lakosait. Megemlítendő az is, hogy Adalvin sóvári érsek 865ben, *Kocxel* a jelenlegi magyar birodalmat alkotó tartományok egyik fejedelmének várában egyházi ünnepélyeket tartott, s új egyházakat szentelt föl, — sőt a mi több, minthogy ezen egyházak egyikének prépostja *Alicrid* meghalálozott, — ennek helyére *Richbald* nevű latin szertartásit papot alkalmazta, *Hichbald* ezen állásánál fogta, mint eldődei szinte nagy buzgalommal folytatta a térítés kötelességeit, de mint a római egyház híve természetesen latin szertartáson. Ép ezen pontban érkezett meg Methodius, ki látván, hogy a nép nem érti a római nyelvet, s hogy e miatti erkölcsi nevelésben nem kis hátramaradásban szenved, az evangéliumot isteni tiszteletet, s egyéb egyházi dolgokat szláv nyelven kezdé magyarázni — a megtértek közül igen sokat maga részére vont a). Ezt látván *Hichbald*, ezen féltékenységből, nehogy ezeket a római egyház elveszítse, Methodiust érsekének bevádlotta, állitván, hogy Methodius a hit elveit sem magyarázza úgy mint azt a római catholicismus érti, s hogy továbbá, hogy a miséket nem latin, hanem durva orosz nyelven tartja. E körülményt az érsek a pápának is bejelentette, s Methodius megidézttetését sürgette. Történt, hogy épen ekkor a különféle szertartáson vitt vallási térítésből származó kellemetlenségek s kételyek eligazítása végett, maga Swjatopolk (Szwatuplok) fejedelem, hasonlólag követséget küldött Kómába, 879dik évben. Erre III. János pápa, következő okiratot intézett Methodiushoz b). —

a) Anonymus quidam: De Conversione. Bojárómul 17(32. b) L. Dobneri Annál. III. pa.; 181 Schlötzer Nestor 3. — 320.

Reverendissimo Methodio, Archi Episcópo, Pannoniensis Ecclesiae.

Praedicationis tuae doctrinis populum Domini, tibi quasi spiritali pastori commissioni sál varé istruerique cum debas, audivimus, quod non ea quae S. Humana Ecclesia ab ipso apostolorum principe didicéit, et quotidie praedicat, tu docendodocens, et ipsum populum in errorem mittas. Unde his, apostolatus nostri lileris tibi jubemus, ut omni occasione postposita, ad nos de praesenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus et cognoscamus, nimm sic teneas, et sic praedices sicut verbis, et lileris te 8. liomanae Ecclesiae credere proinisisti, aut non; ut veraciter cognoscamus doctrinam tuam. Audiinus etiam, quod missas canes barbara, hoc est: *Slavizm* lingua; unde janí lileris noslris, per Paulum episcopum Auconitanum tibi direct is, probibimus, ne in ea lingua sacra missarum Soleinnia celebres, séd vei in latina, vei in graeca lingua, sicut Ecclesia toto terrarum órbe diffusa et in omnibus gentibus dilatala canlat. Praedicare veró aut Sermonem populo facéré tibi licet, quoniam Psalmista adinet omnes gentes laudare Dominum, et Apostolus inquit: Omnis lingua conlitateatur, quia Dominus Jesus in gloria est dei Patris. Data XIII. Kai. Julii. Indicit XII. —

Ez. en pápai parancsnak vételével IVIethodus Svaturplok kövével együtt azonnal Rómába sietett, hol a pápa s bibornokok gyülekezetében szigorúan megvizgáltván, a keresztény kath. vallás hit ágazataira, s elveire nézve igaz hívőnek, vagy isortliodoxnak találtatott, s inegdicsérletett, sótt nem csak, hanem tapasztalván a római szentszék ezen alapos, és sok oldalú tudományát, valamint azon roppant buzgalmat, s készséget, melyet a keresztény hitnek terjesztésében eddig is gyakorlott, — megengedetett neki, hogy Krisztus tanait ne csak hirdethesse szláv nyelven, hanem a misét, s egyéb egyházi szertartásokat is szláv nyelven végezhesse. Ezen szabadalom biztos gyakorlatára Method a pápától új pápai bullát is nyert, melylyel visszatérvén Pannóniába, a keresztény hitet még nagyobb buzgósággal, s tűzzel terjesztette mint az előtt, — természetesen szláv nyelven. Minthogy pedig ezen törekvése hatalmas istápot nyert a pápa védelme s jóváhagyása állal, Method már nem csak pusztá szó-

val hirdet get é az üdvözöld igéit, hanem nagy szorgalommal látott a szertartásnak szláv nyelvrei lefordításához is. Ezen nagyszerű vállalatban nein kis szolgálatot tett néki Constantinus, vagyis Cyrill, kinek egyesült munkálkodása csak hamar annyira vitte a dolgokat, hogy 900dik körül már nem csak a szent könyvek voltak lefordítva szláv nyelvre, hanem más az egyházi szertartásokra tartozó tárgyak is c). Ezen időszak kétség kívül egyik legvirágzóbb korszaka a magyarországi szláv fajoknak. Mert ezen időszak alatt, nemcsak hogy saját fejedelmeiket uraltak a szláv nemzetségek, hanem a keresztény hit által, mellyet tulajdon nyelvükön terjeszthettek, megmérhetetlen erkölcsi befolyást gyakorlottak a többi népfajokra is. Ezen szerencsés befolyást, miáltal az őket legottan előzőnlő, s leigázó magyarok keblébe is átplántálák Krisztus hitében minden polgárisodás csiráit, tagadhatlan szinte, hogy nem más, mint a keleti s nyugoti egyházak ez időben történt szakadása idézte elő. Ha ugyan is ezen szakadás nem létezik, s a római pápa nem félti uralmát; ha t. i. nem tart attól hogy számos újonnan megtért népfajok fölött könnyen elvesztheti fősőségét: bizonyára meg nem engedi Methodiusnak, hogy a keresztény hitvallás tanait szláv nyelven terjeszsze, s lefordítsa; azomban minthogy a keleti, s nyugoti egyház közti villongás ép ez időszakban folyt vala legnagyobb tüzzel, a római pápa, ne hogy a heterodoxusoknak Magyarokon régi tartományaiban is tért engedjen, örömmel hajlott annak megadására, mint különben sem az előtt, sem az után nem tett, s nem is akart. A magyarországi ruthen nép, melly ekkor szinte a szláv néptörzs egyik ágát képezte, ugyancsak Method nyelvén térvén meg Kristusban d), — egyházának nyelvét, szertartását, inelylyekhez máig buzgón ragaszkodik, még ezen időkből öröklötté minek aztán azon következése lőn, hogy a ruthen nép, bár eredetileg szláv faj, erősen ragaszkodván egyházi nyelvéhez, sőt abból időről időre sokat el sajátítván, nyelv kiejtésére nézvené-

c) L. Lucius de Regno Dalmatiae, pag. 288. Nestor 3. 153. Továbbá: Legenda Germánomul, d) I. Szirmay: Notitia topographica Cottus Zemp pag. 59.

mile# a többi magyarországi tót szólásmódtól obit ott. Ezen eltérést, s különbséget méginkább nevelte később a Lithvániából bevándorlóit oroszok befolyása, miről alább bővebben szolandunk.

MASODIK FEJEZET.

Szent István első magyar királytól, vagyis 1038—1350ig.

XII.

Vallás felekezeti villongások s ezek alatt a magyar oroszok sorsa.

A bonszerző népek csatái befejeztetének, Magyarország államléte biztos alapot nyervén, a nemzet, és ennek vezérei le szálltak hadi méneikről, hüvelybe zárók kardjukat, a rablás, s dúló harczokkal felhagyva, mint ágyat vert tengerár, saját medrében — a haza benső halárai közt kezdett csak mozogni. Egy gyönyörű átmenet volt ez a népek physical forradalmából a szellemibe, a felháborodott világélet közzájának fenséges cseréje azon mozgalmak után, mellyek immár a külső harczok mezején elnémultak, de mellyek a társadalmi rend munkái közt a kereszténység szellemi alapján ismét megújultak. Isten akarata az, hogy örök mozgalmak szellőzzék a nemzetek életét; — Isten akarata, hogy az előhaladás eszméi újabb, ha bár békésebb harezokra is — edzék, szenderegeni ne hagyjuk a nép lelkét!

Isten akarata hatott a magyar ősökre is, kik miután hazát vívtak ki maguknak, s unokáiknak, nem bocsátkoztak vesztég nyugalomra, melly megposhasztja a nemzetek életét, inkiut örök szélesed a tavakat, hanem polgári viszonyaik belső rendezéséhez fogtak, magukat ót nemesíteni kezdték. A szellem az irány, az eszme, mellyet ők az új pályán követtek: a *keresztény vallás volt*. Ez lévén a világhatalom, melly a vad népe-

ket egymás után csuknom mindenütt bekebelesíté az európai társaságok családjába, ezt választák kalauzul, védangyalul magyar őseink is. Napról napra mindinkább többen tervén át a keresztény vallásra, ezt országosan is ki akarták terjeszteni, hogy így megvessék alapját a különféle népfajokból álló nemzeti egységnek, és az előhaladásnak, mellynek főemelyűje a keresztény hit volt. Ez a magyar fajra már csak azért is fölötte szükséges volt, mert már ekkor a többi népelemek, mint például a tót, ruthen, s oláh nemzetiségek, nagyobbára megtértek. Maguk a magyar előkelők s vezérek szinte elfogadták a kereszténységet. De minthogy a nép többsége még pogány vakságban élt, mind ők a magyar népcsaládtól, mind ez, a többi nemzetiségektől elkülönözve állott, s így a haza életében hiányzott az on szellemi kapocs, azon nemzeti egység, melly minden ország biztosítéka, életföltétele. Es minthogy valamint Europa többi népei, s fejedelmei, úgy a szomszéd hatalmasságok is keresztények voltak, ennek szüksége a magyarra még sürgetőbb lön. Azonban a magyar népet, melly ősei szokásához, s erkölcsihez halálig ragaszkodik mindenkor, könnyen nem lehetett kereszténységre vezetni. Hiába tértek át több fővezérek, mind Bulcsú, Gyula, s Géza, — a magyar nép mozdulatlan maradt, sőt ifjabb Gyula, erdélyi fejedelemnek e kényszerítés miatt lázadással felelt. Csak Istvánnak sikerült a magas czélt elérni. Ezen kegyes fejedelem ugyanis, Atyjának Gejzának halála után 997ben átvévén az uralkodást, azonnal parancsolatot adott, hogy minden magyar megkeresztelkedjék, s hogy a keresztény rabszolgák szabadságba tétessenek. Ezen parancs, s a külföldiek nagy tekintete s befolyása az udvarnál, kiket István országának átalakítása, sa kereszténység terjesztése eszközeiül vett vala magához, nagy zúdulást gerjesztett a nemzetben, s számos honpolgárt a király ellen fegyverre is költött. A felkelő párt vezére Kupa, somogyi fejedelem, kit István a német béres hadak segítségével szerencsésen legyőzött, s birtokait fegyverjog szerint elfoglalta c). Megjegyzendő itt az, hogy ezen nemzeti visszahatás, nein csupán

c) K. Hartvicus: Vita S. Stephani. Schwardlner: Scriptorum Regni hung. 1765. 2. 13.

a külföldi befolyás iránti gyűlöletből származott, hanem inkább a szabadság iránti túlféltékenység ösztönéből, melyet a kereszténységgel bejött monarchicus törekvés különösen fenyegetett. Magyarország azon időbeli alkotmánya ugyan, az Árpád alatt kivándorló rokon néptörzsek közmegegyezéséből inkább valami szövetségi rendszert képezett, mint monarchiát, s ama szövetségi külön állás megbecsülhetetlennek tartaték a nemzetségi hatalmak független gyakorlatára, s a néptörzsek szabadságára nézve. István, minthogy a népnek a kereszténység által lassankint átalakuló erkölcsi állapota, a közigazgatás egyezményesb kezelése, és saját új királyi méltóságának megszilárdításában némi ürügyet, s okot lelt, minden áron törekvék ama szövetségi rendszer megbontására, a külön néptörzsek s nemzetségfejek gyengítése, s így a szabadság elnyomására is d). Ezen törekvés ellen azonban, a nemzetségfejek nem szegezhettek István nagy hatalma ellen más ellensúlyt, mint a pogányságot, melyhez még nagy része ragaszkodott a magyar fajnak, melyet István kiirtani akart, s így a melyben a nemzet szabadságát is elnyomni látszott. Hasonló meggyőződés lelkesíté Tuhutum magyar ivadékait Erdélyben, s ők szinte szabadságuk öldöklő szellemét láták a kereszténységben, mely hiedelmük szerint István kezében csak pallos volt. A pogányság tehát Kupa lázadásával még nem volt egészen legyőzve; sokan csak félelemből tértek volt az új vallásra e), a nélkül, hogy szívük annak isteni szellemétől álmelegített, s értelmük annak igazságáról a nyelvükben még nem igen járatos papok, és szerzetesek által meggy űzethetett volna; azon felül még az egyháziaknak fizetendő tizedadó is, mely alól még a nemesség sem vétetett ki, szállka volt az adózáshoz nem szokott elégületlenek szemében. A béketlenkedőket az ifjabb Gyula, erdélyi fejdelem gyűjté zászlója alá, ki ellen István szinte hadat indítóit. A fejedelmi rokonok közt támadt eme harcot méginkább szítogatta azon körülmény, hogy az erdélyi görög szertartású keresztények is ez elégedetlenekkel szövetkeztek, s így Istvánnak egy részről a pogányság, más

d) Magyarok története: Horváth Mihály, Pápán 1842. I K. 33. I. e) L Ugyanott 44. l.

résről az óhitű keresztények ellen kellett küzdeni. A zendülések elnyomása nagy fontosságú feladattá vált tehát a római érzelmű királyra annál inkább, minthogy az óhitű keresztények fölkelése politikai alappal is bírt. Valamint ugyanis egy részről a római hierarchia a kereszténység által politikailag is magához igyekvők kapcsolni Magyarországot, úgy más részről a görög császárság befolyása oda hatott, hogy ez ne történjék. Azonban a szerencse Istvánnak, s István általa római egyháznak kedvezett, s a magyar pogányok, és óhitű keresztények Gyulával együtt legyőzettek. Hogy milly keményen nyomhatta mind a pogány elemet, mind az óhitű keresztényeket a sors aczélkeze, lehet képzelni, míg más részről a római catholicus hívek minden előnyökben, s kitüntetésekben részesültek, hivatalokra emelkedtek, szolgálatokat kaptak, kikben a pogányság eltörlése, s a nemzeti szabadság erőszakos korlátozása miatti forrongásban leginkább bízhatott a király.

Ezen hullámzó, s az ország átalakítása, es számos események által zaklatott korszakban, a ruthen ajkú nép, melly már o ekkor egészen keresztény volt, s bár Method által saját nyelvén, de mégis római szertartáson oktattatott, — mind politikai, mind egyházi tekintetben sok jóban részesült. Ugyanazon megkülönböztetésekben részesült ugyanis, mellyekben a többi római keresztények, kik iránt István nagy előszeretettel viseltetett.

A kereszténység terjedése óta t. i. számos szerencse-lovagok jövőnek részint egyedül, részint zászlóaljakkal az országba, kiket István szolgálatába fogadott, kiknek kötelességük volt a királyt hadmenetben fegyveresen kíséreni. Ilyen csapatokba ismét számos zsoldosokat vett föl ismét jobbára idegen ajkúak, s a szabadokká lelt keresztényekből, hogy az új rendszer életét a megtámadások ellen biztosíthassa. Hogy ezek között számos ruthen keresztények voltak, igazolni látszik azon körülmény, mivel valamint a többi idegen fajbeli tiszték, s szolgák, úgy a ruthen nép hűségében is inkább bízhatott, mind a háborgó magyar elemben e). De igazolni látszik az is, hogy a ruthenek, mint vég-

e) L. Koller: Historia Eppat. Qninijue Eccles. 1. 74. Quique Eccles. Typis Lycei.

vidéki lakosok, a hűbéri tartozások helyett katonai szolgálato-
kat tettek az első századokban, mi arra mulat, hogy bizonyára
már sz. István korában is illy viszonyok közt kellé élniük.

Külön political életet, s külön nemzeti történetet a ruthen
nép részéről hiába keresünk ezen időszakból. Sorsa közös
lévén a többi keresztény fajok sorsával, története szinte azon
viszonyok szálaiból fűződött, mellyek közt egyéb népiségek éltek.
Egyházi ügye azonban, melly nyelvének színzete által mindenkor
kirit a társasági rend dongái közül, mégis alkalmas eszkö-
zül szolgált már akkor is arra, hogy ezen nép egyéni élete, s
magán sorsa időről időre fölismerhetőleg nyilatkozzék. De ezen
pont szinte azt mutatja hogy a kegyes érzelmű király a ruthen
nép hitvallását nem csak tűrte, s nem nyomta, sőt buzgalommal
ápolgatta. Hirdeti ezt a szent uralkodó azon tette, hogy miután
a római cath. hitemelésre számos egyházakat, s zárdákat alapít-
tott, — Veszprémben, a görög szertartású anyaszentegyház
gyarapodása, s a nőnevelés előmozdítása tekintetéből (1111ben)
sz. Bazil tiszteletére apácza szerzetet alapított, s azt számos
jóságokkal megajándékozta f). Ezt sz. István minden esetre
a ruthen, — s azon szláv ajkú népek iránti rokonszenvéből
tette, mellyek alatta már megtértek, s a római egyház hívei
közzé számítottak, jóllehet görög szertartást követtek, s tulaj-
don nyelvükön tisztelők a világ megváltóját. Némellyek azt
hiszik ugyan, hogy István e zárdát a görög anyaszentegyház
részére alkotta; — de ez bebizonyítva nincs, ezen álló ás semmi
alappal sem bír. Mert miután lény, hogy mind Magyarországon,
mind különösen Erdélyben az ó, vagyis görög hitvallás elnyo-
mása végett harczolt, ki hihetné, hogy ugyanakkor a görög hit-
vallás emelésére zárdákat alapítson? S ki hihetné továbbá, hogy
mi több, a nevelés előmozdítása tekintetéből apácza szerzetet
állítson, mellynek tagai a nép nyelvét nem értik? S aztán az,
hogy sz. Bazil szerzetbeliek voltak az említett apáczák, épen
nem bizonyítja, hogy görög egyháziak voltak, mert szent
Bazilt a magyarországi catholicus, s görög szertartású ruthenek,
jelenleg is tisztelik, s szerzeteseiket a nevezett szentről nevezik, a

f) L. Katonai Historia Critica Reg. Hung. Tom. 1 pag. 157.

nélkül, hogy azok görögök volnának. De végre ha valaki azt gondolná, hogy azon Időben maguk a magyarországi oroszok is görög egyházbeliek voltak, szinte csalatkozik, mert történeti tény igazolja, hogy a magyarországi oroszok kezdet óta a római egyházhoz tartoztak, s csak akkor kezdtek a görög anyaszentegyházhoz csatlakozni, midőn Nagy Lajos Galliczia birtokához jutván, az innen kivándorlott s görög hiten lévő oroszok Magyarországon megtelepedtek, s az itteni ruthen atyafiakat magukhoz édesgették g).

Mind ezekből világos, hogy a veszprémi zárda nem a görög hitvallást követőké, hanem bizonyára a görög szertartásu kalholikus ruthenek s oláhok tulajdona volt, kik kezdet óta a római egyház paizsa alatt éltek, s élnek aiglan is.

XIII.

A magyar oroszok állapota I. Endrétől sz. László koráig.

Az István által megkísértett monarchiái egység megállapítása szerencsésen sikerült, s Magyarország európai alakzatot vön fel. Ezen alakzat, míg egyrészt a nemzetség hatalmak olygarchiai befolyását kiszorítá, míg magát a magyar nemzetiséget is kivetkeztetve régi előnyeiből a többi népelemekkel együtt közös jögalapra vezette, — addig az országban lakó más nemzetiségeket nagy mértékben fölemelte, s az alkotmányos élet közpaizsa alá helyezte.

A különféle nemzetiségek eképe nem csak túrvék, sőt azáltal, hogy a honalkotó magyar elemmel a törvények, s jogok egyenlősége által össze családiasítottának, tetemesen emelkedtek mind political, mind egyházi érdekeikben. Minden faj szabadon gyakorolható a nyelvét a nélkül, hogy abban gátolatott volna, s a nélkül, hogy az által a magyarnak féltékenységet okozott volna. Maga István azon nézetben élvén, hogy mennél több nyelv, s nemzetiség uralkodik valamelly országban, annál erősebb az, a

g) L. Timon: Imago Nov. Regn. Itung. Továbbá: Décsi Antal: A magyarországi oroszokról. 28dih I.

nemzetiség eszméje sokkal kisebb political súlynak tekintetek, mint ott, hol az idegen népeiének túlsúlya elnyeléssel fenyegeti a kisebbet. Ez a jelen időben aggályt nem szolgáltatathatott, mert bármilly csekélyded volt is valamelly népelem, mint különösen n magyar, fegyverében, buzogányában elég erővel birt arra, hogy magát fentartsa, s biztosíthassa. S ez nagyon természetes, ha meggondoljuk, hogy a nemzetiségek eszméjének sorsintéző hatalma csak a polgariasodás kebelén fejlik ki, csak ott, s akkor, hol s a midőn a fegyverjog aranykora lejárt, az erőszak tekintélye elporloft, s a népfajok más elemek ellenében erkölcsi súlyok erejével kezdenek föllépni.

A magyar nép még ekkor kevés adományaival birt a civill-satiónak; a nemzetiség valódi értelmével nem is birt, s ezért könnyösen nézte a többi fajok mozgalmait mind nemzetiségű, mind más érdekük tekintetében. A szláv, és ruthen népnek nagy előnye volt az, hogy már nem csak keresztény volt, hanem vallását saját nyelvén is gyakorolhatta, midőn a többi fajok nemzetiségének fejlődését az egyházakban elterjedt latin, s görög nyelv nem kis mértékben gátolta. Különösen pedig a szláv nyelv virágzásának, s a szláv nemzeti önértet kifejlődésének nagyon kedvezett az is, hogy az első magyar királyok, még István után is nagy előszeretetet tanúsítottak mind maga a népfaj mind annak egyháza iránt. Így például már első Endre király Anastasia nevű orosz hercegnőt vette magának feleségül, s Visográdon a basiliták részére-fényes zárdát alapított, melly zárdá csak 1221 ben kezdett megszűnni. S minthogy maga a királynő nem is Yisegrádon, hanem Sáros-Patakon lakott akkorában, nagyon valószínű, hogy e zárdát Endre inkább a görög szertartású felek érdekében mind neje kedvéért építtette. Sőt ha tekintetbe vesszük *Karamzin* híres orosz történetíró előadását, miszerint Endrének Anastasiával történt egybekelése alkalmával igen sok orosz vándorolt be Magyarországra, — csaknem bizonyosnak látszik, hogy e zárdát az említett fejedelem nem más, mint az orosz nép kedvéért építtette. Ezen telepnek nyomai, mi meglehet idővel több rácokkal, s szlávokkal is szaporodott, Visegrád környékén még ma is láthatók.

Azon körülmény továbbá, hogy n régi magyar fejedelmek

keresztnevek közt sok olly orosz származású nevek mint *Basil*, *Gejza*, *Imre*, *László* stb. előfordulnak, szinte arra mutat, hogy régi királyainknak az orosz néppel és egyházzal nem csak barátságban, hanem szoros viszonyukban is kellé állniuk. Valamint első Endre házassága, úgy első Gejza nőülése igazolja ezt, ki Beleknenigi orosz herczeg asszonyt jegyzé el magának Lengyelországból, s kinek neve orosz nyelven annyit tesz, mint szép asszony h). Ezen szónyomozás szerint maguk az említett fejedelmi nevek is megmagyarázhatók. *Gui* ugyanis régi orosz nyelven annyit tesz, mint nevelni, melly böi aztán *Goizó* magyarosan Gejza — az az „*nevelőgondviselő*“ származott. Imre herczeg hasonlólag, minthogy Imrét régenten Aliikének — szelidnek — is nevezték, s minthogy a „*Mirko*“ szótól Emericus, innét magyarosan Imre fejlett ki. Így Béla — szép — László, Ladislaus, — az Uladislaus, vagyis ezen két orosz szóból *Vlada*, és *szlava* összetételéből stb. stb. i).

Ezen szónyomozat azonban, bárha a legtökéletesb volna is, ne vezessen senkit azon gondolatra, mintha tán az említett fejedelmek is oroszok lettek volna; mert nem mutat az egyébre, mint a szláv egyháznak befolyására s azon political viszonyra, mellyben a magyar királyok az orosz néppel, mind benn a házában, mind a közel szomszéd tartományokban — állottak.

Egy félszázad eseményeit foglaltuk e rajzba. Kevés mindenetre egy nép élettörténetéhez, mellynek political hivatása lehetett volna, ha korán egybeforr, s kifejti magában azon nemes ösztönöket, mellyek nemzetté teszik a népet, s előbbre viszik a polgárisodás mezején. A ruthen nép azonban ezt nem cselekedte, s meglehet, hogy tán nem is cselekedheté. A ruthen nép mint látók már, legelső időkbén is csak mint könnyű test hurczoltatolt a vándor népek árja által, midőn Kiov alól kijött, szilárd egységre nem vergődött, s a később kiköltözöttek is vesztég maradtak azon ponton, hova a sors keze hajtotta, a nélkül, hogy mozogtak, vagy önkakaratilag intézték volna sorsukat.

A történetnek csak eszközei, szégszere, de nem tényezője volt

h) I. Timon: *Imago*, Nov. Ung. pag. 217. i) Lásd Gephardi, *Dilmar*, *Stilling* irományait.

a nép, mi arra mutat: hogy ekkor még csecsemős korának bölcsőjében élt, s hogy el ne vesszen, az állam, s egyháznak kelle gyámkodni fölötte. Sajnos, hogy e gyámbefolyás nem természetes, nem szülői volt, mert ránézve a magyar államiét csak idegen, nem önmagából kifejlett gondnokint létezett, — de ki tehet róla, hogy a sors arra kárhozzat némelly népeket, mikép azok önállásra soha ne jussanak? Mi ugyan nem állítottuk, hogy ez legyen végzete a ruthen népnek, de azt látjuk, hogy azon fajok közé tartozik, mellyek hosszas gyermekkorra ítélvék a gondviseléstől. Tán azért, hogy annál hosszabb életet éljenek.

XIV.

Újabb bevándorlások, s a ruthen nép sorsa sz. László idejétől Ildik Béla királyig.

Ezen bölcs fejedelem, ki az Árpád házból származott királyok közt méltán egyik legkedvesb emlékü a magyarnál, ki korának nem csak legszebb fia, de népénél szellemi tekintetben is magasb vala egy fejjel, j) — miután a közte, s Salamon közti trónörökösödési vizályt, a nemzet közszeretete, s hős hadának diadalmai által szerencsésen bevégzé, főgondját a közigazgatás viszonyainak rendezésére, s az egyházi érdekek biztosítására fordította, minthogy népét csak ez által hitte az európai műveltségre előkészíthetni. Nagy feladat volt ez ránézve, mivel a keleti, s nyugoti egyház között támadt komoly szakadás, nem csak hogy meg nem szűnt, hanem immár tisztán political kérdéssé is fajult. Ez a nemes gondolkodású fejedelmet annyival inkább érdekelte, minthogy országának lakói közt sokan követvén a görög szertartást, az ezek, s a római szertartást követők közt újabb fölingerült kedélyek könnyen veszedelmes belzavarokat támaszthattak. Ő minden alattvalóit egyformán szeretvén, gátolni semmi vallásfelekezetet nem akart ugyan, melly a kereszténységet elfogadta, de mint római catholicus fejedelem szükségesnek vélte saját királyi példájával megmutatni, hogy

j) L. Sancti Ladslai. Acta SS. Tom. V. 318.

mindazon sűrlődásuk mellyek a keleti, s nyugoti egy háközött fenforognak, a keresztény catholica hitnek lényegére nézve mit sem bizonyítanak, s hogy bár latin, vagy szláv nyelven tiszteltetik is az üdvezítő, az mindegy. Ezért László az oltári szentséget mind két szín alatt használta k). Lászlónak ezen felfogása azon időben, midőn még a két egyháznak csaknem minden szertartásai ugyanazok voltak, oíly political tény valóban, mellynél az akkori viszonyok közt bölcsőbb közvetítőt gondolni aligha lehetett. A római, s szláv ajkú catholicusok közt ő ez által a legjobb egyetértést eszközölte, s így a valóási különlegességből származható polgárháborúnak szerencsésen elejét vette. Azonban kívülről, az egyházi szakadás által támasztott bajok még nem voltak elhárítva. Cerulár Mihály Konstantinápolyi patriarchs ugyanis megnyitván Hlödikben a keleti szakadást, ennek azon political következménye lón, hogy a Λ Ildik Gergely halála után törvényesen választott Illdik Victor pápának IVdik Henrik császár, a maga által választott Illdik Clemenst állítá ellenébe. László ez ügyben a német birodalmi gyűlésen 1087ben követei által engesztelőleg hatott közre l).

Mind ezen jó szándékú törekvés daczára, a Kunok gyakori betörése, s pogány elemek háborgása miatt, mi valószínűleg a görög befolyás műve volt, az ország belbékéje sokszor megzavartatott, a templomok feltörtettek, szétromboltattak, s mind a római, mind a görög szertartású catholicusok számtalan üldözéseket szenvedtek. László ezen bajokat is bölcs rendeletekkel igyekvék orvosolni, miből az tűnik ki, hogy a magyar anyaszentegyház akkor bár a római hierarchiától függött, mégis inkább hajlott a görög mint a nyugoti szertartáshoz. Rendelte ugyanis László, hogy: azon római szertartásúak, kik a magyar egyház szokása szerint böjtölni nem akarnak, az országból kitakarodjanak m). Már pedig hogy a magyar anyaszentegyház csakugyan görög catholicus szokásokat, s szertartást követett ezen időben, kitetszik László azon rendeletéből, hol a másodsor nőszült

k) L. Katona: Historia critics gegn. Hung. Tom 2 pag. 255, s 698.

l) L. Thuroczy II. C. 00. Bonfiu Dec. II. 1., IV. p. 259. m) Horváth

Mihály magyarok története. Első K. 79dik l. n) Corpus Juris Hung.

Decret. Ladisla. S. Mb I. Art. pr.

papokról szól n), pedig tudjuk, hogy ezen szokás a görög catholicus szláv nyelvű egyházban általános divat volt, mit a római catholicus papoknál, bár az egyházi fegyelem ellenére, az időben a királyok szinte elnéztek o), csakhogy a catholicusinus terjesztésének annál több tényezőket szerezzenek.

Ez időben tehát a magyarországi ruthenek, s más kereszténységre tért szláv fajok görög szokású egyház ügye, s a rómia latin szertartású egyház közt, fegyelemre nézve lényeges különbség nem volt, sőt a görög szertartású egyház, a római újdonan alapított fegyelem mellett, mi csak itt-ott kezdett még divatozni, méltán tekintethetik anya-egyháznak. Világosan szól e nézet mellett azon történeti körülmény, hogy midőn Cezar Mihály megnyitá a szakadasi harezot, Midik Gergely pápa Gézja, László és Salamon fejedelmeket erősen szorgalmazta, mikép a római egyház iránti engedelmességüket világosabban jelentenék ki, más felől pedig, ugyanazon pápa, Vercs-Oroszország, Ilorvát- s Dalmát-országok fejedelmeinek fényes czimekel küldött, hogy őket a római széknek leköthesse. Irt Gergely a konstantinápolyi egyházhoz is levelet, melyben emezt a római pápa iránti engedelmességre inti. Továbbá e végett a római liturgia behozatalát is nagy buzgalommal szorgalmazta, csak hogy a nyugoti patriarchatus egyházait az elszakadott keletiekkel összekötetéstől elvonja p). A római egyház emó törekvése elvégre nem is maradi minden eredmény nélkül; mert Kálmán király alatt a papnőtlenység, mint olly intézmény, mely a római cath. egyházat a keleti egyháztól megkülönbözteti — törvényesen behozatott, parancsoltatván, hogy azon papok, kik nősülni mernének, az egyházi javadalmaktól fosztassanak meg q). De mind ezeknél még több is történt, mi a római catholirismus terjeszkedését, a görög szertartás háttérbe sorításával, tetemesen elősegítette. Kálmán alatt ugyanis, 1112ben a nemzeti zsinat 5, 6, s következő pontjai nyilván parancsolják, hogy ezen-túl az egyház nyelve okvetlenül a tudományos — az az: latin

o) L. Corpus Juris Hung. Kálmán előbeszédet, p) L. Egy házi történet-irat, készítette Balugyánszki András. Eperjes 1846. 310 I. q) l. Corpus Juris Hung. In glossis.

nyelv legyen, mint olly kellék, mi nélkül pap senki ne lehessen, sőt a mire nézve még azok is, kik már fölszentelvék, kötelességüknek ismerjék azt megtanulni, különben mint alkalmatlanok elbocsáttassanak. Ezen körülmény természetesen nagy sebet ütött a görög catholicus egyházon, s ennek nem csak számos papjait, hanem még több szláv, s ruthen ajkú híveit a római egyház szertartására vitt. Az ó szláv, vagyis a ruthenck egyházi nyelve, melly épen ekkor élte legszebb virágkorát, azonnal hanyatlásnak indult, s helyét a divatos latin szólásmód foglalta el. A többi szerencsétlenségeket. tetézte még az is, hogy a nyitriai görög szertartásit püspökség, melly még korábbi időkben alapítottatott, Kálmán alatt, szinte megszűnt r). A különbség, melly korunkban egyházi fegyelemre nézve olly távul tartja a római latin szertartású hitsorsosokat a görög szertartású hívektől — ez időpontban jelentkezett legelőször, s észrevehetőbben. Azelőtt a két egyház közti különbség igen csekély, s alig volt némi nyonmtékkal bíró. De az egyházi zsinat, melly némelly Írók szerint Ágoston bíornok jelenlétében tartatott, s melly az egyházi személyeknek a latinon kívül minden más nyelvek használatát megtiltotta, — ez által olly határpontokat jelölt ki, mellyck szerint az ugyazon római felsőséghez tartozó, de szláv, s latin nyelveket használó magyar cath. egyház: határozottan két külön szertartásra szakadna. A görög catli. hívek s alpapok ugyanis, kik a hitvallást eddigelé saját anyanyelvükön gyakorlák, fenyegetve látván nemzetiségüket a latinismusban, a latin szertartású püspökök kormányától, hol eddig állottak, csakhamar önkényt megváltak, s külön saját szertartású püspököket kívántak. Ezen óhajtságuk teljesült is ugyan, de csak lassan, s olly csekély arányban a római szertartású püspökségekhez képest, hogy a görög catholicismus további befolyása, tekintélyének szükséges támaszául, sem pedig a szláv s ruthen ajkú népfajok sorsának valódi tényezőiül nem szolgálhattak.

Sokkal többet tett e tekintetben azon viszony, melly Kálmán, s az orosz fejedelmek közt létezett. Kálmán ugyanis,

1) I. Historia Critica Katona. T. 3. 78.

már 1099ben megfordult hadával Oroszországban, hova Szvjatopolk nagy herceg frigyeseként Volodár Dávid, és Vnsilko fejedelmek ellen ment volt. Később, midőn Buzila neje meghalt, még gyakoribb érintkezésbe jött Oroszországgal; mert a mint Horvátország ügyeit elrendezte, nem sokára *Predslu-va-val*, Szvjazopolk kievi orosz nagy herceg leányával lépett házasságra, kitől Borics született, az országot annyiszor megháborító kalandor. Ezen körülmények által bizonyos political rokonság támadván az oroszok, s magyarok közt, Kálmán részint az ország népesítése szempontjából, részint más érdekekből 1114ben orosz telepeket hozott Magyarhonra, különösen Lodomeriából, s az [oroszok tartományaiból, kik *Oroszi* helységben Hontmegye keblében, s Nagy-, és Kis-Oroszi városokban Bácsmegyében foglaltak helyet s). Ezen oroszokat Kálmán királyvári szolgálatokra, vagyis leginkább a királyi ajtónállási foglalkozásokra alkalmazta, kik később több egyes kivándorlóitok által is szaporodtak, s kikről a nagylelkű király nem csak anyagi jóllétük, hanem egyházi érdekeik tekintetében is szintűgy gondoskodott, mint a többiek polgári, s egyházi érdekeiről.

A népvándorlás eme töredékes zajlása még későbbi időkben is mutatkozott Magyarhon történeteiben. Ildik István, Kálmánnak fia alatt ugyanis, ismét egy sajátságos szláv eredetű faj nyomult be hazánkba, az úgynevezett bosnyák faj, mellyből számosabban különösen a dunántúli részeken telepedtek meg. Sőt minthogy István az atyja által kezdett orosz háborúnak 1123ban ismételt folytatása által az oroszokkal, lengyelekkel, s Galicziával, s így az ezen tartományokat lakó ruthen néppel is közelebbi érintkezésbe jött, nagyon valószínű, hogy nem kevés számú orosz, s ruthen család költözött be egyenkint később is a Kárpátok aljára, annál inkább, mivel az említett tartományok belvillongásai ez időben fejlődtek ki leginkább, s a pártok folytonos dulakodása elképzelhetlen nyo-

s) Fessler 2. 11. Horváth: Magyarok története 85-89 I. Istvánfi Historia Regn. Hung.

morral árasztotta el a föld szegény népét, mely azonban Magyar-
honban békés menedékre, s szíves rokon keblekre találhatott t).

Az egyes családok illyszerű beszálongását igen előmoz-
dította azon körülmény is, hogy István, oroszországi hadjárá-
tában Boricscsal, a Kálmán által eltaszított Predslava fiával
— megismerkedett. A korán tilos szerelmek förtelmeibe me-
rült, s életerejét időelőtt elvesztegetett István, ámbár őt az
utódáról aggódó országnagyok még 1121ben nősülni kény-
szerítették u), gyermeket házasságból nem reménylván, hihető-
leg utódául szánta a kedvelt Boricsot. Ezt bizonyítják leg-
alább azon kedvezések, mellyekkel iránta viseltetett. A had-
menet után őt nemsokára Judittal, Boleszló lengyel fejede-
lem leányával összeházasítván, a Szepességgel megajándé-
kozta v); később pedig (1126ban) midőn Vladimir orosz feje-
delemtől Galicziát (Halicsoot elfoglalta, Boricsot annak feje-
delmévé emelte vv).

Azon political viszony, mely a nagyobbára ruthen szár-
mazású polgároktól lakott Galicziát Magyarországhoz forrasz-
totta, kétség kívül nem kis eszközül szolgált arra, hogy az
ottani elnyomott orosz fajból időről időre, több több csatlakoz-
zék azon elszakadott testvér ághoz, mely Magyarországbán
telepedett meg, de mely a latinismus mindinkább terjedő ha-
talma által, nagy részben a szláv, s magyar társnemzetiségek
népesebb családjába olvadt be.

XV.

*A magyarországi orosz nép egyházi nyomatára Ildik Bé-
lától. Ildik Endre koráig. Egyházi levelek ezen tárgyban.*

Kálmán uralkodása alatt a római hierarchia befolyása a
legmagasb pontra emelkedvén Magyarországbán, a római ca-
tholicismns terjeszkedése ellenállhatlan hatalommal nyomult
mindenfelé. Ez időszakban tehát a görög szertartás is mind-

t) L. Katona: Historia Critic. Tom. 3. 301. Fessler 2. 14. n) Katona
Hist Cr. 3. 37(i. köv. τ) Engel: Geschichte Halles 457. vv) Hor-
váth Mihály: Magy. Tört. t. K 95 l.

inkább háttérbe kezdte szorulni, sőt olly annyim gyengülni, hogy gyakorlása később csak tiirett már, de nem ápoltatott.

A pápák pmlitirája volt ez, kik a független görög catholicus egyházat minden áron körmeik közé igyekvének kaparítani. Ezen érdekből csatolták annyira össze magukat a magyar királyokkal is, hogy feltolakodott szövetséges indulatuk mintegy lliidül szolgáljon a görög szertartásit keresztények meghódítására. A magyar királyok örömmel ragadák meg e szövetséget, mert a háborgó pogány elem megzabolázására úgy tekinték, mint legbiztosabb támaszpontot. Egyébiránt ha első királyaink előretekintettek, s meggondolták volna, hogy az idegen népfajok árja még el is nyelheti egykor a magyar elemet, nem e szövetségben kellett volna a jövőndő biztosítékát keresni, hanem a nemzetiség fejlesztésében, minek leghatalmasb emeltyűje lett volna ép azon egyházi függetlenség, mcllyben ekkor a görög szertáriásu catholicusok éltek. Valamint tudniillik ezek csupán a római hierarchiatóli függetlenség által vitték be saját nyelvüket az egyházba, úgy bevihették volna a magyarok, ba nem latinizálnak. S valamint ez minden századok zivatarai közt képes volt megmenteni az enyészet örvényétől a görög eath. rőtben fajt, úgy menthette volna meg a magyart, sőt nem csak, hanem tette volna nagygyá, terjedné örök időkre. Mert tagadhatatlan, hogy a molly népfaj nemzetisége az oltárokra szállt, az, bárha jelentékenyebb political súlylyal nem is bírt, nyelvét, nemzetiségét, szokásait einem veszítette. Mennyire fejlődött, inennyire terjedt volna a magyar nemzetiség, ha a magyar nyelv egyházi nyelv is egyszersmind!... Ámde erre a magyar királyok nem gondoltak; ók örvendtek a pápák barátságán, függövé tették a nép egyházát, csakhogy koronájukat biztosítsák, s nem gondoltak meg, bogy eme szövetségben, e függésben a Latinismus gonosz mételye rejtezett, melly mindég gátolta a magyar nemzetiség fejlődését.

Voltak azonban azon időkbén is magyarok, és pedig ezek a legvalódibb magyarok voltak, kik mintegy előérzésnél fogra hiien ragaszkodtak a görög catholicismushoz, s bár ez a pápák által üldöztetett, a királyok által pártfogolt latinismust még sem fogadók el. Ók a görög catholicismus egyházi szabadsága

iránti előszeretetből tevék ezt, s a már leküzdött pogány magyar elem helyett mintegy védfalat képeztek a nemzetiség érdekében, a latinismus ellen. Egy vérsötét, de történetileg nagy fontossága példa igazolja ezt második Béla korából, kinek szemeit Kálmán atya bűneinek megtorlásából még öt éves korában kiszúratta. A mint ugyanis Béla, Iidik István halála után trónra jutott, Ilona az ó neje, minthogy még az István életében kitört lázadásokból tapasztalván, milly veszélyes a trónnak, s a király tekintélyének a hajdani törzsök s nemzetségfejek utódainak mód feletti nagy hatalma, mindjárt midőn férjével kormányra lépett, eltökélte magát, azt lehetőleg meggyöngíteni, s különösen azokat, kik némikép a király vakságának okai voltak, véresen megboszulni. E titkos célból rábírtá Bélát, hogy 1132ben Aradon országgyűlést tartson, s alkalmat készítsen lene kivitelére. A fejedelmi nőt pedig e borzasztó szándékban azon lélektani nézet vezette, hogy Aradon, mellynek környékén görög szertartású nemesek, főurak, s néposztály lakott, kik a megboszulandók iránt vallásgyűlölségből is haragudtak, boszuját annál biztosban valósíthatja x). S úgy történt, mert a vádlottakat ugyancsak a görög cath. rendek felingerlett többségével, ezen országgyűlésen kegyetlenül felkonczoltatta. Mind e mellett a görög catholicus elem hú ragaszkodása, mellyel a nemzetiség, és szabadság érdekében tanúsított, nem méltányoltaték. Kül, és belzavarok zaklatván a nemzetet, azon függetlenségi érzetet, mellyet a görög cath. felekezet egyházi szerkezetében elérni törekedett, a maga teljes saljában s eredményeiben nem ismerhetvén föl, magára kelle hagynia mint az árva növényt, mellyel kertésze elhagyott. A fejedelmek pedig nem mozoghatván a kelepczében, mellybe őket a római hierarchia ejtette, csak akkor fordítának rá figyelmet, midőn magán célaik kivitelében hasznos eszköznek találták.

Ez alatt a római hierarchia mindinkább izmosodott, s míg egyik kezével a magyar fejedelmek sorsát igazgatta, másikkal a latinismus érdekében azon hitfelekezetek közt halászott, mely-

x) I. Fcsster: Geschichte von Ungarn. 2. Band, pag. Turoczi: II C, 64. ClaronicBud. 164. Horváth M. 1. K.

lyeket a catholicismus lényegének egyazonságánál fogva, mint a magyarhoni gör. cath. magyarokat, s rutheneket, — legkönnyebben meghódít hatónak talált. így történt az, hogy a görög catholicusok száma tetemesen fogyni kezdett, s egyházi szertartásuk régi magas virágzását lassankint elvesztette. E szerencsétlenséget a szomszéd tartományok állapota is, s az ottani görög cath. egyház siilyedése is előmozdította. A római hierarchia sóvár njjai tudniillik még a Magyarföld határán is túlnyúltak, s befolyása által Galiczia fejedelme már I. Gejza alatt oda kényszerítetett, hogy annak szinte megkellene ígérni a római szertartás elfogadását, s a római felsőség megismerését. Ilasonlag Szervin fejedelme 1198ban, ki, minthogy a latin papokat befogadta, a pápa által „*Dalmutia királya*“ czímmel ajándékozhatott meg. Ezen czímetek, mellyeket a pápa mindég a Latinismus érdekében osztogatott, mód nélkül ingerelvén a fejedelmek nagyravágyását, még *Inucz*, bolgárországi oláh fejedelmet is elszédíték, ki önkényt folyamodott királyi czimért a pápához, ígervén, hogyha azt megnyerendi, behozza országába a latin szertartást y). Konstantinápoly bevétele után 1204ben, a latin szertartása fejedelmek befolyásával Velenczci Tamást konstantinápolyi patriarchává neveztetik z). — Magyarországbán nem olly sebességgel hatott előre ezen latinizálás, mivel némelly előrelátó fejedelmek időközben belátták azon irányzatot, melly a nemzeti szabadságra, a pápák túlnyomó befolyása által, káros visszahatást idézhetne. Mindazáltal végkép elzárni még sem lehetett. Így Imre király, nem gondolván a pápa ismeretes szándékával, a görög catholicus szertartásunk számára püspököt kért, ki a latin püspököktől független lenne egyháza kormányában, annál is inkább mert, még ekkor (1204ben) számtalan görög zárda volt Magyarországbán. A pápa illdik Ineze Imre felszólítására, habár röstelte is ezen erkölcsi kényszerítést, nem akarván a görög egyház iránti ellenséges indulatát elárulni, a váradi püspök, s veszprémi apáihoz a római, s görög cath. ügy hiteles megvizsgálása végett, következő parancsot bocsátott: — Innocentius Episcopus Servus servorum

y) L. Fessler 2. 161 z) Ugyanott: 2. 163.

Dei. Venerabili Fratri Varadiensi Episcopo, et Abbati de Pelis Vespremiensis Dioecesis, Salutem, et Apostolicani Benedictioneni.

Significavit nobis Carissimus in Christo filius noster, Rex Ungarorum Illustris, quod quaedam Ecclesiae Monachorum graecorum in Regno Hungariae constitulae per incuriam dioecesanorum Episcoporum, et per ipsos Graecos, qui *vulde sunt*, sicut asserit, dissoluti, ioenitus destruuntur, a Nobis supplicans humiliter, et devote, lit auctoritate nostra unus fieret Episcopatus, qui nobis nullo medio ante subesset, vel Abbates, aut Praepositi latini constituerentur in iillis, per quorum Studium et diligentiam earundem Ecclesiarum status posset in melius reformari. Nos igitur ejusdeut Regis pelilionibus inclinati, discretion! Vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus ad praedictas Ecclesias accedentes inquiratis diligentius veritatein, utrum per ipsos monachos graecos eadem Monasteria in Religionis observantia valeant reformari; utrum de Dioecesanorum Episcoporum consensu, unus fieri posset Episcopatus ex iillis, qui nobis immediate sit subjectus, quod super his inveneritis, iideliler conscribentes, sub testimonio sigiilorum Vestrorum ad nostrum praesentiam distinctis, ut per Inquisitionem! A csirám instruct!, securius in eodem negotia procedere valeamtis. Interim autem ad correctionem eorum impendatis operám efficacem. Datum Laterani XVI. Kalendas Nlay. Pontificatus nostri anno septimo 1204 z).

Hogy milly értelmű jelentést küldhették az említett főpapok a pápához, tudni nem lehet, de úgy látszik, hogy nem a legkedvezőbbet; mert a pápa még azon évben Imre királyhoz is írván, lev élében mintegy szemrehányást tesz neki, hogy a latin egyház iránt, nielly akkorában csak egyetlen egy, t. i. az egyedi zárdával bírt, — némi hanyagsággal viseltetett, s nem gondoskodott arról, hogy a latin szerzetesek is, kik eddig jobbára görög szertartású barátokkal laktak itt-ott együtt, — külön zárdákban lakván, s külön, az az latin szellemben, s függetlenebből működhessenek. Az érdekes okirat, melly a

görög egyház akkori állására nem kis világot nyújt, következőleg szól:

Innocentius III. Carissiruo in Christo Filio, H. Illustri Regi Ungariae, Salutem, et Apostoliénál Benedictionem!

Venientes ad Apostolicain Sédéin dilectc Filii II. G. A. et II. Monachi S. Aegidii (Ordinis S. Benedicti) de Ungarin (series de Siiniglio Vespreiniensis Dioecesis) nobis lacrimakiliter intimarunt, quod eorum Abbate defuncto, aliuu sibi secundum antiquum et approbtum moréin sui Monnsterii elegerunt, quod hactenus tam Abbates, qunm Monachi consveverun! habere latini. Sed tu Fill Carissiine! Itegium ibi voluisti praebere consensuin, aflirinans, quod in alium quam Hungarum minimé consent ires, Venerabilis nntem Frater Muster II. Spalatensis Archiepiscopus hoc nttendens, ad praesentiam tuae Serenitatis accessit, et Ministerium ipsum velociter impetravit, qui non niulto post Monachos ungaros pro sua instituit voluntate, appellalioni mm deferens, quam inemorati Monasterii monachi super tanto gravamine ad Sedeni Apostolicam em i ser unt. Quia veró nec novum est; nec absurdum, ut in Hegno too diver sarum Nationum Conventus (juxta ritum grnero-calholicum uni Domino sub regulari habitu famuicntur) licet uniuu sit tibi Lalinorum Coenobium, Serenitatem liegiam rngamus allente, el inoneinus, quafenus non impedias, nec impediri permi Kas, quominus praefali monachi, secundum C'onsvetudinem hactenus observatam assumnt sibi personam idoneain per elect ionom canonicam in Abbalem. Datum dominae XVIII. Kat. Octobris Pontificatus nostri A. A II. 1204.

Ezen diplomaticai adatokból látható ugyan, hogy a görög cath. egyház állapotota a zárdák, és papok számára nézve meglehető, sőt virágzó karban volt; ámde annak függetlensége egy részről a királyok hanyagsága, más részről a pápák egyházuralmi erőszakoskodása miatt, nem kis mértékben veszélyeztetek, inig elvégre teljesen alásülyedne, s a római befolyás nyomása alatt, súlyát tekintélyét, s anyagi jóllétét is elvesztené. Ezen hanyatlás már Ildik Incze pápa alatt, ugyancsak Imre király idejében mutatkozni kezdett, kit amaz nem szűnt meg további a is szorgalmazni arra, hogy a latinisinust minél nagyobb

buzgósággal terjesztené, annál inkább, mivel úgymond: különben is csak egyetlen latin zárdája volna, ellenben a görögöknek számos a). Sőt a keleti szakadást minden áron elnyomni törekvő, s az egyházi egységet óhajtó Incze oda is hatékonyan munkálkodott, hogy azon görög szertartású püspökségeket, mellyek a római egyháztól, különösen Kálmán ideje óta függetlenül működtek, a pápai joghatóság alá keríthesse, az az; latinizálja. A többi püspökségek között, ilyen volt nevezetesen a *belényesi*, melly iránt Hírlik Incze a kalocsai érseknek is írt, meghagyván annak egész szigorúsággal, hogy mivel az említett görög szertartású püspökség római hatóság alatt nem lévén, azt minden módon igyekezzék egyesülésre, s különösen arra bírni, hogy a latin szertartású egyház felsőbbségét ismerne meg b). E közben a pápák ösztönzésére megindított kereszt fogadalom, melly a német cath. fejedelmek szövetkezése által roppant erőt nyert, a görög befolyás túlsúlyát, s ezzel a görög egyház függetlenségét is megtörte. A konstantinápolyi egyház kénytelen vala Rómával csakhamar egyesülni, sőt nem csak, de a latin szertartást is fölvenni. Ezen körülménynek a magyarországi görög szertartású keresztényekre is nagy következménye lön. Számos görög papok latin szertartásra tértek, s nem keveset vittek át magukkal híveik tömegéből. A görög befolyás political bukása ezen egyház önállósága hanyatlását, sőt végpusztú-Jását vonta maga után. Political szempontból szerencsés fordulat volt ez Magyarországra, mert a veszély, melylyel a görög ármánykodás nem egyszer fenyegető az ország függetlenségét, azonnal megszűnt, s azon erkölcsi aljasság, mellyet a sülyedező görög birodalom hazánkkali sokféle érintkezéseiben, valamint az egyházi szakadás kellemetlenségei által okozott — elveszte tápanyagát: — de a különböző egyházat követő népelemek, főkép pedig a görög szertartású oroszok nem csekély szellemi veszteséget szenvedtek ez által bizonyára. Es e tekintetben szenvedett a magyar nemzet is. mert a latinismusnak a görög

a) L. Katona: Hist. Ci it. Tom. 4. 735. Pray: Spec. hyer. Keel. hung. Part. 2. p. 162. b) Katona: Hist. Arch. Eppts. Coloc. Tom. U. Pray: Spec. hyer. Keel, hungur. Part. 2. pag. 21.

egyházfölötti diadalma olly befolyást nyitotta pápáknak Magyar országban, mi ennek szabadságát, s egyéb polgári érdekeit századokon keresztül még súlyosban nyomta, mint a görög befolyás. — A római egyház ugyanis; mely ezentúl már nem csak tanácsai, hanem tekintélyének hatalmával nem csupán a catholicus fejedelmek sorsát ragadta magához, hanem a népek közügyét is, Magyarorszában annyira megfészkelte magát, hogy azt többé a királyoknak megtörni, vagy alóla a más szertartást követő fajoknak kiszabadulni nem vala lehetséges. E befolyás, mely a magyarországi oroszok egyházi érdekeit a legmostohább viszonyok közé sodorta, csakhamar kihatott aztán Galliczia gör. szertartása oroszaira is, kikhez 1207ben Gergely pápa követeket küldvén, nagy buzgalommal munkálkodott azon, hogy a görög szertartást elhagyván, egyesülnének a római egyházzal, s ismernék meg ennek fenhatóságát. A követek ama kiküldetésének sikerét, a Magyarország, Lengyelhon, s Galliczia között fejlődni kezdett barátságos viszonyok, különösen második Endre alatt, hogy mennyire mozdíták elő, azt ezen király uralkodásától a 11ldik Endre király haláláig terjedő viszontagságteljes időszak története adja elő.

XVI.

A görög catholicismus, s az azt követő magyarországi, lengyel, s galicziai oroszok szerencsétlenségeik, 11dik Endre korától Nagy Lajos nykorúságáig 1205—1342ig.

Mint a hegyormon nyugovó kődarab mindinkább lejjebb gördül, ha egyszer megmozdítatik: úgy kell alább szállni a népek sorsának is, mellynek támasza megmozdul, vagy melly legfőbb nyugpontját elveszti. Így kelle sülyedni időről időre a görög egyháznak is mindenütt, de különösen Magyarországbán, amint annak istápjá, a görög birodalmi befolyás megtört. Ezen bukás új erőt, s lelkesedést csak a latinismus, vagyis hyerachiai hatalomnak nyújtott leginkább, melly immár a kereszténység örve alatt európai közügygyé tenné a latinismust, s annak hatalmát minden keresztény, és nem-keresztény országokba mestersége-

sen lopná be. Ez egy ügyesen kiszámított politikai fogás volt, mire a pápának bőséges anyagot szolgáltat különösen a keresztényeknek keleteni nyomatása, s az ozmán nép diadalmas előnyomulása. Kedvezett ezen fogásnak azon körülmény különösen, hogy az ozmán elem hódítási irányzata egész Európa közbékéjét fenyegetni látszott, s maguk a kereszténységet követő hívek is njabb üldöztetésektől féltek. Alkalmas volt e körülmény egyszersmind arra, hogy hajlandóvá tegye az embereket eszközül fölvetni magukat olly érdekek mellett, mellyek közösek, s Európa ifjúdad államlétének csaknem mindenhol főtényezőiül mutatkoztak, mint nevezetesen a catholicismus érdekei, mellyek a 1110-narchismus alakját is szilárdságban tárták az európai száraz földön. Nem kevésbé lettek e miatt hajlandók ellenszegülni az ozmán hatalomnak maguk a fejedelmek, minthogy e közbuzgalom egyszersmind kölcsönös szövetség alapjául szolgáltat a keresztény királyok közt. A pápák elkészítve látván így a kedélyeket, általános kereszt fogadalomra buzdíták Európa népeit s királyait a mohamedánok ellen, s különös gonddal munkálkodtak azon, hogy e szent hadjáratba a magyar király okat is behúzzák, s így egy részről diadalainkat a szent földön, más részről befolyásukat annál biztosabbá tegyék Magyarországon. Ez érdekekben már Imre királyt is szorgalmazták ők, de Imre csak pusztá ígéret mellett maradt s szavát be nem váltotta. Meglehet, hogy Imre keresztül látott a pápák célzatain, s tudta, hogy távolléle annál nagyobb tért nyitna országában a hierarchiai önkénynek, melly már nem csak az egyház, hanem apolitical érdekek vezetését is magához ragadta. Utóda azonban a gyöngye jellemű Ildik Endre nem volt már képes ellenállni a pápa sokszoros sürgetésének, s egyesülve a többi keresztésekkel elkészült a szent földre. Elindulása előtt azonban szükségesnek tarlta az országban támadt sokféle zavarokat lecsillapítani, valamint intézkedni arról, hogy fiának Kálmánnak sorsát, kit a galicziak királyokul kértek maguknak, — előre biztosítsa. A pápa örömet engedett Endre e tárgyban kése delmezésének, annál inkább, mivel a galicziak oroszok megígérték, hogy ha Kálmánt megnyerik, egyesülnek a romai egyházzal, alávetik magukat a pápa felsőbbségének, csupán régi szertartásaikat hagyván meg.

Endre annál is inkább, minthogy tudta jól. miszerint kedves szolgálatot teend a pápának, s hogy így az érdekét is előmozdíthatja, azonnal Gallicziába sietett Kálmánnal; azt megkoronáztatta, s számára a lengyel fejedelem leányát is eljegyzette a), megírta egyszersmind a pápának III. Innocentiusnak működése eredményét 1214ben, tudósítván különösen az oroszok egyesüléséről, mi Innocentiusnak nagy örömet szerzett, ki papai tekintélyével Kálmánt ünnepélyesen meg is erősítette a gallicziai trónban b). Ezen körülménynek a latinismusra Magyarországon is igen szerencsés visszahatása volt; mert ez által az itteni oroszok már gallicziai tesh ereiktől is elhagyva látván magukat, csakhamar a római egyház alá tértek nagyobbára meghagyván maguknak az ó szertartást, mint a gallicziaiak. Tenniük kelle ezt azon kénytelenségből is, mivel az egyházi fejtelenség, s a latinismus szabadalmas kényjátéka s erőszakoskodások miatt, mellyeket a hierarchia kelepceztében nyögő fejedelmek jobbára behunyt szemmel néztek: egyházaik, zárdáik majd elpusztultak, s papjaik is elerkölcstelenedtek.

De ha mind ezen körülmények sem lettek volna eléggé erősek egyesülésre kényszeríteni a magyar oroszokat, a királyok politicája, melly különösen Kálmán óta egészen ellenük fordult, kivitte volna azt. A catholicus királyoknak ugyanis nagyon érdekükben állott, hogy főkép azon időben, midőn a beoltott monarchiái rendszer még meg nem erősödött az ő magyar alkotmányban, és a nép szellemében, — elfojtsanak minden szabad szikrát, s olly intézményeket, mellyek a szabadságot bálványozó magyar elemben, a régi széles határu szabadság előszeretetését, s ösztöneit gerjengethetnék. Ilyen intézmény volt pedig különösen a független görög egyház, hol a nép nemzeti nyelvén dicsérheté istenét, s honnét a hierarchia minden önző játéka kizárva tala. A görög egyház függetlensége valóban mint a szabadság vestatiize lángolt az akkori idők zivatarára közt, — olyannak tekinté ezt nem csak az orosz, oláh, rác, vagy görög, hanem a magyar elem jobb része is, különösen pedig azon része, melly pogánysága miatt üldöztetett, s midőn annak

a) Katona: II. Cr, 5, 214. b) L. Hunyadi Scripta varia.

visszaállításáért harcra kelt, nem más érdekért harcolt, mint elnyomott szabadságért, melyet a monarchismus behozatalval a catholicismus lánczolt le. Innét lehet magyarázni annak okát, miszerint a görög szertartása népelemek, s ezek közt az oroszok mindég együttbarczoltak azon pártütőkkel, kik a királyok ellen fölkeltek. Ennek egyedüli oka a szabadság azon közérzete, nielylyet a görög szertartásnak egyházuk függetlenségében feltaláltak, s melly köztök, és a magyar elem közt szétbonthatatlan testvéri kapcsolatot szőtt. Innét látjuk őket együtt lépni föl ti'yula zendülésében, Vatta lázadásában, Csák Máté harczában, Pető felkelésében. — küzdeni Zápolya mellett, Bocskai, Hetiden, és Rákóczi Zászlói alatt — egész Kossuth bukásáig, — mindenütt magyar néppel és nem ellene. Innét látjuk végre azt, hogy a görög cath. oroszok sorsa együtt fénylett és borongott a magyar szabadság sorsával, s midőn ez lealkonyult, alászállott azok csillaga is. Különösen II. Endre korában, a midőn a király gyávasága tékozló könnyelműsége, s pápai avatkozás, a papságnak egyházi hatalmávali visszaélése, a nemzeti szabadságot mindenoldalról sorvasztotta, a görög egyház függetlensége is végkép megdőlt.

Büszkén emelte föl ezen függetlenség omladványán hatalmas fejét a római hierarchia; — de fényes diadalában egészen még sem hitt; azért később sem szűnt meg erélyesen munkálkodni azon, hogy a görög egyházbcliek meg szertartásaikról is lemondjanak, mint olyan fegyverről, melly kedvező időkből könnyen veszélyessé válhatna. Ezért látjuk IX. Gergely pápát Egyed követéhez Magyarországba irt levelében, 1229ben felszólalni I»), hogy a görögöket és szlávokat igyekeznek átvonni a latin szertartásra. A római pápák eme túlbuzgó gondosságuk azt eredményező, miszerint több görög szertartásit püspökségek, mellyek számos régi oklevelekben is megemlítvék, mint nevezetesen a beleknyesi (belényesi): sirmiai, s mások, nem csak szertartásaikat, de neveiket is elvesztettek. E pápa volt szinte az, ki szigorúan megparancsolá, bogy ha t. i. Sirmióban püspök lenne, s ez magát latin püspöknek alávetni nem akarná,

az a pápai halalom erejével helyheztessek latin püspöki hatóság alá c).

Endre szerencsétlen kormánya, melly némely nagyok párfönzése által nyilvános rablás fosztogatása nép legféltelenebb nyomásává fajult, a magyar orosz faj polgári állása tekintetében is örömtelen helyzetet idézett elő. Mint olly népelem tudniillik, melly kevés előkelő férfiakkal bírt, s nagyobbára római szertartása olygarchák jobbgyságát képezte, az úri szolgálatok, s zsarolások rablások elszámálhatlan nemeit vala kénytelen viselni annál is inkább, mivel ez időben a jobbgyság helyzete még a magyar elemre nézve sem bírt törvényes támaszszal, s mivel a földesurak önkénye a folytonos fejtelenség s pártoskodás, sem a jog sem az igazság ereje által nem korlátoztaték. Annál nagyobb nyomást kelle minden esetre szenvedni az orosz népnek, melly épen azon vidéket lakta, hol a királyi és várjavak elsajátítása utáni vágy, a lázadás, rablás, erőszakoskodás tíizét folytonosan szitogatfa. Mind ezen szerencsétlenségeket végtelenül emelte a következő években beállott talár pusztítás IV. Béla alatt, ki különben is a legmostohább körülmények közt lépvén trónra, ennek ellent nem álhatott. Ő ugyan, hogy a még mindég nyugtalankodó pártosok ellen a királyi székeknek ez Európába nyomult mogulok hódítása ellen nyomatékos segílyt szerezhessen, a hazájából kiszorított kunokat is befogadta (1239ben); — de nem olly sikerrel mint reménybe d). Mert a vész, melly a kunokat hazájuktól megfosztotta, Magyarhon felé is mindinkább közeledek, lángoktól világító faluk hirdetők a viharkint előrerontó mongol hadak pusztításait, melylyck miután seregeikkel Ázsiát elárasztván, feldúlták, Európát tűzék ki vad kalandjaik színhelyéül, s 1240 vége felé, már a szomszéd Kiew, Halics, Vladimir, s más szláv tartományokat összegázolván, Batu Kán vezérlete alatt Magyarországba törtek. K szép ország rom és vadak tanyájává lön. Polgárviszonyai tekintetében, phoenix gyanánt támadt föl ifjú erőben, és virágzásban sajját hamvaiból a bölcs király védkezei alatt: de elköl-

c) I. Balugyánszky András: Egyházi Történet: 315. l. d) Roger: Carmen Misebarile.

csi a vallási tekintetben inkább sínyli: a roppant sebeket. Különösen a görög-egyház, mely ekkor a többivel együtt végpusztulásra jutott, többé föl nem épülhetett. A görög zárdák, és parochiák halomra döntetvén, a nép papjai legyilkoltatván, a görög szertartás végenyészetnek indult. Az atyáskodó fejedelem gondoskodott ugyan népe lelki szükségéről is, midőn az elzúgott vész után országának újjáteremtését munkába vette, — de e tekintetben, a görög szertartásra nem csak mi figyelmet sem fordított, sőt maga is azon volt, hogy az többé életre ne kapjon, s ahol létezik is, egészen megszűnjék. Ennek oka szinte azon körülményekben fekszik, mellyekben koronás elődei eljárása, sa görög egyház iránti ellenséges indulata. Ő tudniillik ép úgy rabja volt a pápai befolyásnak, mint a többi királyok, melly alól főképp e szerencsétlen korszakban, midőn a birodalma sülyedőben volt, s minden befolyást, miután segedelmet reménylhetett, becsülni kellett. Jól tudta Bélának ezen helyzetét a római szék, s ezért azon rendszerét, mellynél fogva a görög szertartású népeket mindenképp latinizálja, — még bátrabban követte, mint az előtt is. Ezért Gergely pápa már 1238ban komolyan intette Bélát, hogy Assanes bolgár királyt, ki elhagyván a latin egyházat, s görög szertartást követ, ha másképp nem sikerülne, fegyveres kézzel is szorítsa a római egyház iránti engedelmességre. Minthogy azonban a bolgár fejedelem IV. Bélának sógora volt, ez a pápa előtt oda nyilatkozott, miszerint parancsának csak úgy engedhet, ha e dologban őt úgy küldi ki» mint az apostoli szék biztosát, nehogy, adván okul — neki azt hányhassák szemére, mintha a római udvarnak csak szolgája lenne e). E felhívásnak IV. Béla kénytelen volt engedni még azon körülmény miatt is, mivel még az atyjának, II. Endrének esküvel fogadta Praenstini Jakab apostoli követ előtt 1234ben, miszerint alattvalóit, kik a római egyháznak engedelmeskedni vonakodnának, az egységre, s hódolatra szorítani fogja. Ezen eskü szellemében Gergely római pápa már 1236ban is figyelmeztette Belát, szorgolván, miszerint az erdélyi oláhokat

é) L. Kollár Ádám: *Mist. Hippi. Juris patron. C. 17, 251.1.* Balugyánszki András: *Egyházi Történetirat 315. 1.*

kényszeríténé a római egyház által küldött latin püspökük elfogadására f). A főnebb érintett pápai intés tehát csak ezen előzmények következése volt. Béla azonban, a bekövetkezett zavarok, s szerencsétlenségek miatt, a pápának tett ígéreteit csak a tatárpusztítás után teljesítheté, a midőn különösen az oroszokra nézve annyira vitte a dolgot, hogy ezek Rómába követeket küldenének, az unió vagy is egyházi egység tárgyában g). Ez idő óta a Cerula által megindított szakadás ismét újabb torzsalkodásokat idézett, s számos a közügyét sértő viszatóriásokat szült ugyan, de nagyobbára mégis a görög egyház veszteségével. A IV. Béla, s V. István királyok közti egyenletlenség alapja, úgy látszik ugyan, mintha a görög egyház ügye lett volna; de hogy ennek sikere lett volna, nyomait a történetben nem találjuk h); sőt vizsgálván a következő fejedelmek intézkedéseit, azt tapasztaljuk, miszerint bár 1242ben a római pápa megengedte is a görög - szláv szertartás gyakorlását, az még nagyobb buzgalommal üldöztetett mint az előtt is.

XVII.

A magyarországi orosz nép sorsa III. Endrétől, későbbi időkben. Az ungmegyei s zemplényi oroszág fellázadása Pető Péter alatt. Az oláhok közös sorsa a ruthenekkel.

Amint az Árpád családtörzsnek utolsó fimagva III. Endrével sírba szált, a honalkotás s nemzetcsaládítás nagy műve is bevégeztetett. A későbbi trónörökösök, s követelők részint az ország európai súlyának megalapítása, részint már inkább saját érdekeik biztosítására fordíták gondjaikat, mint arra, hogy nem régen vad, de immár egy nemzettesté olvasztott elemek további összeszededegetése, s átrokonításával foglalkozzanak. A népfajok begyűjtése a kisebb rendű tárgya vált, s megállapodott alkotmányt viszonyának egyazonságában, a sokféle népelemeket

f) L. Ugyanott. Katona: Ilistül'. Crit. T. 5. 707 I. g) Halngyánszky 315. Péterfy: Concil. Keel. Hung. P. 11. pag. 72. h) Bazilovics Parte 5. Cap. 11 pag. 80.

is, a nemzeti egység határozott színezében tűntek föl. Innét mind politicalai, mind egyházügyiék elágazásaik is kevésbé mutatkoztak, mint az előtt. A pápák befolyása mindazáltal, melly Magyarartanban a német befolyás közrehatásával rendkívüleg megizmosodván, különösen az egyházi érdekek, szertartás, s fegyelem azonítására nézve olly erővel működött, hogy a többi néjifajok, különösen oroszok közléte az ez által előidézett visszahatásban mégis szembetűnő mozzanatok mutat föl, jól-lehet viszonyaiban nem, — minthogy political sorsa ez időszakban ugyanaz volt, a mi a magyar nemzeté. A pápák befolyása ugyanis, melly Lengyelországban, az orosz néptől különváló, s több száz ezerre menő nemességet már egészen a lat inismus törébe ifjtette, oda is hatott, hogy az orosz nép political nyomás által is kényszeritetnék elhagyni szertartását, s egyesülvén a római egyházzal, a magyarországi rutheneket is maga után vonja. E cél azonban egyszerre nem sikerült, s csak azon változások szerint közelitetett meg némileg, a mint a lengyelországi, gallicziai orosz nép kisebb vagy nagyobb érintkezésbe jött M agyarországgal. Illy érintkezés mutatkozik a vegyes házból származott királyok korából már Károly alatt, mi tisztán political célzatú ugyan, de mi elég takaróul szolgált arra, hogy a római egyház titkos kívánsága t. i. a görög szertartású oroszok egyesüljenek. A római egyház ugyanis, hogy a Károly trónját megszilárdítani látszassák, Genlitis bíbornok által oda működött, hogy 1309 végén Posonyban országgyűlés tartassák, s a király ellenségei, engedelmességre szoríttassanak. A főczél azonban inkább a római egyház felsőbbségének, s magyarhonbani általános uralmának biztosba tétele volt; mert a nevezett bíbornok szorgalmazására, ugyancsak itt hozatott azon törvény, hogy egy pap se bátorkodjék ezentúl világi kezekből javadalmakat venni, továbbá, hogy az igazhitiieknek a szerbországi paterenusokkali házassága, s a papoknak szokott nőszülése, vagy is a görög szertartás szerinti életmódjuk szigorú törvények által korlátoztassék a). Igen finoman kiszámított politico volt ez: mert nagyon természetes, hogy amint Magyarorszáiban sülyedni kez-

deli a görög szertartása egyház önállása, kihatott ez a lengyel-oroszági oroszokra is, kik szinte a görög cath. szertartást köt ették, s a latinismust követő lengyel nemesség által folyást nyomattak. Ez idő óta a magyar oroszok sorsa elviselhetlen volt; mert nemcsak hogy political súlyokat mint a többi fajok is már egészen elvesztették, hanem egyházuk függetlensége, s vallási szertartásuk szabad gyakorlata is, mint. nemzeti létök egyetlen fentartója az oltári nyelvben, előljáróik, s püspökeik szabad választásában, — végkép semmivé tétetett. Ezen a magyarországi orosz egyházat, s nemzetiséget különösen sújtó szerencsétlenséget pedig a Károly király, s pápa közt 1317ben kötött abbeli szerződés, miszerint minden kinevezési jog egyesedül a pápát illesse, sőt, hogy a megürült püspöki javadalmak jövedelmeinek felét is a szedhesse, még inkább megörökíté b).

Nagyon természetes, hogy ezen intézkedés, melly már nem csak a görög szertartású, hanem a római cath. papságot is igen érzékenyen sújtotta, nagy ellenhatást szült, s az országot számtalan előzőnlő pártszakadások, mellyeket különösen a híres olygarcha *Csák Máté* indított s támogatott, még több anyagot, okot, s ürügyet találtak a belzavargásokra, valamint az elnyomott vallás felekezetek, s különösen az orosz nép elégedetlenségére. Ezt különösen az ungmegyei 1320dik körül rémesen kitört néplázadás is hitelesen indokolja, hol az orosz ajkú, s nagyobbára görög szertartású lakosság élére Pető Péter, ungi s zempléni főispán állott, ki hogy mind magát, mind pedig az elnyomott görög catholicus népet nagyszczuleg megboszulhassa, Oroszországgal tette magát érintkezésbe c). E fölkelést némelly történetírók, a párt főnökök megsértett érdekeik vissza hatásában keresék ugyan d), de ha annak fejlődését, elágazását, s elemeit tekintetbe vesszük, meg kell vallanunk, hogy eléggé egyoldalulag. Mert bizonyos, hogy *Pető* párthívei, mind Zemplén, mind Ung megyéből, leginkább görög szertartású oroszokból állottak, kik bizonyára, ha ama fölkelés által egyházi érde-

b). L. Koller: Hist. Episcop. Quinque Eccles 2 323. Katona: 8, 318. Ortl. Diplom, i. h. 101. c). L. Katona: 8, 43J. ü) Horváth 31. Magyar Történet. 2 K. 21.

kük biztosítása nem czéloztatott volna, egy tán nem értett, vagy pusztá magány érdek biztosítása végett fegyvere nem keltek volna. De továbbá a nevezett pártvezér Oroszországgal! viszonya is világosan mutatja, hogy ha csak nem az egész orosz nép political, s egyházi állapotának jobbátétele lett volna czélozva, csupán egy megsértett olygarcha olly birodalmat maga részére nem hódított volna. Azonban merész irányzatú mozgalom kívánt sikert nemaratótt, s Pető miután elegendő segélylyel oroszországból nem látatott el, sőt népe is igen elkedvetlenedett, Dózsa erdélyi vajda által legyőzetett. E szerencsétlen kezdemény nyomorú kimenete, a fölkelő népet mind political, mind főképp egyházi tekintetben elképzeltetlen nyomorral sújtotta. Lehet ezt gondolni csak a körülményből is, amint 1365 körül a hódító török nép a roskadozó görög birodalmat elborította, Drinápolyt elfoglalta, a császárt Palaeologus Jánost oda kényszeríté, hogy Nagy Lajos Magyar király hatalmas fejedelmet frigy ajánlatokkal kínálná meg. A catholicismus mellett túlságosan buzgólkodó Lajos, e szövetségben módot látván a keleti egyháznak a nyugotivali összekapcsolására, frigyre hajlandónak mutatkozott; bővebb intézkedéseit azonban az ügy felett a császárral személyes találkozás alkalmára halasztotta. E találkozás még ugyan azon évben megtörtént. Lajos a követeket elbocsátván, Erdélybe utazott annak ügyeit rendbehozandó, kivált pedig hogy az oláhok közt igen elhatalmazott rablásokat meggátolja. Innen Lipára ment át, az óhitűek áttérését a római egyházba szorgalmazni. Ezen szorgalmazás azonban több erőszak mint csupán tanácsadás vagy az egyesülésből származható üdvös eredmények iránti rábeszélésből állott. Mert Lajos egy 1366diki nyárhó 20káról szóló leideben a Kővár, és Krasó megyében lévő óhitű papokat feleségeik, s gyermekeikkel együtt összefogatta, hivatalaiktól megfosztotta, helyükbe Dalmátországból küldött papokat. Hasonló buzgalommal gerjesztő a calholicus szertartást Havasalföldön is, hol anuak ügyét különösen szerzetes missionáriusok által mozdította elő a).

A görög szertartású ruthenekre ugyan nem idézhetünk föl ez időből hasonló tényeket, de bizton fellehetni, hogy ők sem élhettek kedvezőbb viszonyok közt, mint oláh hitsorsosaik, kik elvesztvén saját [lapjaikat ezek helyébe latin szertartási! lelkészeket kaptak, sőt ha ezeket elfogadni vonakodtak, különféle kényszerítést, nyomást, s más egyéb igazságtalanságokat kelle szenvedniük. A ruthen, és oláh nép ugyanis mind nemzetsége, mind egyházára nézve közös sorsban részesült századok óta csaknem jelenkorig.

A midőn nyomatott a ruthen, nyomatott érdekegyenlőségénél fogva az oláh is; s különbség az idő s mostoha körülmények közt csak annyiban volt egyik vagy másik fajánál, hogy az oláhok a görög birodalom megbukása után, — a ruthenek pedig már az orosz fejedelmek közt mintegy századdal korábban kitört belvillongások óta veszték el támasz pontjukat azon egység hiánya miatt, melly az előtt Oroszországban mind political mind egyházi tekintetben létezett, melly gallicziai s magyarországi oroszokra is különösen vallási érdekre nézve jótékonyan hatott. Míg t. i. a gallicziai, s magyarhoni oroszok különösen Lengyelország története által nem voltak egészen elzárva politicalag az orosz birodalomtól, ez mind addig félelmes ellensúlyt képezett mind a lengyel nemesség, mind a latin szertartás magyarországi vakbuzgó terjesztői ellen arra nézve, hogy a görög szertartású orosz nép ne nyomassák, mert különben könnyen Oroszországhoz csallakozhatik, nemcsak egyháziilag, hanem politicalag is. Amint azonban az orosz hatalom meggyengült, s a lengyel nemzet függetlenebbé lón, a latinismns olly túlsúlyra kapott főkép Lengyelben s Gallicziában, hogy a görög catholicus rutheneknek mindinkább siilyedni kelle. Következémenyei voltak ezen állapotnak a magyarországi oroszokra nézve is, kik főkép mióta Lengyelhon, és Galliczia, Magyarországgal közelebbi érintkezésbe, sőt a koronaegysége által kapcsolatba jött, — latinismus éjszokról, és délről, azaz: egyfelől Magyarország, — más felől Lengyelhonból, kettős befolyás által nyomattak.

Nem lesz szükségtelen megérintenünk azon történeti fejleményeket, mellyek e két szép hazát összefűzék egymással, — mely-

lyek dicső politicalai életre emelek őket egymás mellett: — de mellyek mindkét országban, a vallásszabadság gyakorlatára, különösen pedig a görög szertartásra, nem a legkedvezőbben hatottak.

Magyar- és Lengyelország közt, melyl észak-keleten a nemzeti szabadság két dús emlőjét képezte egykoron, a közeledésnek feltűnőbb nyomait már első Károly idejében láthatjuk. Kázme'r lengyel királynak ugyanis örököse nem lévén, Károly, a lengyel koronát Lajos fiának óhajtá megszerezni. Ebben a rseb király tehetvén legnagyobb akadályt, Károly, hogy ezt is szorosabban érdekébe vonja, annak unokáját Margitot Lajos liának jegyzetté el, a morva herczeggel, János fiával pedig egy külön szövetségre lépett, minél fogva ez magát lekötötte, a magyar királyt Kázmér halála után lengyel trónra segíteni, hogy igényeit a lengyel nemességnél erőteljesen támogassa. Es sikerült is Kázmérnak az 1339dik országgyűlésen a rendeket azon határozatra bírni, hogy halála után Lajos, a magyar korona örökös emeltessék a lengyel királyi székre b). Később Nagy Lajos e jogigény alapján komoly háborúba bocsátkozván a lengyel, s lithván fejedelmekkel még közelebb kapcsolatba hozta a lengyelországi s hulicsi oroszokat a magyarhoni rutchnekkal, kiknek nagyobb része a Kárpátok alján még az első foglalás ideje óta a magyar királyok jobbágya volt, s mint ilyen, Lajos atyjának Hóhért Károlynak, az őt törvényes fejedelemnek elismerni nem akart lázadókon nyert diadalmi állal, továbbra is, mint fejedelmi jobbágyság maradt.

A mint ugyanis Hubert Károly a trónt elfoglalni akará, az erdélyi vajdától visszanyert koronával Székes-Fejérvárott megkoronáztatok, azonnal tekintélyes haderőt mozdított Csák Máté legveszélyesb pártfőnökkel, ki titkos egyetértésben lévén Oltó bajor herczeggel, a magához ragadott királyi javadalmak közt azon uradalmakat is magánál tartotta, mellyeket Heregh, Ungh, s Ugocsa megyében, a görög szertartásit oroszok lakták el. Ezen birtokok azonban egy másik pártvezér, Omode nádor kezeibe kerültek a Csák Máté által indított mozgalma

b) Katona 9. 143. c) Engel: Geschichte. T. F. p. 169.

által, ki követvén amannak példáját, ámbár Károlyt elismerte királynak, Bereghet, Abaujt, Zemplényt, tehát ép azon megyéket hol az oroszok laktak, saját hatalma alá kerítette. Omode mindazáltal nem sokáig örvendhetett eme nyereségynek, mert Kassánál legyőzvetvén, s maga is elesvén, az említett birtokok, az orosz jobbágyssággal egyűtt, a fejedelmi, s régi birlokljog erejénél fogva, a királyra Bobért Károlyra szállott vissza, ki azokat 1342ben trónjával egyűtt dicső emlékű fiának Nagy Lajosnak hagyta hátra. Hogy ezen nép sorsa később Lajos alatt mind a Magyar-, s Lengyelország között beállott koronaegység, mind jobbágyi állapotánál fogva, melly felett Lajos mint magán birtokos, s fejedelem önjogúlag rendelkezett, — milly fordulatot vett, azt Lajosnak leginkább éjszakkéleti viszonyai deríték föl, mellyek a magyarországi oroszok valamint egyházi, úgy political érdekeikre egyiránt hatékony befolyással voltak.

Ezen viszonyokat azonban egy 1351ben tartott országgyűlés előzte meg, hol Lajos számos bölcs törvényeket alkotott, s mellynek végeztével szemeit leginkább Lengyelország-, s Halicsra fordítá. A mai Moldvában lakott tatárok ugyanis, több ízben nyugtalanítók kalandjaikkal Kázmér lengyel király tartományait. Lajos tehát 1352ben Apor, vagy Laczkovics Endre vezérlete alatt egy nagy sereget küldött ellenék. A tatárok, miután At lamos vezérük a csatában megöletett, egész Krímig visszanyomultak, s Moldva cífoglaltatott d). De Keistut lithván fejedem sem taitá meg a múlt évben tett fogadását, s míg a magyar sereg Moldvában táborozott, ő Halicsot ismét háborgató s Vladimirt elfoglalta. Lajos, ki 1353ban a Velenczével ellene szövetekezett Dúsán szerb fejedelem ellen harczolt, segedelmére ez évben nem lehetett, miért Kázmér kénytelen volt Vladimért a lithvánoknak átengedni. De következő évben, midőn az elbizott lithvánok a tatárokkal szövetekezve Halicsot ismét pusztítani kezdették, Lajos 200 ezernyi sereget vezetett a nyugtalan kalandorok ellen, s a lithvánokat a lengyel tartományok visszaadására, a tatárokat pedig a Dnéper, s Bog folyamig,

d) Katona: 10, 02.

visszavonulásra kényszerítette. Kis alkalommal, a minap megölt Atlamos vezér ha Lajosnak hűséget, évenkinti adót, s azt ígérte, hogy a keresztény vallásra áttérend e). E hadmenet után Lajos Kázmérral, a lengyel örökösödési szerződést megerősítette, s az attól tartott lengyel urakat, hogy országok, midőn annak kormánya Lajos kezére jutand, Magyarország tartoiuányává tétetik, szabadságaik megtartásáról biztosította f). Hogy azonban a nyugati s déli ügyeket is elintézhesse, s ezen foglalkozásában a megzabolázott lithvánok egy újólág történhető kitorése által ne zavartassák, magával hozta 13álben Magyarországba *Koriathovics* Tódor lithván herezeget kezesül, kit hogy a lengyel tartományok birtoklatának megszilárdításában eszközül használhasson: a munkácsi hercegi címmel, s különösen Zemidényben több jószágokkal megajándékozott, s egészen magához édesgetett g). Ezen *Koriathovics* aztán, Lajos király engedelmépl csakhamar visszatért Lithvániába s Podoliába, és onnét mintegy népvezető, több mint 40,000 oroszszál tért vissza Magyarországba. Ezen tény a többi oroszok sorsára is nagy hatással bírt, s új korszakot derített föl azoknak mind political, mindegyházi érdekeik történetében.

e) Juan. Arrhidiac, de Küküllő Cron. Cap. 21). Katona: 10, 83. f) Katona: 10, 112. Horváth Mih. 2. Szak. §0. g) Szirmay Not. Topog. Comilat. Zemplén, pag. 251.

HARMADIK FEJEZET

XVIII.

Az oroszok utolsó bevándorlása Nagy Lajos alatt. Koriathovics Tódor. A görög egyházügy. későbbi fejleménye. Az oláhok kibújdosása.

Mig Lajost az éjszakkelcti ügyek foglalatoskodtatok, nem mulasztá el az alkalmat a római egyház ügyét is mindenütt biztosítani. Saját érdekére nézve inkább káros volt ugyan e meleg buzgalom, mivel főkép a déli szláv néptörzsök, mellyek ősi szertartásaikhoz makacsul ragaszkodtak, különben igen könnyen hatalma alá térendhetek, midőn így csak fegyveres erőszak által, melly azonban még sem biztosítá számára azoknak hűségét. Azon időben ugyanis, midőn a pápa sokszoros sürgetésére 1359ben Boszniát, és Szerbiát megtámadta, az ezt lakó görög szertartást követő népfajok vallásaik kíméletével, mindkét országot könnyen Magyarországhoz csatolhatja, midőn ellenben, Boszniából kudarczczal kelle visszatérni megverettet hadainak, — Szerbiából pedig, mihelyt győztes serege kivonult, a tett ígéretek megszegettek, a tartomány föllázadt ellene, s az ősei vallásához hű nép, visszatért a görög szertartásra.

De a térítés ezen túlhajtó buzgalma hasonló visszahatást okozott a benlakó, s más szertartást követő népfajok, mint különösen az oláhoknál, mert azon idő alatt, még Szerbia, s Bosnyákország ügyeivel foglalkozott, a Mármaros vármegyében lakott oláhok, kik oda még 1281ben Kun Lászlótól telepítették, hihetőleg azért, mivel a római valláshoz egész türelmetlenségig ragaszkodó király kormánya alatt vallásuk gyakorlatában megátoltattak — Bogdán Drágos vezérlete alatt, a tatároktól pusztán hagyott Moldvába költöztek. Lajos ugyan, mihelyt a szerb háborút bevégezte, tüstint hadat vezetett Bogdán ellen. Midőn azonban látná hogy az elszánt nép a hegy-szorulatokban alig leszen fegyverrel meghódítható, megelégedett

azzal, hogy Drágos neki hűséget, s védelemadót ígért. A néptelen Mármarost azután, hol mintegy 300 helység maradt üresen, Koriathovics Tódor, a tartományából elűzött lithván fejedelem, kit a munkácsi vidék herczegévé emelt, s számos jószágokkal megajándékozott, mintegy 40,000 oroszra menő teleppel rakott meg a). Koriathovics azonban, magánosán még korábban megjelent már Magyarországon, s Zemplén vármegyében a Sátorhegyén épült várral njándékoztatolt meg először, s innen herczegi czímmel Munkácsra tétetett át. Az oroszokat tehát csak később, úgymint 1300dik körül hozta Magyarországba, kik mint elébb is említők, az oláhok helyébe, leginkább Márinaros, s IJeregh megyében telepedtek meg. A népvándorlás hullámaliból utolsó hab volt ez, mit a hosszas zajlásereje egésza Kárpátok aljáig hajtott el. Ez idő óta tetemesebb kivándorlók, s gyarmatokkal a magyarországi orosz népcsalád nem szaporodott, s ez által mintegy növekedési korszakát is bevégzé. Nagy hirű vezére ezen népnek — Koriathovics Tódor, 1365ben Podoliában elfogatván s megöletvén, csak egyházügycit hozhatta némi leg rendbe, de véletlen halála elzárta attól, hogy political érdekeit, vagy annak szaporodását is előmozdítva, többet tegyen. Koriathovics halálával az orosz nép minden súlyát elvesztette, s ezen idő óta, ha bár a fejedelmi tulajdonjog vérté alatt is, a nép mindinkább nyomatott a hűbériség viszonyai által, inig végre egészen oda nem sülyedt, a hol jelenleg áll. Koriathovics volt az ő sorsának, s lelt volna különösen az ő jövendőjének leg-halmasb tényezője, ki herczegi állása, tekintélye, s roppant gazdagságának befolyásával népét nagy mértékben fölemelhette volna.

Koriathovics Tódor, novogródi vezér, bátyjának Constantinnak halála után következett Podoliában és Lilhvániában mint egyetlen ura azon tartományoknak, mellyeket Olgerdus, az ő hős eldőde vitéz tettei, s hódításai által öröklött. Tódor herczeg, a vándor szerencse csakhamar mindenfele kincsekkel,

a) L. Brevis Notitia Fundatione Theobort Koriathovics: a Ivannicio Basilovics 1790. T. 1. pag. 7. Balajthi Munkács. 19 lap. Horváth Mihály: Magyarok története: II. Szak. 53. lap.

s számos várákkal megáldván, mellyek a tatárpusztítás ellensúlyozására mind igen jól megvoltak erősítve. — Olgerdus fennhatóságát unni, s az. évenkinti védelemdót megtagadni kezdte. Olgerdus ezen tett miatt rendkívüleg megboszankodván, háladatlan utóda — Tódor ellen hadat indított. Tódor, mielőtt eldöntő csatába bocsátkozott volna, fölszedvén magával minden kincseket, pénzt, aranyat s drágaságokat, legelszántabb vitézeinek kíséretében Magyarországra jött, hogy itt nagybátyja Olgerd ellen segítséget gyűjthessen. Ez alatt Nagy Lajosnak Lengyelország, s a galiicziai tartományok iránti régi terve, miszerint ezek magyar korona alá jussanak mindinkább sikerülvén, Korinthovics Tódor elütve látá magát céljától, s így lemondva minden vérmes reményekről Lajosnak hűséget esküdött, ki őt mint főnebb is említők számos jószágokkal megajándékozta, s arra birta, hogy Magyarországon telepednék meg. Ez alatt tapasztalván Koriathovics, hogy távollétében Olgerdus minden podoliai várakat, s erősségeket részint ostrom, részint reményvesztett vezéreinek árulásai által elfoglal, s Lajos magyar királynak, Káznier Lengyel királylyal együtt, inkább azon céljuk van, hogy az említett tartományok belvillongásait megszüntetvén, a Lengyelország, s Magyarbon közti koronaegységet annál inkább előmozdítsák: — egyidőre lemondott igényeiről, s elfogadta a Lajosnak tett adományozásokat, s hercegi czímet, Zemplény megyéből, miután ott Sátorallja-Újhelyet is fölépítette volna b), mint munkácsi herceg, Munkácsra tette lakását, s minthogy sok kincsesei bíró herceg volt, azt kőfallal kerítette körül, a várat pedig, mellyet ott még magyar őseink építettek, megnagyobbította, s roppant terméskövekbe, s nagy erővel, és fáradsággal beásott árkokkal sánczolta körül, s bogy vízhiány miatt, a történhető zárlatok esetében a várórség ne szenvedjen, egy szinte 50 öles mélységű kutat ásatott benne, melly még ma is meg van a munkácsi várban.

Látván ezen nem kevésbé erkölcsileg művelt, s vallásos, mint hős jellemű férfin, mikint a hadi zaj, s kalandozó élet

b) L. Szirmay: Notitia Topographica Comit, Zempleny 231 lap.

sokféle fordulati között az általa behozott nép nem kis mértékben érzi a vallásos nevelés szükségét, — s látván, bogy a magyarországi ruthenek elhanyagolt egyházi állapota, ha csak az teljesen rendbe nem hozatik — e fenséges célzatnak megfelelni képtelen: — közel Munkácshoz, a Ozernek hegyén, 1360ban a szent Vazul szerzetesen lévő orosz barátok számára, mint egyszersmind Miklós püspök, és Confessor tiszteletére, zárdát alapított, melly zárda a havasalföldi vajda, Multyánszky Koszta, s később Rác Demeter által megújítatván, jelenleg is virágzik c). Ezen zárdát Koriathovics Tódor fényes javadalmakkal látta el, részint, hogy lenne a benne lakó szeleteknek miből élniük, részint, hogy az egyház érdekeit is előmozdithassák. Különösen két birtokát ajándékozott ezen szerzeteseknek a bőkezű herceg, mellynek egyike „Boboviche— másika „Lauka“—nak nevezetett, s mellyeknek nem csak mindenféle jövedelmeit, hanem az azokkal járó déznavitelt, királyi haszonvételeket a nevezett zárdának örök joggal ajándékozta át. Így hasonló az *Ivan-hegy*-, s *Lelecsovka*: szőlő-hegyek bordézmáit, az *oroszveghi* birtok tizedét, a munkácsi vár összes jövedelmeinek egy nagy részét, nem csak termesztluényekben, hanem készpénzben is. Hasonló vallásos érzelem lelkesítette Koriathovics herceg *Dominien* nevezetű injét, ki a Czernek hegyével átellenben fekvő dombon, szinte szent Vazul szerzetes hölgyei számára, s a görög cath. ruthenek vallásos nevelési érdekében fényes apácza klostromot építtetett, mellynek némelly omladékai még ma is láthatók d). Föl lehet tenni mindenesetre, hogy Koriathovics herceg az elpusztult görög parochiákra is kiterjesztő ügyeimét, s különösen nem csak a magával behozott oroszok, hanem régibb magyarországi oroszok polgárérdekeit is kellőleg előmozdította, annál inkább, minthogy birtoka alá az országnak ép azon éjszakkeleti része jutott, mellyet nagyobbára a ruthen nép lakott. Minthogy ezen nép főképp a határszélek felé leginkább katonai kötelességeket, s várszolgálatokat vitt, már korábbi időkben is számos kivált-

c) L. Brevis Notit. Fundat. Koriathovics. Auctore: Ivannicio Basilovich, pag. II. d) L. Tiróczy: Hist. Hung pag 154.

ságokkal bírt, igen valószínű, hogy Koriathovics azokat nem csak meg nem szorította, hanem inkább sokban tágította. Különösen kitűnik ez a Sztanfalvaiak, s Krajnyavidékiek Corvin János magyar király által, ha bár későbbi időkben megerősített kiváltságaik okleveleiből is, mellyekben világos nyomait lát hot ni annak, hogy a kárpátokat lakó orosz nép már a legrégibb időkben is sokféle kiváltságokkal bírt, ári szolgálatok s tizedfizetéstől fölmentve volt, vajdát választott, ki őt önjogúlag kormányozta. A pártoskodó hatalmasok, s országnagyok kényuralma alatt, mi alatt a fejtelenség átkos szörnyetege nem egy ízben fojtogatta Magyarországot, üzen szabadalmak mindazáltal igen gyakran megsértettek, s tán ezért nem tahálhatjuk annak emlékéit, hogy a magyarországi orosz nép, különösen Koriathovics Teodorig vajda választási joggal bírt volna. Már Koriathovics hercezet mindazáltal olly jogok gyakorlatában látjuk föllépni ezen nép történetében, mint ki nem csupán hadvezért hanem egyszersmind olly hatalmat gyakorol, mi az ő a political érdekekre kiható befolyását is mutatja, mi nem egyéb, mint vajdai hatóság, olly értelemben, mint az, azon időszakban majd minden alantabb műveltségű néptörzsnél divatozott. Koriathovics Tódor halála után azonban, ki 1365ben Podoliában elfogatván, meggyilkoltatott, s magzatokat nem hagyott maga után, mindazon uradalmak, mellyeket ennek Nagy Lajos ajándékozott, a ruthen néppel együtt a korona ári hatósága alá jött, mi arra mutat, hogy a vajda választás joga, ez időben még nem gyakoroltatott valódilag annyira, mint annak nyomait későbbi oklevelekben láthatjuk említetni, A nép ugyan is Koriathovics Tódor halála után herezeg nélkül maradván a korona jogánál, s azon körülménynél fogva, miszerint az általa lakott földrés, mint koronaszág, számos olly birtokosok alá jött, kik birtoklási jogaik féltékenysége miatt, a régi szabadalmakat éleire kapni nem engedek: — sokszor, s már Erzsébet és Mária királynők alatt szabadságleveleiben is hivatkozik azokra; — de mint a későbbi történetekből látandjuk, mindenkor siker nélkül. — A munkácsi uradalom birtokosainak Magyarország történetében, viselt szerepük megismertetése szolgálván tüköréül a ruthen nép egész ináig terjedő political helyzetének hű rajzához,

lássuk, mi viszonyukon ment az keresztül Koriathovics halála után.

Kázmér lengyel királynak 1370ben történt halála után, Lajos novemb. 15én magát Krakkóban Lengyel királynak megkoronáztatván, a mint Magyarországra visszatért, a munkácsi uradalmat minden hozzá tartozókkal együtt, édes anyjának, Erzsébet királynőnek igazgatására bízta, ki annak egész haláláig birtokában is volt. Erzsébet királyné szerencsétlen kivégeztetése után, Mária királynő által, ennek koronás férjére, Zsigmond királyra szállott az, ki aztán később, minthogy a török hódítás ellen ólaimat kereső Lazarevics István szerb fejedelem, s ennek unokája Brankovics György, Belgrád, Machow, Galambocz, Bramiesewo, s más végvidéki várakat, mint már régibb időkben is Magyarországhoz tartozó erősségeket önkényt visszaadta, ha t. i. segedelmet, s azokért kárpótlásul Magyarországbán némi javadalmakat kap. Zsigmond segítségül seregeivel maga rontván Szerbiába a török hadak ellen, ezeket legyőzte, s az említett várakat Magyarország részére tényleg lefoglalván, Brankovics Györgynek kárpótlásul a munkácsi, szolnoki több tót helységeket, a szalánkeineni, kölpeni, becsei, világosvári, tokaji, regéczi, szerdahelyi, szathniári, böszörményi, debreczeni, csötörtökhelyi, túri, s tiszavarsányi uradalmakat ajándékozta, mi által a görög cath. ruthen nép Brankovics György uralma alá jutott.

Ezen történeti tényből lehet megmagyarázni egyszersmind azon feltűnő körülményt, hogy Debreczen körül néhány helységeken, mint név szerint Böszörmény, Dorog, Kálló, Nánás városaiban maiglan számos görög szertartásit polgárok találkoznak, s „*Rác*“ melléknevet bírnak, mint például Bács-Böszörmény, Rác-Dorog, Rác-Nánás stb. A nevezett szerb kényür ugyanis, midőn ama helyeket cserébe átkapta, számos rác, családokat telepített oda, kik idővel egészen megmagyarosodtak, s főkép a Bocskay alatt folyt vallásháborúk korában, midőn oda Bocskay katonáiból igen sok reform, vallású egyének is keveredtek — nyelvüket s szokásaikat is teljesen elvesztették. Egyházi szertartásaikat megtartották ugyan, de minthogy az alvidéki görög szertartásunktól igen távol estek, a munkácsi püspök-

ség alá tértek, s minden ez egyesült, — vele az ottani magyar ajka görögszertatásúak is fölvették az uniót. Ezen Brankovics által idehozott rácz telepeknek mindazáltal igen csekélyeknek kelle lenniük, mert a jelenleg fennlévő családnevek, s legrégebbi anyakönyvekből is láthatni, mik ép az említett városok lakosai, régi idők óta nagyobbára magyarok voltak, sőt még Dorogon, is, hol egyébiránt mind gör. szertartású katholikusok laknak, alig találkozik itt-ott néhány rácz, vagy görög nevezetű egyén, a lakosság legnagyobb része pedig mind ős törzsökös magyar családból származott, s a legtisztábban beszél magyarul, mint anyanyelvén, mellyen kívül mást nem is ért. Hibáznak tehát, kik azon nézetben vannak, mintha a dorogi lelkes érzelmű nép, mivel ő szertartást követ, nem volna ős eredetileg magyar származású. Mellette szól az imint említett okon kívül főképp az, hogy a dorogiai a legtörzsökösebb Bocskayhadjúnak, kik mindnyájan a legvalódiabb magyarok voltak, s végre azon történeti igazság, miszerint, mint főnebb is látók, régebbi időkben a legelőkelőbb családok, s ős polgárok is görög szertartást követtek, mit később részint helvetiai, részint római szertartással váltottak föl.

De különben is ezen vidék Brankovics alatt sokáig nem volt, s a rácz faj ott nagyobb számban meg sem honosodhatott. Tudjuk ugyanis, miszerint alig hogy Brankovics György magyarországi jóságait átvette, Amurath győzedelmek hadárai Szerbiát, s Magyarországot elborítván, — ő meglehet azon hiedelemben, hogy így biztosabb istápra talál, titkon Amurathhal szövetkezett, s Hunyadyt, ki a Rigó mezején megverettetett, elárulta, sőt Szendrőbe fogságra is vitette, s Magyarországot itt hagyá. Hunyady azonban, a háládatlan rácz kezeiből kiszabadulván, annak minden Magyarországbán lévő jóságait, Böszörmény, Dorog, s Munkácsal együtt elfoglalta. Sőt bizonyos, hogy ezen jóságok, még későbbben is, midőn t. i. Hunyady Brankovics Györggyel már megbékült, s számos jóságait visszaadta ennek, az említett helységeket, a hadi költségek kárpótlásául magánál tartotta. A munkácsi uradalom, s orosz nép, Brankovics kezeibe közvetlenül *Palóczy László* főudvarmester után jutott, ki azt királyi adományozás útján Ulászló fejedelemtől, a Doboruszkai nemzetségtől nyerte, de azután csak

hamar Brankovicsnak adta át. Mindkét nemzetiségnek valódi ietele, s ezen jószágok iránti birtokjogáról szólnak *Való ez*, és Dohoruszka helységei Ungmegyében, mellyek közül jelenleg egyik gróf Barkóciak, másika a gróf Buttlerek birtoka.

Amint a hírkoszorús világhős, Hunyady Janos meghalt, az említett jószágok szellemdús, özvegyére Horogszegi Szilágyi Erzsébetre szállottak 1456ban, — de 1484ben, minthogy már ez is kimúla, — Mátyás király birtokába estek azok vissza, azon koronajognál fogva, mellyekkel koronás elődei bírták, Mátyás király elhunytá után természetes fia Corvin János jutott azokhoz, és bírta egész 1495ig, a midőn Ildik Ulászló tőle Munkácsot elvévén: azt a kincstármester, Csáktornyai Zsigmond, és Ernesztnek adományozta. Ez id pont óta már a ruthen népnek inkább egyházi érdekeire, mint political viszonyaira látشانak ügyelni a magyar királyok minthogy political helyzetük már leginkább azon főuraktól függött, kik fölötté mint jobbágyok fölött uralkodtak. Egyházi tekintetben mindazáltal, főkép miután a latinismus uralkodóvá vált e hazában, s a más hitfelekezetbelieket nem csak szertartásuk szabad gyakorlatában háborgatta, hanem még saját alapítványaikban is, még sok gondot szereztek az uralkodóknak, és kormányoknak. Vallástalan vagy más szertartású földesuraiknál nem találván pártfogolást, kénytelen volt ez, gyakran a trón zsámolyánál keresni vigasztalást, s enyhet, vagy megtámadott jogainak elismerését, s biztosítását. 8 nyert is. Így látjuk Mátyás alatt 1458ban folyamodni Lukács zárdafőnököt az. iránt, hogy a Koriathovics által adományozott javadalmakban, minthogy a latin lelkészeiktől, még azok használatában is gyakran erőszakosan háborgattatnék, mind ő, mind a többi ruthen papok biztosítottatnának. E folyamodványra Mátyás király csakugyan egy ünnepélyes oklevelet is bocsátott ki, mellyben a ruthen papok régi jogait megerősíti, s mindazon jószágokkal, s jogokkal, mellyekkel őket Koriathovics megajándékozta, újólal felruházza. E nevezetes oklevél eképen szól:

Nos Mathias, Dei gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, et Croatiae, etcet. Memoriae Commendumas tenore praesentium Significant es, quibus expedit uni vor sis. Quod nos attentis, et consideratis inoribus, et induslria Lucae Praesbyleri rutheni, qui-

bus idem nostra in conspecto a nunnallis nostris subditis meruit commendari, eundem ad Plebaniam ruthenicalem N. Nicolai prope Possessionem Munkács, monostor vocatam, ritu ruthenorum fundalam cum sub solita jurisdictione, quam videlicet Plebaniam ipse Lucas, se a pluribus annis de jure tenuisse, et etiam tunc tenere asserit, autlioritate nostra regia, qua Imiusniodi Plébánia, more praedecessorum nostrorum Hegum Hungáriáé ad nostrum Collationein pertinere dignoscitur. Uuximus eligendum, et nominandum eandemque eidem simul cuin duabus Possessionibus *Bubowisthye*, et Lanka vocatis, ad eandem Plebaniam ab antique spectantibus, pariterque cunctis ipsarum Plebaniae, et Possessionum utilitatibus, provenlibus, obventionibus, et pertinentiis, quibuslibet praemissis sic, ut praefertur stantibus, et se habentibus duximus denuo, et ex novo dandam, et conferendam, acde eadein eidem providendam: Imo damns conferiinus, et eidem provideinus praesontium per vigorem. Quocirca vobis, tidclibus nostris Conventui Lcclisiae de Lelesz, hamm seriae firmiter praecipientes mandamus, quatemus praefatum Lucám Presbyterian ruthenuin, in praefatum Plebaniam, more in talibus observari solito, item in Dominum dictarum Possessionum Ilbówisthye, et Lauka vocatarum, ac ulilitatum et pertinentiarum earundem quarumlibet denuo et ex novo introducere et tandem ad easdem eidem statuere, eundemque in eisdem, contra quoslibet illegitimos Impetitores, et in suis solitis jurisdictionibus tenere, et conservare debeatis. Autlioritate nostra praesentibus vobis in hac parte attributa et justitia mediantc. Secus facere non ausuri. Praesentibus perleetis, exhibenti restitutis. Datum Hudaë: anno 1458.

Azonban bár ezen oklevél nyilvánosan mulatja is, miszerint az említett javadalmakat teljes joggal bírhatták legyen a magyar orosz papok, mégis pár év múlva bizonyos *ívúmj* nevezetű latin szertartásu lelkész, midőn a munkácsi szerzetesek épen jogszerű tizedeiket beszedeni akarták, cselédjeivel azokat megtámadván, erőszakosan elűzte, s az illető javadalmat használatában megzavarta, A megbántott szerzett hiába folyamodott a munkácsi várparancsnokhoz, itt elégtételt nem nyert, míg végre Mátyás király igazságszeretetét kelle fölkeresnie, ki

a tárgy elintézése tekintetéből, s a nevezett gör. szertartásu papok jogainak megerősítésére a budai várparancsnokát Haska Vazult küldte ki 1488ban.

A munkácsi uradalom, s azon földterületek későbbi birtoklói alatt, mellyeken a rutben nép maiglan is tartózkodik: hogy milly political változásokon ment legyen az keresztül, alább adandjuk bővebben elő; lássuk most egyházi viszonyait, amint azok Lajos korától, Mátyás haláláig kifejlettek.

XIX.

A görög egyház, s ruthen nép vallásiügyi fejleménye Nagy Lajos korától Mátyás haláláig. Az oláh papok sorsa.

Lajosnak lángoló vallásos buzgalma, mellyet a római catholicismus, s hierarchia érdekében folyvást tanúsított, tagadhatlan ugyan, hogy az egyházi közéletnek némi elevenséget, és bcnsőséget kölcsönzött, s a század jellemének vonzó színezetet adott; — ámde mint minden tárgy iránti szenvedélyesség csak egyoldalú, úgy volt ez különösen igen egyoldalú, sőt korlátozó buzgalom a vallás szabadság egyetemes érdeke, különösen pedig a görög szertartás tekintetében. C) az óhitűek iránti térítésben, sokszor nem csak buzgó, de kegyetlen is volt, s ez vakszenvedélylyé fajult, miáltal valamint bizonyos rémuralmi súlylyal nyomta a görög szertartású oláhokat, kiknek papjait 1366ban Krassó, és Kővár vidékén összefogatta s üldöztette, úgy bizonyára nem a legnagyobb kedvezéssel kelle viseltetnie a ruthenek irányában, kik görög szertartásban éltek, s ahhoz forróan ragaszkodtak. Látszik ez onnan is, hogy a tatár dulás után, valamint a többi magyar királyok, ngy Lajos sem fordított semmi gondot az elpusztult görögegyházak fölemelésére, annyira, hogy különösen a ruthenek részére László nádornak kelle Munkácson orosz templomot építtetni 1360ban. Ez opuliai s silesiai herczeg is lévén s tömérdek vagyonnal bírván, ő alapította egyszersmind a tsehestochoviai egyházat is, mellybe az orosz birodalomból Belez nevű városból egy szent képet is hozott, melly hitrege szerint Lukács evangélista rajzműve volt Koriathovics kegyes

alapítványai szinte nem magoktól származtak kétségkívül, mint azon szükségből, mivel Lajos a görög egyházat nem csak nem ápolta, sőt inkább nyomta. De még inkább kitűnik ez azon hadjáratokból, mellyeket Lajos az ó szertartás kiirtására, Incze pápa szorgalmazására majd Dusán ellen folytatott Szerbiában, majd Lengyelországban, — miért is igen alaposan föllehet lenni, hogy azon gyakori zavargások, mellyek Galicziában még azon-túl is, midőn azt Lajos már egészen Magyarhonhoz kapcsolta, leginkább azó szertartás nyomatásából származott visszahatásból származtak. Azon történeti tényből ugyanis, hogy Lajos meg-unván e fékezhetetlen zavarokat, Galicziát elvégre is részint a magyar urak, részint a lengyel nemeseknek ajándékozta látszik, miszerint a különben dicső emlékezetű fejedelmet arra nem csupán political körülmények, hanem a nagyobb számú ó szertartású nép bizodalatlansága is kényszerítette a). Mert a történetírás bizonyítja, mihelyt Galiczia Lengyelországgal is-méti kapcsolatba jött, az itteni oroszok azonnal szabadon kezd-ték gyakorolni a Nagy Lengyelországban lakozó ruhnenek egy-házi szertartását, sőt csakhamar maguk után vonták a magyar-oroszói oroszokat is, kik gyűlölvén a római igát, a függetlenebb görög egyházba tértek át b). Alidon Paleologus görög császár Amurathes török néphódítótól szórhatott, csakhogy magát fon-tarthassa, megígérte ugyan, sőt a florntiai gyülekezetben a többi görög püspökök, s főpapokkal együtt beiegyez.ell, miszerint a keleti, s nyugoti egyház a vallási érdekek tekintetében, bizo-nyos föltételek mellett egyesüljenek c); azonban minthogy az óhitűek tapasztalák, miszerint sem Lajos, sem Vdik Miklós pápa, a görög szertartás elnyomásában nem tágítanak, az Ígért egyesülést, csak színleg tették meg, s míg az ozmán hatalom, s görög császárság élethalál-harcza folyt, a görög barátok s Nótá-ras Lukács nagy vezér buzdítására ismét elszakadtak d). Mind-emellett Magyarországban az oroszok közöl, számosan meg-maradtak még a római egyház védpaizsa e) alatt, kiket a többiek-

- a) L. Timun: Imag. Hang. b) Décsi Antal: 38.1. r) Bellarminus: Ubr. I. De Concilii. Cap. 5. Azorius Instit. Moral: P. I Libr. 5 Cap. 17. d) Philip Cominaeus: Lib. 20. Hist. Bonfinius Decad. 3. Uh, 8. c) Cor-pus Juris. Part 3. Art. 23.

kel együtt, kik t. i. a görög egyházat követek, később, a magas lelkű király Corvin Mátyás vallásszabadságokban nem csak meghagyott, hanem a tized fizetésétől is fölmentett, Mátyás ugyan ezen kedvezményben egyformán részesítő arácokat, s oláhokat, kik mint tudjuk, általában a keleti szertartást követték, s lehet hogy fő kép azon körülmény miatt, miszerint az ország népesítése tekintetéből hazánkba hozott 50,000 óhitű rácznak kedvezett — terjesztő ki e jótékonyt azok ruthen, s oláh hitsorsosaikra is, — de ha meggondoljuk, mikép ő a római hierarchiát gyűlölte, sa királyság hatalmát, s az országot minden egyházi gyámkodástól függetlenné kívánta tenni, — ha meggondoljuk, hogy maga is oláh szüléktől származott, s az óhitű moldvai, s havasalföldi fejedelmekkel a legszorosabb viszonyban állott: hinnünk kell, hogy a görög egyház szabadságát inkább általánosabb, s inagásb political érdekek miatt kelle ápolnia, mint csupán azért, hogy mivel az óhitű rácokat pártolván, szükségesnek tartotta volna védeni a rutheneket is. Hogy egyébiránt Mátyás, a rokoiszenvnek is adta némi jeleit a görög egyház iránt, kiviláglik abból, mikép miután a római pápa nem csak több ígére, teiben megcsalta, hanem egyszersmind a püspökük kinevezésében is önkényesen járt volna el, annak 1481diki levelében nyilván megírta, hogy Magyarország hamarább, s örömebb vállalandja el a görög egyház főnhatóságát (a hármass keresztet), mint azt tűrje, hogy a pápai önkény jogai szentségébe vágjon f).

Mátyás páratlan igazságszeretete, s atyai érzelmei, melyeket nem csak a különböző polgárosztályok, hanem minden vallásfelekezetek v iszonyaira is kiterjesztett, jótékonyan hatottak különösen arra, hogy a hűbériség láncza alatt nyögő alattvalók sorsa a dúsgazdagok önkénye ellen biztosítva legyen. Azonban királyságának korlátozottsága mellett, nagy terveinek kivitelére, sokszor legyezni kénytelenítettvén a hatalmasabb olygarchiát, ez vérszemet nyújtott sokaknak arra, hogy jobbágyait tetszése szerint zsarolja s nyomja. Illy nyomás alatt már azon időben is legtöbbet bizonyára a ruthen nép szenvedett nem csupán hűbéri helyzete, hanem azon körülmény miatt is, mivel a görög szer-

f) Bonfin: Dread. IV. Lib. VI. Katona Ifi, 30ö. — Ugyanott; 15, 330.

tartást követte, minek az országban minden tekintélye aláülyedt, melly magát a népet is gyűlöletessé tette más felekezetek előtt, mint jelenleg a mosaismus a hébereket. A görög egyháznak lealázott helyzete, valamint ennek szertartását követő fajok polgári állása világosan látszik abból is, hogy a görög Szertartásu oláh papok még Mátyás idejében is mint magok a közönséges paraszt jobbágyok minden úrbéri szolgálatokra személyesen kényszerítettek. És közös volt e mostoha sors az orosz papokkal is, kik szinte a görög egyházat szolgálták, s híveikkel együtt ép olly vidékeket laktak, hol a leghatalmasabb olygarchák bírtak. É botrányos állása a görög egyházi személyeknek, természetesen nem kis veszteségével járt a vallás tekintélyének, valamint nem nagy kedvezésével ama lelkészek anyagi érdekeiknek. Ezért a gyulafejérvári palriarcha, nem tűrhethén már továbbá, különösen a mármarosai papok rabszolgai helyzetét, Mátyáshoz folyamodott, hogy azokat mentené föl olly szolgálatoktól, melylyekre törvény állal nem kényszerítvék, s mellyek a latin papokat sehol nem nyomják. Mátyás figyelemre méltatván az igazságos kívánatét, következő rendeletet bocsáta ki a hatóságokhoz, hogy a görög szertartási! papok fölszabadíttassanak: — Nos Mathias Dei gratia Hex Hungariae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod nos, turn ad humillimae supplicationis Insanliam, iidelis nostri Reverend: Ioannilhi Methropolitani Albajuliensis, nostrae pneterea porreetae majestali, turn vero ex gratia speciali, univeses, et singuios Presbyferos lidem gráciám tenentes, in Coniitatu Marinarosiensi existentes, praesentes, et futures de solutione quarumdam laxarum, turn ordinariarum quam exlraordinariarum, per ipsos in medium provenire debentium, perpetuis futuris semper temporibus, gratiose duximus eximeudum et supportandum imo eximimus, et supportamus praesertim per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris universis, et singulis Dicatoribus, et Exactoribus, quaruiucunque taxarum tain ordinariarum, quam extraordinariarum, item Comitibus Camerarum Salima nostrarum Regalium, in praedicto Comitatu Marinarosiensi pro tempore const it ut is, eorumque licesgerentibus, harum serie ftrmiter praecipiendo mandamus, quatenus a modo deinceps

praefntor Valachos Presbyteros, ut praefertur üdén graccam fencntes, praefntoquo Metropolitane subjcctos ad solutionem aliquarum taxarum scilicet et extraordinarium, in medium Regnicolaruin nostrorum solvi debentim, contra formam praemissae nostrae exemptionis dicare et compellere, ipsosque ratione non solutionis earundem, in personis, rebusqne, et bonis ipsorum quibusvis impedire, turbare, seu quovis modo damnificare, nusquam, et nequaquam praesunimatis. neque sitis ausi modo aliquali gratiae Nostrae sob otentu. Praesent. Perlectis, cxhib. restitutis. Datum Budáé Sabbatho. proxime ante Dominicam Laetare. Anno Domini 1479 g).

XX.

Az oroszok polgári, s egyházi állapota, Mátyás halála után 1479-től 1650-ig.

A Mátyás halálát követő trónigények miatti pártharczok, s olygarchiai törekvések a nagy fejedelem kidőltével, ki szilárd kormánylatával azokat féken tartotta — szabadabb tért nyervén: — az orosz nép, mint koronái jobbgység, csak fejedelmi jognál fogva, s csak igen kis ideig maradt a későbbi uralkodók kezei közt. Egyes kényurak alá jutott az, s különösen olyanok kezeibe, kik a saját gyengeségük miatt uralkodni képtelen királyokat majd támngaták, mint félelmes vágytársak, az ország jövcdelmesb birtokait maguk közt felosztották, s időközben többször erőszakosan is elfoglalák. Készint az adományozás, részint a fegyverjog egymást váltó viszonyai közt nyomorgott tehát az, a legújabb időkig.

Mint főnebb említők a Csáktornyái nemzetséget uralta Mátyás halála után a bereghi orosztság; — de már 1498ban, Yingárdi Gerép Péter országbíró parancsolt annak, ki Zápolya István helyett választatott nádorrá, s 1504ben meg is halt. Ezen országnagy, nem hagyván maga után örökösöket, Ildik Ulászló alatt a korona alá jutott az vissza, ki különösen a muükácsi uradalmat hitvesének Annának ajándékozta h). Mint tudjuk,

«J(i g) L. Tabularium local. Cottus Maramarosiensis. h) Privilégium Sztanfalvaensium.

ezen fejedelemszöveg Ildik Lajos szülésében elhalván, a nevezett uradalmat ismét Ulászló vette át, kiról az törvényes utódára Ildik Lajosra szállott volna, — de hogy e szerencsétlen fejedelem, ki Mohácsnál — elveszett, — Máriát Fülöp Spanyolország királyának leányát annál könnyebben megkaphassa nőül, Ulászló, az ő atyja, még életében Máriának adta Munkácsot jegy ajándékol Mármrossal, Körmöczbánya, 1 Liszt s más uradalmakkal együtt. Az itten lakó orosz nép azonban, nem szolgálhatta nyugót tan a még különben sokáig élő özvegy fejedelemnőt; mert a mohácsi vészt követő belzavarok közt, a koronáért egymással változó szerencsével harezoló Ferdinand, s Zápolya János hatalma alá jutott több ízben, melly idő alatt bizonyos, hogy a folytonos háborgások, s hadi harczolások közepette nem csekély zaklatásokat kelle túrnie. Elvégre is a koronás vetélkedők egymással kibékülvén az 1538diki Váradon kötött békealku szerint mindenik fél megmaradt az ország részeinek azon birtokában, melly akkor kezei közt volt, s így Felső Magyarország az orosz néppel együtt Zápolya János király uralma alá jutott. Ennek 1540ben történt halálával, Zsigmond lengyel király leánya Izabella, ki Zápolya özvegye volt, bírta, s kormányozta az említett országrészt az orosz néppel együtt, inig arról a Ferdinánd biztosaival Szászsebesen kötött egyezésnél fogva lemondani, s ugyancsak Ferdinándnak átadni nem kényszeriUelet. Időközben ismét kezére kerítette ugyan Izabella, s az ő fia János Zsigmond a nevezett országrészeket, s kormányozta is égési! Ferdinánd haláláig; — de ennek utóda Maximilian legyőzvén János Zsigmondot, egészen kiszorította azok birtokából. Ezen országrész egyik területét, hol nagyobbára oroszok lakik, később Maximilian Magócsi Gáspár bereghi, s tornai főispánnak zálogosította el, ki azt, különösen Munkács várával együtt, fiának Magócsi Ferencznek hagyományozta. Magócsi Ferenczet ennek birtokában Iudolf király is megerősítette ugyan i); de midőn láDlben a zálogos évek elteltek, — Rákóczy Zsigmond, mind Magócsi Ferencznek gyámatyja, a Magócsi Gáspártól adott zálogos öszvegen felül, maga is még

i) L. Donat. Rudolphi 1. Továbbá: Insciiptionales Rudolphi de anno 1591.

minthogy 82.850 forintot fizetett, — s így Rákóczy Zsigmond közös birtokosa lett a munkácsi uradalomnak, s ottani orosz-ságnak Magócsi Ferenczcel együtt.

Rákóczy Zsigmond és Magócsi Ferencz halála után, 1612 Dersfy Orsolyának, emez utóbbi férfiú özvegyének birtokába esett Munkács, melyet Eszterházy Miklóssal, kit férjének választott, egy ideig közösen, pár év múlva, ugyancsak ezen férjének adott át, kiről aztán örökség, és királyi adomány útján Eszterházy Istvánra szállott 1619ben. Később, a Rudolf által kinevezett idegen királyi biztosok zsarnoksága ellen *Bocskay* fölkelte, s a királyi seregeken több fényes diadalokat nyert, a Bécsben 1606ban s 1624ben békealku pontjai szerint, Erdélyen kívül Szolnok, Bihar, Máramaros, Ugocsa, s Beregh vármegyék is Bocskay tulajdonaivá válván, az ország ezen szabad lelkű bős fejedelem kormányja alatt szelídebb napokat kezdett élvezni, s számos kiváltságokat nyert j). Bocskayról egy másik nevezetes erdélyi fejedelem — Bethlen Gáborra szólt annak kormányja, ki a Bocskay által megkezdett szabadságháborút, minthogy II. Ferdinand a bécsi békekötés több pontjait megszegte — tovább is sok szerencsével folytatta, s egy újabb szerződés szerint a nevezett megyéken kívül, Magyarországbán, még Zemplén, Szabolcs, Abatij, Szathmár, s Borsod vármegyéket is, tehát ezen országrészt, hol az oroszok laknak — birtokába kerítette k)

Bethlen alatt számos fejedelmi rendeletek biztosítják a görög egyház jogait, mi arra mutat, hogy az őt uraló magyarországi orosz nép nem kevesebb kedvezményekbe részesült alatta, annál is inkább, minthogy tartományai általában nem ismert fény, jólét, s virágzással dicsekvének: Halála után második neje Katalin, a brandenburgi választó fejedelem leányának kellett volna bírni a felső magyarországi megyéket, de a megújult pártzajlongások, s Katalin jellemtelensége, nem sok idő múlva más kezekre játszá azokat. Ezen fejedelemasszony ugyanis, kit a jezsuiták még férje életében titkosan a cath. vallásra térítettek.

j) L. Engels Geschichte. T. IV^r. p. 218. Georg. Pray: Gábiel Bethlené Principatus Transilvaniae, documentis illustrates.

hogy magát Bethlen István kormányzó s a protestáns párt ellen trónjában megtarthassa, Ferdinandhoz szándékozott hajolni, mi végre több cath. vallása urakon kívül, különösen Csáky István kormányzóval nem csak titkos szövetségre, hanem emezzel szerelmi viszonyba is lépett, s Bécsbe követséget küldött az említett magyarhoni megyék átengedésére, csakhogy II. Ferdinand által is gyámolításék nagyravágyó tervében k). Párthívei más részről azon csselfogásban egyeztek meg, hogy a fejedelem teteleinek eltakarítására magukkal feles népet hozzanak, s akkor aztán a fejedelemnő vallásváltoztatását, s a magyar királyhoz hajlamait nyilván hirdessék. De a bethlenpárt e tervről ideje korán értesülvén, nem csak megghiúsította, hanem az 1630 elején tartott országgyűlésen is csak olly föltételek alatt hódolt a fejedeleinsszornynak, mellyek által mindenek hatalmát igen szoros korlátok közzé szorította, mind az ország függetlenségét a császártól biztosította. Katalin látván, hogy óhajtása nem valósnlat, a fejedelemségről önkint lemondott. A kormányzó Bethlen pedig kishitűleg kételkedvén ha benne fog-e központosulni a többség bizodalma, nehogy valakinek ellenei közül kénytelenítessenk hódolni, ha ifjabb Bethlen István és veje Zólyomi Dávid által még a gyűlés előtt a tekintélyes közdolgokban sokat forgott, különben gyanakodó fősvény Rákóczy Györgyöt. Sárospatak urát hívta meg a fejedelemségre. Az egybegyűlt rendek azonban erről mitsem tudván, a kormányzót várákozásán felől nagy szótöbbséggel fejedelemmé választották. Tüstént tudatta ugyanezt fiával és vejével az új fejedelem, meghagyván nekik, hogy Rákóczyt többé meg ne hívnák. Tudósítása azonban késő érkezett: Rákóczy már útban lévén, annyival kevésbé akart igényeiről lemondani, mint-hogy a vitéz hajdufiak is hozzá állottak. A kél vágytárs közli vilongásnak újabb fejedelemválasztó országgyűlés lón következése, mellyen Segesváron 1631én a koronát elvégre is Rákóczy György nyéré el I), ki ekép nem csak Erdélynek, hanem a Bocskay, s Bethlen által szerzett magyar megyéknek, s így az oroszoknak

k) L. Irana. Bethlen: Rev. Trnas ilv. Lib. 4. ab anno 1629 usque 1663. Libr. I. I, 5, ath. 1) L. Katona: 31, 416. Praynál: Proc. 8, 431. Horváth Mihály harmadik szakasz: 223 —221.

is ura lett. Rákóczy ekép a nép felett, az említett megyék birtoka által, nem csak fejedelmileg uralkodott, hanem minthogy ama megyéket magán jószágá gyanánt is tekintette, — úgyis mint kényura. Azon körülmény, midőn ő III. Ferdinand ellen a francia király s török udvar engedelmét sürgette háborúra, a Bethlen után bírt hét vármegyéért hacsak ezeket tarthatná meg, húsz ezer tallért ígért a szultánnak, világosan mutatja, hogy azokhoz mint magán tulajdonához ragaszkodott. Jogérzetét méginkább lángolta az, hogy miután III. Ferdinand ellen a Kassa mellett táborba gyűlt felső megyei kivált protestáns nemességtől mellyel kivétel nélkül követtek a tiszai megyék is, 1644ben, január közepén Magyarország fejedelmévé kiállatott. Még sok ideig folyván a Rákóczyak s osztrák császár közti harc ezentúl is, az orosz nép nagyobb része, minthogy a felső megyék a Rákóczyakkal tartottak, szinte ezeket uralta. Egyházi ügyeikre nézve azonban amint a political körülmények fordultak, időközben is, majd egyik majd másik uralkodóktól függtenek, miként azt a mairyar trónirigylők, s osztrák császártól kibocsátott rendeletek, s ezen nép püspökeinek élet viszonyai, állása, s political helyzete is igazolják. —

Az orosz nép első püspöke *János*, Munkácson, úgy hasonlólag ennek követője *László*. még I. Ferdinandtól nevezettek ki, s függtenek. De *Hilár*, máskép *Lariona*, 1558ban, már Isabella fejedelmnőtől, Zápolya János özvegyétől veszen rendeleteket, ki őt papjaival s a munkácsi zárdával együtt. minden köz terhektől felmenti m). Szinte *Hilár* ugyan csak Isabella fiától II. János fejedelemtől jogot is nyer 1561ben arra, miszerint a püspöki méltóságra magának utódot nevezhessen ki. Hogy ki volt azonban a Hilárt követő munkácsi püspök, nem tudhatni. Ez már Maximilian császártól függött, mit világosan bizonyít az is, hogy Maximilian püspöki jogainak biztosítására, s azon zsarolások ellen, mellyeket a névtelen főpap, s helybeli zárda ellen gyakoroltak a munkácsi uradalom tisztei, több rendbeli parancsokat bocsátott ki. Az ötödik munkácsi püspök II. *László*, ki püspöki joghatósága, s javadalmaiban nem kevésbé

zavartatott mint elődei szinte az osztrák fejedelmek, — különösen II. Rudolf, s Mátyás herczegnél keres menedéket, ki Magyarország kormányzója volt. *Sergius* azonban, a hatodik munkácsi püspök, mind az osztrák, mind a magyar udvarnak hódol, s egy részről Mátyás főherczeg, más részről pedig Bocskay István erdélyi fejedelemmel keres pártfoglalást. Az akkorában Rudolf, s Bocskay közt folyt háborúskodásokból származott erőszakolások, rablások, s pusztítások kényszerítők leginkább *Sergiust* arra, hogy ama fejedelmek védelmét az orosz nép egyházára kikérje. A menyiben pedig az orosz nép minden érdekeit már akkor csak az egyházi férfiak képviselőik, ezek pedig mindkét fejedellemmel érintkezésben voltak: úgy látszik, hogy az orosz nép mint önmagában tehetetlen elem, mellynek sorsa a győzedelmes féltől függ, — e villongó korszak alatt, ily political közönbösségben élt, miszerint egyik fejedelem is, másik is saját párthíveinek tartotta. Kitetszik ez Rudolf és Bocskay rendeleteikből, kit az utóbbi két püspökhez mint hív jobbágyaikhoz írtak, s azokat jogaik s javadalmaikban készsleges jó akarattal erősítők meg. Ezen political közönbösség a fejedelmi versenyzők közt azon jó hatást szülte, hogy nem csak a súlyosabb nyomásoktól megkíméltetett, hanem csak hogy egyik, vagy másik féltől el ne szakadjon, több oly kedvezményekben részesítetett, mellyekben többi rácz, s oláh hitsorsosai — nem — *Sergius* után *Petronius* és *Gregorovics* János lettek munkácsi püspökök, mindketten Bethlen Gábor fejedelemsége alatt. Ezeknek utóda a híres, s valamint az egyházi egyesülés tárgyában tett fáradozásai, úgy viszontagságos életéről nevezetes *Taraszorien Vazul*, kit munkácsi püspökké, minthogy görög szerzetés szerint csak a jeles szerzetesekből választattak — mint ugyancsak szerzetest, *Gregorovics* János ajánlott a munkácsi egyháznak. Művelt lelke, jó társalgási modora által *Taraszovics* már első megjelenésével mind a papságnak, mind Rákóczy György fejedelemnek megtetszvé, ajánlójának halála után azonnal mégis választott, s főpapi méltóságában 1634ben a nevezett fejedelem által, ünnepélyesen mégis erősítetett. Beiktatása után azonnal egyházi megújítás rendbe szedéséhez fogott ezt beutazta, s Királyteleken Szabolcs megye egyik helységében

papjaival zsinatot is tartott, sőt *Marinius Jánost*, a tiszántúli részek főesperesévé nevezte ki. Vissza kerülvén lakhelyére Munkácsra, az ottani »árparancsnok *Bulling* Jánossal kihez különben Rákóczy György fejedelem által is ajánlva volt — szép barátságban élt, s tudományos társalgás s eszmecsere, különösen pedig a Luther tanának Magyarországon nagy lelkesedéssel előmozdított terjesztése s szelleme fölött tartott élvezetes viták közt sok szép órákat töltött. A barátság e fejlődő kelyhében volt azonban rejtezkedve Taraszovics későbbi balsorsának pókja, melly a buzgó főpásztor életét örökre megmérgezte.

Ez időben ugyanis a vallásfelekezetestesség harcza tető ponton állt, s a honfi kedélyeket a legnagyobb izgásban tartotta. A Protestantismus csemetéjét ezért igen szorgos gondnal ápolta különösen Rákóczy, annál is inkább, minthogy a fogyatkozó catholicismus, nem csak a magyar hierarchia s II. Ferdinánd által legnagyobb erélyvel oltalmaztatott, hanem ezen ügyet a római pápa is pártfogolása alá vette, s Ferdinándot, mint a catholicusok bajnokát, nemcsak az európai hatalmasságokra gyakorlott befolyása, hanem tetemes pénzszevegekkel is segítette. Más oldalról Rákóczy György is szoros érintkezésbe tette magát különösen a németországi protestáns fejedelmekkel, mialatt európai szempontból azon egész szorgalom, melly a magyar főbb urak, s az osztrák hatalmasság között súrlódások által keletkezett, vallásos szinzetet viselt ugyan, de valódikig nem volt az egyéb, mint az országon osztakozni kívánó magány érdek harcza, a vallás közügyének palástja alatt. F. z. érdekönzés az ország birtokáért czivakodó fejedelmek közt fejlett ki, de a történetek fejlődésében megmérgezé az egyes családokat is, kik ép úgy, mint a fejedelmek, hogy saját önző céljaikat elérhessék, a vallás ügyet használák föl eszközül. Valamint tehát Ferdinánd minden módon azon igyekvők, hogy a protestantismusnak gátat vessen, úgy Rákóczy György sem mulasztó el, hogy minél több protestánsokat teremtsen, s így a catholicismust gyengítse. Ez volt feladata minden protestáns egyén, tisztviselő, s bármilyen állású polgárnak, minthogy saját elemük gyarapításában, diadaluk biztosságát, s egyszersmind magán céljaik valósulni át szemlélők. Illy szellem lelkesíté *Balling* munkácsi várparancsnokot

is, kivel Taraszovics érintkezésbe jött, s kit a bizalom és barátság jogánál fogva Balling arra igyekvők bírni, bogy a római egyházal semmikép se egyesülne, hanem inkább tartana a keleti egyházal. Igen hihető hogy még inkább szerelte volna Balling, ha Taraszovics s vele az egész, ország protestánsná lett volna, minthogy így igen számos s állandó politicai frigytartásokat is nyert volna; azonban átlátván az orosz népnek vallásához szeretlen ragaszkodását, nyereségnek tartotta azt is, ha az orosz népet Taraszovics állal elszakíthatja a római egyháztól, s így ezt tetemesen meggyengíti. Ballingnak környezete, erkölcsi befolyása, s azon körülmény, hogy Munkács mint püspöki székhely, az orosz papság minden javadalmaival együtt Rákóczy György uralma alatt állt, kinek mint jótévőjének Taraszovics halálával is tartozott, — elvégre arra bírták őt, bogy a római egyház édesgetései daczára az elszakadást kimondaná, s minden a római egyházzal kapcsolattal fölmondana. Azonban lelke sugallatánál inkább vonzódván mégis a római egyházhoz, mint fejtelenségben élni népével együtt, tettét csakhamar megbánta s elszakadási nyilatkozatát vissza vonván, hogy magát a cath. derűs előtt kimentse, s a kényszerítő körülményeket elmondhassa, 1640ben titkon Jászóba utazott Lippai egri püspökkel értekezendő. A munkácsi várkapitány ezalatt szoros figyelemmel kísérte Taraszovics viseletét, kit bús arczvonásai, s belső nyugtalansága már külnöben is gyanússá tettek, — s csakhamar amint az Jászóra ment, megtudván kémei által utazásának célját, följelenté a fejedelemnek mint olytat, ki a protestánsokat megcsalta titkon a catholikusokkal tart, s Ferdinandot támogatja. Erre még azon évben hihetőleg Rákóczy György utasítása szerint, decemb. 13án Bailing parancsolatjából Joo Mihály hadnagy fegyveres katonákkal Taraszovicsot, ki ép a munkácsi zárda templomában, hová püspöki díszruhájába rejtezkedett — megrohanván az oltár mellől előhurczoltatta, s a várba vitette, hol huzomos ideig kemény fogságban tartatott n). A catholicus papság erélyes közbenjárása, s magának III. Ferdinándnak pártfogolására, két év múlva, e rabság alól Taraszovics

mégis fölmentetett aztán, de püspöki székéhez többé nem juthatott. Lehet hogy azon politicalai körülmények szükségéből történt, miszerint Taraszovics mind a császári, — mind a Rákóczy párttal kaczerkoldni látszatván, hitelét nem csak teljesen elvesztette, hanem mind két pártra is veszélyes tényezőül mutatkozott. Ennél fogva szükség volt őt jelentékeny befolyásától megfosztani, mellyet az orosz népre gyakorlott, s olly állapotba lenni, hol senkinek nem árthatott. Ezen valószínűségből lehet csak megmagyarázni, hogy Taraszovicsot ugyanazon Ferdinánd, ki a szabadságnak főeszköze volt, arra kényszerűé, miszerint méltóságáról s minden jogairól mondana le, s vonulna magányba. Taraszovics látván, hogy sorsa változhatlanul el volna határozta, a császári kívánatnak engedett, s Kálló városába vonult, hol Ferdinand kegyelméből, a kassai kamarától évenként 200 forintnyi élelempénzt húzott, s a legnagyobb szegénység, s örömkopár napok közt meg is halt.

Taraszovics bukása mindazállal nem vont maga után az orosz népre s egyházra szomorú következéseket, maga Rákóczy György is igyekvék annak rokonszenvét s ragaszkodását kiérdemelni, sőt az ő 1648ban történt halála után kedves özvegye Lorándfi Zsuzsám is anyai gonddal ápolta azt. Ezen idő óta még nagyobb buzgalommal működtek az orosz papok egyházuknak egyesítésén, annál inkább, minthogy a Taraszovicsban megsértett görög egyház, igen lealázva, s minden főbb támasztól elesre látta magát a nevezett fejedelmeknek püspökök irányában lanusilolt mostoha bánásmódjuk állal. Azonban ba ezen egyesülésnek következményeit, s különösen azt megfontolnánk, hogy így egészen űzőket szomjazó latinismus szájába jutnak: kétséges: ha elhatározták volna e arra magukat? A latinismus minden esetre magyarországbani hódításnak legnagyobb munkáját közeledék hévégezni az által, hogy a görög szertartásu oroszokat magához vonta, s olly nyereséges barátságot kötött, melly a Protestantismus állal okozott veszteségeket sokszorosan lizelle, s melly még sokáig gazdagon kamatozik számára. A latinismus előre látta számításának sikerülendését, s tudta, hogy ezen egyházi egyesülés gazdag aratáshoz vezet; — azért örömmel nyujta alkalmat mind azon eszközökhöz, mellyek a

keleti magyar egyházat összeforraszzák a nyugotival. Azok, kik a római egyháznak az egyesülésben rejtett czélzatait nem ismerék, vagy nem akarák, — e két szertartást a catholicismus két dús emlőjének szerették hinni, — de maguk az oroszok, kik naponkint látják fogyatkozni hitrokonaik számát, jelenleg nem tekinthetik másnak az egyesülést, mint olly műtételnek, mint midőn a kertész egy gyengébb növényt terebélyes tölgy alá ültet, melly amannak életnedvét addig szivogatja, még az egészen el nem szárad.

NEGYEDIK FEJEZET.

XXI.

A magyar oroszok polgári története későbbi időkben, a legújabb korszakig. — 1640—1848ig.

A Bocskay, s Bethlen diadalmas fegyvereik által szerzett, s szorosan Erdélyhez csatolt felső magyarországi vármegyéket Ildik Rákóczy György fejedelem, Munkács vára — s azon vidékekkel együtt, mellyeket mint ma is leginkább az oroszok lakott, — vitézül megőrzött mindaddig, míg első Leopoldnak a lengyelekkel kötött szövetsége, s ugyancsak Rákóczynak a török császárrali meghasonlása Erdélyre végromlást, az oroszok által lakott felső megyéknek dülő harcok általi pusztítását — nem hozta.

A mint ugyanis Leopold a kormányt átvette, a nyugtalan elméjű Rákóczy, ki Magyarországot, s Erdélyt az osztrák birodalmi egység alul kiszabadítani, s a vallásszabadság gyakorlatát megszilárdítani, s biztosítani akará, — már Lengyelországban táborozott, s a svéd királylyal mint frigyesevel Krakóban találkozott. Azonban a dán király Svédországot megtámadván, ennek királya, saját tűzhelye védelme miatt Rákóczyt elhagyni kénytelenittelvén, más részről a lengyel királylyal Leopold is szövetséget kötven, Rákóczy nem csak minden támaszait elvesztette, sőt a szultánban, kit Leopold tőle elidegenített, egy harmadik ellenséget is talált, s így neki a Leopold elleni folfegyverkezés lehetése helyett, ön magára hagyottan kellett küzdeni nem csak az osztrákok, hanem a lengyelek ellen is. A szerencse végkép elpártola tőle, s míg nyugtalanokodó hadának egy részét a lengyelek Lubomirszky vezérsége alatt hátról bekerítették, más részről erdélyi, s magyarországi birtokaiba rontván, azt kíméletlenül pusztították, s rabolták. A magyar oroszok, kik különösen a határvonalok közelében laktak, ezen zavarok közepette minden esetre többet szenvedtek

mint a többi népfajok, annál is inkább, minthogy a vallászsabadság ürügye alá rejlett polgárharcz, két romboló vész közé sodorta. Egyik volt a Protestantismus, mely Rákóczy György hatalmas párt fogatása alatt nem csak mindinkább terjeszkedett, hanem ezen férfiúnak számos győzedelmei, s tekintélyes szövetsége által más nevezetes uralkodókkal, nem csekély political súlyt nyert, s a magyar oroszokat, kik alattvalóinak csaknem többségét képezék, részint az áttérítés által tetemesen fogyasztotta, részint a folytonos háborúskodás által elszegényítette. Másik a catholicismus, mely az osztrák uralkodók vallásos buzgalma, s különösen Leopold sikeres hadjáratai által szintazon súlyos körülményekkel nehezíté e szerencsétlen faj sorsát, mint a rákóczypárl. Nem nehéz elgondolni, hogy olly időszakban, midőn az uralkodási vágy s vallásos vakbuzgóság vezérlik egy ország közéletét, mennyi nyomor, szenvedés, zsarolás, erőszak szövetkezik azon lényekhez, mellyeket a közérdek nevében követnek el a szereplők, s épen a közérdek ellenére. Az olly faj, mely szülöttének tarthatja a szereplőket, kik a hatalomvágy tusaiban mindent eszközül használnak, csak önmagukat nem, — részesül ugyan némi kíméletben a rokonszenv által, melly hozzájuk egyik, vagy másik történeti személyt csatolja, — de más népelem, mellynek képviselői nincsenek, s mellynek a kítűzött közcél, nem is lehet ezéla — soha. Ez volt különösen sorsa a magyar orosz népnek, mellynek nem volt érdeke sem a Protestantismus, sem a catholicismus terjesztése, sem az osztrák kormány, sem a magyar olygarchia túlsúlyának megszilárdítása. És mégis e népfaj arra volt kárhoztatva, hogy szolgálná hála, s viszonzás reménye nélkül nem csak mindkettőt, hanem lenne egyszersem mind közös boszúmartalék, midőn egyik, vagy másik fél uralomra kapott. E fajnak ugyanis, keresztül kelle szenvednie mind azon kínokat, s vértanúságot, miket a Leopold alatti véstörvényszékek Eperjesen, s Kassán a legyőzöttekre kimondták, — részesülni kelle más részről azon zsarolásokban is, miket a szabadságbajnokainak hadához szegődött kuruczok, s hajdú link véghez vittek azon perczekben, midőn a császári hadaknak hódolt lakosokat fosztogatók, s mészárlák. Mind ez azonban még sem rettentő vissza annyira az orosz fajt,

hogy közönyös maradna egészen a mozgalmuk Iránt, s ne hódolna egyik, vagy másik elvnek azok közül, mellyek a pártok harczeit vezérlék. Azon tény ugyanis, hogy felső Magyarország, mellvet több megyében jobbára oroszok laknak, a mohácsi rész után támadt nemzet-szabadságharczoknak nem csak állandó színhelye, hanem az erdélyi fejedelmek, s magyar pártvezéreknek csaknem egyetlen támaszpontjuk volt, — nyilván mutatja azon bár néma, de meleg részvétet, melylyel ők a magyar nemzeti-ség, és szabadság iránt kezdet óta viseltettek. Bizonyára, ha az itteni oroszok inkább barátja más elem, és más irányzatnak, — ha ellenséges indulattal viseltetik a szabadság eszméje iránt, — ha gyilok, méreg, s golyóval állja útját a magyar hadaknak, — Zápolya, Bocskay, Bethlen, s Rákóczy nem fészkelik meg magukat annyira Magyarországon, mint különben. Igaz ugyan, hogy ez csak inkább egyszerű ösztön roll, mint meggyőződés, — de olly ösztön még is, melly semmi riszály közt nem hagyta el a szabadságot, s folyvást együtt munkált, győzött, vagy bukott azon harcokban, mellyek Magyarország utóbbi korszakát olly eseménydússá tevék.

A balszerencse, melly a szabadság bajnokait Bocskay halála után folyvást üldözte, nem tántorító magyar testvérétől az orosz fajt, sőt mint II. Rákóczy György sikereden küzdelmei közt is látjuk, még inkább egybeforrasztá. Ezen fejedelem t, i. lengyelországi szerencsétlen hadjárata után többé nem kaphatott lábra, s valamint csatáit, úgy birtokait, s elvégre fejedelemségét is elveszte, mi alatt ideiglenesen felső Magyarország, s így az ottani oroszok is Leopold alá jutottak. A megtörni nem tudó Rákóczy, még egy élethalálharcot kezd 1660ban Zajkán, és Kolosvárnál német, és magyar ellenségei ellen, hogy vesztett fejedelemségét, s fényes birtokait visszanyerhesse, s már csak nem győzelmet ví ki a sokkal nagyobb ellenén, midőn az örömtől elragadtatva maga is harciba keveredik, s a leg-hősebb küzdelem alatt — elesik, s leszámol viszontagságos élete adójával. E nagy férfiú halála után Erdély-, s a felső megyékre, a török is azonnal kinyújtó sóvár kezeit, s csak kevésbe múlt, hogy az oroszok egy új járomba nem jutottak. Ezenben Leopold sem maradt henyén, s ne hogy a kontyos vágýtárs különösen

az Erdélyben kapcsolt részeket, s Rákóczy magyar jószágait elfoglalhassa, Soucher tábornagyot a Tiszavidékekre küldötte azok védelmére, vagyis inkább visszafoglalására, más oldalról pedig Báthory Zsófiát, ki Rákóczy özvegye volt, arra kényszerítette, hogy Szathmár, és Szabolcs vármegyét is adná vissza. Ez megtörténvén, a munkácsi uradalmon kívül ekép az orosz nép is császári hatalom alá került. A munkácsi várat pedig, a mellette fekvő uradalommal együtt Báthory Zsófia birtokolta, mint a férje után reászállt családjóságot.

Nem sokkal később, egész felső Magyarország más alakzatot vön, mert Ildik Rákóczy György halála után Erdély is — hol Kemény János választott fejedelemmé — új viszonyok közé lépván, azon megyék is, mellyek a testvérhoni fejedelmeket uralták a Kárpátok alján, változó körülmények közé jutottak. Kemény ugyanis, 1661ben, felavattatása után, a budai basának egy levelét olvasá föl, mellyben az Bihar, Kraszna. és Szolnok megyéket egészen átadatni követeli. Ez jó alkalmid szolgált előadnia, hogy Erdély csak a magyar koronaegység alatt biztosíthatatik voltaképen, — valamint titokban oda is hatnia, hogy a magyar megyék átengedésével fejedelmi széke új támaszt nyerhessen Leopold főúri hatalma által. Midőn Leopold Magyarországnak a török iga alóli felszabadító harczeit folytató, segélye az erdélyi fejedelmek közremunkálása állal is, lassankint, s időközben mindég több több megyéket szerzett vissza azok közül, mellyek egykor Erdélyhez tartoztak, s mellyeket mint fejedelmi jószágokat nagyobbára magyar oroszok laktak. így nevezetesen a vasvári húsz éves béke alku állal Leopold Szathmár, Szabolcsmege, és a hajduvárosokat kezére kerítette a felső megyéken kívül, mellyeket tetemes haderővel rakott meg a).

Azonban a fegyelmeden német zsoldosok csakhamar megk cseri lek ez új viszonyt, melly a felső megyéket az oroszokkal együtt Leopold uralma alá hozta. Ezek ugyanis a népet különbség nélkül annyira zaklaták már, hogy inkább óhajtaná a török kormányt, mint a fenállót, inkább a régi bizonytalan

a) Katona: 33. 565. Hammer: 3 Th. 561 bl.

állapotot, mint az ez időbeli német védelmet b). Az orosz, és szláv nép sorsa azonban, még ezen mostoha körülmények közt is a legsúlyosabb volt. Egy régi monda, mely a nép ajkain maiglan is él, eléggé bizonyítja ezt. A gyűlölség, és félelem t. i. olly fokra hágott a szerencsétlen megyékben, hogy a mint német katona mutatta magát, a nép rémülve futott tőle, s midőn a rettegő sokaságból egyiket vagy másikat a német labancz utolérvén, s fegyvere villogtatása, közt rárivalkodva, hogy „*állj meg, kivagy?*“ az csak hátát tartotta, mondván: „ne is kérdj, csak üss.“

Az elkeseredés, és kétségbeejtő állapot sok helyt véres jeleneteket is idézett elő a nép, és katonaság között. A zemplényiek különösen, a németőrséget Ónodból erőszakkal kiakarván üzni, evégett az egri törökökkel szövöttek. Az abaujiak a német katonákat, mivel szolgabírájukat megverték, Kér falunál megtámadván közölök negyvenet levágtak c). A kormány nem akarván a nép ezen ínségén segíteni, a nyommasztó körülmény csakhamar oda kényszeríti azt, hogy ismét, mint korábbi időkben a hatalomra törekvő pártvezérek zászlói alá tódulna, némileg menedékül, némileg hogy magát megboszulhassa. A magyar orosz nép egyformán sinylvén a közös nyomorúságot, készséggel szövöttek a többi elégiellenekkel, s a mint Vesselényi, Tökölyi, és II. Itákóczy Ferencz, felüték a lázadás lobogóját, csoportosan ragadtak fegyvert az osztrák kormány ellen. Innét lehet megmagyarázni azon különös tüneményt, hogy a máskép királyához hű érzelmű nép olly következetességgel szolgálta át Magyarhon minden forradalmait. Bizonyára, ha az osztrák kormány csak némileg is védi e népfajt, mely szelíd jelleménél fogva sem pártoskodásra, sem harczokra nem hajlandó, örökre le köti a trónhoz; — de miután tapasztalá, hogy valamint political úgy egyházi tekintetben, mindenkor hiába számított rokonszenvre, a forradalomhoz szegődve reménybe megnyerhetni azt; mit nekie jog, és igazság szerint a kormány megadni tartozott volna.

b) Cornelius Katonánál: 583. S. Apaffy levele ugyanott, c) Szirmay: Not. Hist. Com. Zempt. 20t. Horváth Mih. Magy. Tört. Harm. Szak. 280.

Minden ez időszakban nyilvánuló életeseményei tehát e népfajnak nem vala egyéb, mint egyik kiegészítő szála a magyar forradalmak történetének; miért is jogban, s intézményekben sem vala más osztály része, mint ugyanaz, mellyel ama forradalmak diadala-, vagy bukásai nyújtottak egyformán, neki ép úgy, mint a magyar népnek. Ez volt általános sorsa az orosz-ságnak egész országban, az egyet kivéve, hogy a jogviszonyok természete, s társasági állásuknál fogva a beregi oroszok, különösen kik a munkácsi uradalom népességét képezik, a koronáról nagyobb tömegben jutottak egyes földesurak hatósága alá, mint azok, kik a többi felső megyékben, részint több birtokosok, részint a kincstári jószágokon laknak. Polgári állásukra nézve azonban, valamint itt, ugyanott is nagyobbára a nyomtasztó hűbérrendszer nyűgét viselek közösen a legújabb időkig. Eletök egyhangú, és csöndes, melly megtörődvén a régi szolgaság partjai közt, mozgékonyabb, s szabadabb keringési! vért iparra, gazdaszat-, vagy tudományos műveltségre, mellyek a polgári önállóság kellékei — még nem bírnak, általában s így mindenben igen hátra vannak; — azonban nemzetiségük ébredező] érzete már is hatalmas jeleit mutatják annak, hogy kivált a mostani népelvű jogintézmények védpajzsa alatt, erőhöz, szilárdsághoz, értelmiséghez, s egységhez jntandván, egy saját egyéni életet nyerendnek a többi nemzetiségek családjában.

Átpillantva azon történeti eseményeket, mellyeket kezdet őfaja magyarföldén leélt, mint különálló nemzeti egyéniség, a ruthen faj semmi jellemzettel nem bír. S ez természetes, és az ok, melly ezen sorsra kényszerítő őt, közös minden más itteni népiséggel. Magyarországon ugyanis, egész a mai napig csak két statusképző elem volt, t. i. egyik a *győző*, vagyis kiválólag a magyar, másik a legyőzött, vagyis az idegen népfajok, mellyek részint mint ős lakosok főnmaradtak az elfoglalt országban, részint befogadtattak. Valamint ezek, mint legyőzött elemek kiváló jogelőnyökkel nem bírhattak, úgy nem bírhatott a ruthen nép sem, mert a honban nem hódító, hanem csak legyőzött szerepet viselt, s ezért political szemponthói igen természetesen történt, hogy magát a többivel együtt ki nem fejthette. Elvileg szólva mindennek oka a fegyverjogban állott,

mellyel a jelenkor emberiesb eszméi keresztényiebb elvekkel cserélték föl. Ez azonban nem annyira a magyar faj önző szűkkeblűségéből, mint azon kor sajátos szelleméből származott, melly egyaránt kizárt minden fajt a nemzetiségi jogokból, melly ezeket fegyvere túlsúlyával, hősi erényeivel nem biztosította. Ilyen volt különösen a vitéz, honalkotó, harcos magyar faj, mellyet nemzetiségének másokéi fölött gyakorlott fensőbbség miatt kárhoytatni nemieket. Ő t. i. nem lett egyebet, minthogy korszak erényeivel tündökölt, s használta azon jogokat, mellyeket vérén, s életén vásárlott meg. Hibának tehát azok, kik az elmaradott nemzetiségek mostoha sorát, s különösen a ruthének állapotát is a magyar szűkkeblűségnek tulajdonítják, annál inkább, mert arra főkép a mull időkből semmi példa nincs, hogy más benlakó fajt nyomott, üldözöit volna. Legszámosb harczai a honalkotás óla csupán a haza megtartásáért történtek, de néptársai ellen soha. Forradalmi a királyok zsarnoksága ellen támadtak, de az idegen nemzetiségek elnyomására — soha. Sőt azon tény, hogy legrégibb idők óla, midőn pedig teljes hatalmában állott volna a többi fajokat magába olvasztani — nem a magyar, hanem a latin nyeli el használta diplomaticus nyelvül: nyilván mulatja, miszerint méltányosabban más nemzetek közöl az idegen fajok iránt sehoh nem jártak el. Franciaországban például, hol a társasági nagy család csaknem busz különböző néjtelemhól alakult össze, illy méltányosságot nem látunk, s azt tapasztaljuk, hogy mihelyt a gall faj uralomra kapott, a többit nem kiméivé, minden mást magába olvasztott, s csupán a magáét engedte fejleszteni a). Nem így a magyar; ő a latinismus által saját nemzeti fejlődését is megkötötte inkább, hogy sem a többiét elnyomja. De a félreértés mégis oda vitte a fajokat, hogy azt gondolnák, miszerint a magyar elnyeléssel fenyegeti őket; — pedig bár meggondolnák, hogy nem a magyar volt, s lesz az éhes szörnyeteg, melly rájok nézve félelmes, hanem a német civiisatiója, s birodalmi jogelőnyei, s a szláv iszonyú terjedt-

a) L. Histoire de France par Michelet. 2. beaux volumes grad in 8. Brux. 1811. p. 120.

ségével, millyennel a magyar nem bírt, s legvirágzóbb állapotban sem bírandott volna soha.

XVII.

A magyar oroszok egyházi ügye, a romai egyházzal történt egyesülés óta legújabb időkig.

A ruthen, vagyis magyar oroszok története ez időszakban is inkább az ő egyházi viszonyaikban nyilatkozik. Még tisztán political érdekből is, mint hitfelekezet, s mint népfaj egyháza karjain lép föl, panaszkodik orvosolja magát, küzd munkál, s alkalmazkodik a körülményekhez. Ez időszakból különösen az egyházi egyesülés az, mely bár tisztán vallási színezettel bír is, de hatásában political eredményeket mutat föl, — a mi társasági élelét napjainkig élőkbe tünteti, s belső, és külső körülményeivel közelebről megismertet bennünket.

Az egyházi egyesülésen, mint főnebb említettük már, Taraszovics püspök munkálkodott, ki azonban statusfogolylyá lévén, azt végre nem hajthatta. Emlékezetre méltó körülmény, hogy ép azon időben, midőn Taraszovics börtönben ült, két, úgy látszik törvénytelen püspök foglalta el helyét, kiknek mind tekiütésük, mind hatáskörük igen csekély volt. Az egyik *Porphyrius Ardan*, 1640—1643ig, — másik *Sophronius Juszkó*, kiknek sem eredetük, sem működésük, sem székhelyükről nem talátnak adatok. Emez utóbbi igen kevés ideig kormányozta a ruthen egyházat, mert már 1643 körül, nem annyira az erdélyi fejedelem, mint az osztrák császár kegyelméből Taraszovics szabad lábra állitatott ugyan, de minden hatáskor nélkül. Bukását az egyházi férfiak, de maga a nép is olly gyalázatnak s csapásnak tartották, melly mindnyájokkal közös volt, annál inkább, minthogy e baleset után az orosz nép, és papság még inkább lenézetett, s üldözi elett. mint az előtt. Az úrbéri sanyargatások megsokasodva omlottak a ruthen lakosok vállaira, a papokat pedig nem is tekintvén valódi papoknak, botozták, s széliében hajtották közmunkákra. E lealázó állapot annyira sérté már a kedélyeket, hogy hajlandók lennének inkább megtagadni val-

lásukat, mint ily körülmények között élni. Súlyosbítá ezeket azon állapot is, mely a lengyelek, s az ottani oroszok közt fejlődő ellenszenv mi származott, s a magyar oroszokra is kihatott. A lengyelek ugyanis tartós harczokba keveredvén az oroszokkal, kik őket leigázni törekedtek, az ezek iránti gyűlölségből, gyűlölni, s üldözni kezdetek a közlök lakó rutheneket is, mint olyanokat, kik inkább az orosz uralom felé hajlanak vallás s nyelv-rokonságuknál fogva, mint hozzájuk. Ezen hiedelem csakhamar elterjedt Magyarországon is, s így az orosz nép igen gyanús lön mind a császári párt, mind a forradalmi résznel, fgy hát két oldalról nyomta megvetés, és sanyar az orosz népet, — mely pedig, legalább mint nép, szerencsétlen állásának okairól mit sem tudott. Nagyon szívükre vették e kellemetlen helyzetet az egyházi férfiak, különösen két igen jeles egyén, kik eltökéllek, a népet legalább egyháza egyesülése által fölmenteni e fekete vádtól, könnyíteni mindnyájuk sorsán, s némi political jogokat kivívni a papság számára. E két jeles férfiak egyike *Petrovics Parthenius*, másika *Korniczky* főpap volt, kik közös megegyezéssel fölkeresvén Jakusich egri püspököt, ennek szándékjnkat előterjeszték, s fölszóliták, hogy az egyesülés s annak czélszcrükb kivitele tekintetében lenne eszköz, hívná össze az orosz lelkészeket bizonyos helyre, s tanácskoznék velök komolyan. Jakusich püspök meggondolván a dolgot, csakugyan össze is hitta 1846ban a ruthen lelkészeket Ungvárra, hol mintegy hatvan hárman megjelenvén, ugyancsak az ő elnöklete alatt komoly tárgyalás aki vették a római egyházzali egyesülés ügyét. A tény ünnepélyest formaságára nézve megtévén az eléjükbe írt hit vallomást, nyilvánítók, miszerint a magyar orosz egyház mindent hisz kivétel nélkül, a mit a római anyaszentegyház, — mellyel az hinni, s követni parancsol: továbbá: elismeri az egyház közös fejét, a római pápát, annak örökös joghatósága alá veti magát, — s attól, és annak utódaitól akar függeni mindenkor. Azonban más részről kívánják, hogy tör a görög szertartás használata egyházukban ezentúl is megtartassuk, — 2or hogy püspökeiket maguk választván, a római pápa, szinte mint a latin püspököket, megerősítse, — 3or hogy az egyházi kiváltságokkal szabadon élhessenek. Ezen összefövetel, s egyezkedés

után küldöttséget intézván az esztergami érsek- Lippaihoz is. végzéseik megerősítését átlói szinte kikérték, s *Partheniust*, mint az egyesülés főtenyezőjét, s legbuzgóbb apostolát, kit különben már Taraszovics is utódának nevezett ki, mintegy 400an egyhangúlag püspökjökké választották, s valamint a római egyesülés, úgy *Parthenius* püspökké lett megerősítése, s elismeretése végett írtak Rómába X. Innocencz pápához is. *Petruvics Parthenius*, vazul szerzetbeli pap volt tehát a görög egyház egyesülésének főelőmozdítója, ki az 1648ban tartott egyházi nevezetes zsinaton is megjelent Nagyszombaton, s az egyesült görög catholicus egyház ügyét, újabb buzgalommal ajánlván a római egyház pártfogolásába, ettől főnebb érintett szabadalmainak, s jogainak jogos alapjául, az akkori esztergami érsek Lippaitól nevezetes oklevelet nyert, s püspökségében újabban megerősített. *Parthenius* szabolcsmegyei fiú volt, s született Szakolyban. Köztiszteletű férfiú lévén mind övéi mind a római szertartást követők, s nagyobb befolyású kormány férfiaknál, püspöki kineveztetését csakhamar (1649ben) maga Leopold császár, s VII. Sándor pápa is megerősítette, miután gondját egyházi szemlék, s az elpusztult, vagy rendetlenségbe jött parochiák szervezetére fordította. A munkácsi püspökök sorozatában, mint tizedik főpásztor végzé be tekintélyes s áldásos életét. Utódai *Zeykazi János*, *Rahoveczky János*, s *Cumelis János József* voltak. Kevés befolyása férfiak voltak bizonyára mind hárman, mivel kormányzásuk alatt a görög catholicus egyházi javadalmak, *Parthenius* halála után azonnal bolygattak, s különösen a munkácsi zárda jószága folyvást háborgottatott. *Cumelis* azonban, a nevezettek közül, erélyességének még is legtöbbszörjeit adta, s kivitte, hogy a görög cath. egyház elidegenített javai, s alapítványai niég Leopold császár idejében mind visszaadattak. Utána a munkácsi püspöki székből

Hodertnarszky József következett, 1707ben Püspökké I. József császár által nevezetett ki, s nevezetes különösen arról, hogy az ép akkor dúlongó Rákóczy forradalom alatt, a rőtben népiét szilárdan megtudta tartani a császári ház iránti hűségében. Követte őt 1729ben

Geunádus Bizánczy György cynicus életű férfiú, minden

politikai befolyás nélkül. Emlékeztétét különösen azon csodaszerű esemény tartja fön, miszerint 1715adik táján, *Vucson* Szabolcs-megyében, a Szűz Mária képe könnyezvén, ő ennek tiszteletére templomot építtetett, s a különben egyszerű helységet, ezáltal nevezetes búcsújáró helylyé tette. A krasznabrodi ős zárda. 1729ben szinte az ő szorgalmazása következtében építtetett föl romjaiból, mellyet egy másik csudalévő Máriakép nem kevésbé lett nevezetessé, mint Mária-Pócsot. Utódja volt:

Olsavszky Simon István, 1733ban, ki VI. Károly császár alatt választatott püspökké. Ez után 1738ban

Blasovszky Gábor, ki a görög cath. egyház javadalmaira nézve számos biztosító okleveleket eszközölt. Követt; k ezt: *Olsuvszky Mihály* 1743ban, ki Mária Teresia császárnő alatt választatott püspökké, — s ki m\velt lelke, s egyháza iránti hű gondoskodásának legfényesb jelét az állal adla volt, hogy - Munkácson a görög catholicusok részére nem csak papnövelvét alapított 1751dik körül, hanem a nagylelkű fejedelemnőnél azt is kieszközölte, hogy a görög cath. püspökök részére állodalmi költségen Munkácson tisztességes lakhely építtetnék, sa különben is szegény egyház papjai a kormánytól több ezer forintra menő segélypenzt nyernének évenként. F.gyik a legtevékenyebb püspökök közül, ki munkáséletét egyháza előmozdítása, s hívei őszinte boldogtása közös zárta be 1767ben Munkácson. Átvette székét.

Bradács János, mint huszadik a munkácsi püspökök sorozatában. Ezen erélyes lelkű férfiú a Szepességen született Kaminka helységében. A közbizodalom a munkácsi papnövelde tanszékéről emelte őt püspöki méltóságra, hol legfőbb igyekeztét arra fordította, hogy a görög cath. egyházai, az egri joghatóság nyomása alól lehetőleg felszabadítsa, ann.ik jogbiztosította függetlenségét, mellyet az egri papság máig Parthenins óta mindinkább korlátozott, s önkényesen nyirbált — kivíjja, vagyis visszaállítsa. Ez nagy részben sikerűit is Bradácsnak II. József császár zsámolyánál kieszközölni, hol ő személyesen megjelent, s a görög cath. egyház sérelmeit előterjesztette. Ezen püspök alatt a görög calh. egyház részére hét kanonok is rendeltetett,

kiknek tisztességes ellátásáról azonban, a kormány máig sem gondoskodott. Meghalt Munkácson 1772ben, s átengedte székét *Bacsinszky Andrásnak*, ki még azon évben püspökké választott, s következő esztendőben, Boziskovics püspök által Bécsben fel is szenteltetett. Született 1731ben Ungmegyében, Benyentina helyiségében, hol atyja Bacsinszky Tódor lelkész volt. Iskolai pályáját az ungvári gymnasiumban kezdte a híres jezsuiták alatt, a mikor már az alsó osztályokban fényes jeleit adá ritka tehetségeinek. Tanuló korában a nevelői foglalkozások, nemcsak linóm társalgóvá tevék őt az emberekkel! mindenféle érintkezés által, hanem elméje kincseit sok oldalú élet ismerettel is gazdagíták. A nagyszombati papnöveldeben kitanulván a theologiai tudományokat, fölszenteltetése után mindjárt, az első lelkészi foglalkozásban Hajdu-Dorogon lépett föl *Szabadus* akkori parochus mellett, mint segéd, később mint annak utódja, s nem sokára ugyanott főesperest. Tizenkét évi dicséretes pástorkodás után innét az ungvári tanszékre hivatott, s csakhamar canonicoki méltóságra emeltetett, niclly minőségben őt firadács püspök az egyház ügyeinek előmozdítása tekintetéből Mária Terézia császárnéhoz követségben küldötte, mi Bacsinszkynek alkalmat nyújtott arra, hogy a ritka fejedelcmnövel közelebről megismerkedjék. Bradács halála után püspökké választatván, őt a különben is kedvelő fejedelmnő azonnal kinevezte, s többféle ajándékokkal megtisztelte. Azon ritka kegyelem, melylyel ő iránta a fejedelmnő viseltetett, alkalmat nyújtott neki arra, hogy a ruthen nép sorsát, sa görög cath. egyház elhagyatott állapotát Ilién előadhassa, s szükségeit fölfedezhesse. A kegyes királynő szivére vévén e körülményt, hogy anyai gondját a magyar orszokkal is éreztesse, Ungvári az eltörlött jezsuita-rend zárdáját, templomát, s azon épületeket, mellyek a várban maiglan is léteznek, a várral, s körülte lévő kertekkel együtt Bacsinszkynek, s következőleg a munkácsi püspökségnek ajándékozta, sőt arra, hogy mind az érintett zárdá alkalmas lakhelylyé válhassék, mind pedig a templom görög cath. egyházzá átídomíttathassék, tetemes költséget is adott, s megengedte, hogy a püspöki székhely Munkácsról, a papnöveldevel s káptalannal együtt áttétethessék. S ez meg is történt, mert már 1777ben a püspökség

csakugyan átköltözött, s azóta Ungvárt székel folytonosan. De gondolkozott a nagy királynő a szeretett püspök tekintélye emelése, s tisztességes ellátásáról is. mert ismét csakhamar nein csak belső titkos tanácsi rangra emelte, hanem a tapolezai apátsággal is megörvendeztette, inellynck jövedelmét a munkácsi püspökök maiglan is húzzák. Életéből megemlítendő még az, hogy ő volt szinte a legelső görög catli. püspök, ki széket nyert a magyarországi gyűlésen a főrendek házában, s tért nyitott a szegény ruthen nép igazait védhetni. Követte őt

Pócsi Elek igénytelen, de igen becsületes ember, Nevezetessé nem annyira tudománya, befolyása, mint inkább páratlan szívjósága által — tette magát. Kínom emberismeretről legfényesb tanúbizonyságul szolgál az, hogy előkelőbb tisztai állomások, s parochiákra átalában a legjelesebb, s érdemteljesebb egyéneket szemelte ki. Közmegelégedéssel folytatta ő kormányát egész haláláig, minthogy segédül, s tanácsadóul, mindég igen derek férfiakat használt. Hlyen volt a többek közt különösen

Kerekes Demeter, az ő vasszorgalmú titkára, s leghűebb barátja egyszersmind, ki később a hajdú-dorogi közönség lelki pásztora lön. Nem főpap, nem rendkívüli tehetség, s befolyással bíró egyéniség volt ez, de olly férfiú, ki lelke tisztasága, s emberbarát! nemes érzelmei, s papi buzgósága által, örökre kivívta ismerősei őszinte tiszteletét, s hívei hálás emlékezetét. Ezen férfiú hivatásának s az emberiségnek élt valóban egész lelkéből, miért is püspökének jobb keze, a görög cath. népnek valódi őrangyala volt. Különösen Dorogon olly fokra emelte t ezen derék férfiú a népnevelés ügyét, mintamillyenen az, sem előtte, sem utána nem volt, — tanulságul annak, hogy parányi ember is sok jót képes tenni az emberiség érdekében, ha igazán hivatásának él. Méltán említhetjük őt a főpapok sorában, hova kora halála jutni nem engedte, de nagy lelke, s érdemei arra régen érdemesíték. — Jelenleg

Popovicz Vazul püspök, s tapolczai apát kormányozza a munkácsi megyét, kiről, mint élő személyről, a történet szerény múzsája még most kénytelen hallgatni. —

A magyarországi oroszok vallásügyeire felügyel még más két püspökség is, úgymint az *eperjesi*, és *kőrösi*. Amaz csak

n legjobb időkben 1819ben alakítatott ki az igen terjedelmű munkácsi püspökségből, — emez még a legrégebb időkben át alkotott. Megjegyzendő itt különösen az, hogy ezen megyében tartózkodó oroszok csak a múlt század vége felé telepítettek ide leginkább a túlnépesedett Zemplény megyéből, s jelenleg több gör. calh. tótokkal összekeverve, a Bácskában Kuczura, és Keresztár vidéken a ráczok közt elszórva — földművelésből élnek. Ezen oroszok kezdetben, a kalocsai érsek kormányhatósága alatt állottak, de tapasztaltván, miszerint ez szertartásuk rövidségével jár, inkább a nemegyesültekhez mentek s szentségek felvétele végett. A kormány méltó tekintetben vévén ezen körülményt, őket a körösi püspökség alá rendelte, hogy szertartásokat annál szabadabban, s üdvösebben gyakorolhassanak. Ezen püspökség nagy előnye, s a görög cath. hívek vallási művelődésére V. Ferdinand egy káptalant is alapított, melynek testületét öt kanonok képviseli. A megye jelenlegi püspöke;

Smicziklács Gábor, becsületes, jó akaratú férfin, ki hívei boldogsága felett szorgos pásztorgonddal őrködik.

Az eperjesi megyét pedig ritka tapintattal, s a nép. és kormány teljes meglegedésével igazgatja:

Gaganecz József, egy nyílt lelkű, s ármányt, tettetést nem ismerő, szinte köztiszteletű férfiú, ki a miben népnek nem csak vallási művelődését, de nemzetisége valódi gyarapodását is lelkén viseli, s tehetsége szerint előmozdítani törekszik.

VIII.

Az orosz nép egyházi egyesülésének következményei. Magyar-, és Lengyelországban.

A papság, melly az egyházi egyesülésnek főtényezője volt, azon reményben, hogy immár ő is hasonló jogok, kényelmek s tekintélyben részesülend az unió által, örömmel nézett a jövő felé, míg más részről a gondolkodni képtelen szegény nép, szinte valami különös földicsóítetésnek tekinté a tény miszerint a római egyház főnhatósága alá juthatott.

A csalódás órája azonban csakhamar megkondult, melly

azon tapasztalásokra figyelmeztető mindkettőt, hogy az él intett egyházi egyesülés a ruthen népnek mind *nemzeti*, mind *vallásügyi* érdekeivé nem hogy jótékonyan, hanem napról napra nyomasztóbban hatolt. Parthenius éltében ugyan nem vala ez annyira érezhető, mint akkor, midőn ama férfiú kimúlván, a népet ótalmazó befolyás vele együtt sírba szállt, s az unió hideg vendégfogadó lön a ruthen fajra nézve, hol az, nemzetisége, s egyháza számára csak addig talált barátságos fogadtatást, míg a latin egyház által régen czélt, s szorgalmazott egyesülés tökéletesen végbe nem ment. Hogy nemzetiségi tekintetben az unio után ezen faj még inkább fogyatkozott mint az előtt, igazolja azon statistical tapasztalás, miszerint a görög catli. hívek száma, kik Magyarországon, különösen a felvidéken többnyire ruhelnck — mindég kevesbedett, s a latin szertartásra térvén át, eredetét, s nyelvét, szokásait, s jellemét egészen elvesztette. A népfogyasztás ezen műve nem történt ugyan egyenes erőszak utján, de mint lassú mérég, a Latinismus csábító ingere által olly mélyen emésztí a ruthen fajt, hogy az illy állapotban kiüdülni, valódi nemzeti életre virágzani alig ha fog valaha. Pedig a hol nemzetiség nincs, ott nincs political élet, a hol political élet nincs, ott nincs nemzet. S hogy főkép a korábbi időkben a ruthen nép épen nem tekintetük nemzetnek, kitűnik leginkább azon körülményből, hogy egész II. Leopold császár idejéig, még országgyűlési képvisellel sem bírt, mi által annak jogait védeni fejleszteni lehetett volna a). S ennek különösen az unió volt egyedüli oka, mert így a görög catholicus ruthen nép mintegy catholicismus által az országgyűlésen képviselve lévén, megkelle elégednie saját jogainak pusztá látszatával. Annak daczára is, miszerint az unió egyik főfeltételül tűzetett ki, hogy a ruthen nép papjai, s egyháza egyaránt részesülend mindazon jogokban, mellyeket a római cath. papság élvez, a magyar oroszok annyira kijátszatlak, hogy még csak a kisebb egyházi rendek birtokához sem juthattak egész 1723ig. Úgy részről a jezsuiták, más részről pedig maguk a latin fő-

a) L. Kovachich: Vestigia Cumitationis Hung, b) Acta diaetalia, de anno 1723. Art. 69. Bullar Roman. Tom 1. Num 57. 1763.

papok annyira vidék immár ezen nép elnemzetlenítését, s szertartásának nyilvános elnyomását, hogy a 16dik század vége körül *Kolonics*, esztergámi érsek, nem áttallaná bevallani az ország közbotrányára, miszerint minden igyekezetét oda fordítndja, hogy Magyarország leigáztatván, azt koldussá, azután catholicussá tegye. Ezen nyilatkozattal a protestánsokra látszott ugyan czélozni *Kolonics*, de tényleg még is leginkább a magyar oroszokon teljesedett az, mit annak egyházi állapota derít föl bővebben.

A magyar orosz nép egyházi állása, melly neki a legdrágább vagyona, az unió által szinte nem hogy kedvezőbb helyzetet nyert volna, hanem még sokkal mostohábbá vált. Az uniónak azon feltételéből folyó következetesség ugyanis, miszerint a görög cath. egyház egyenlő jogokat élvezem! a latin egyházzal, azt kívánta volna, hogy a magyar orosz egyház, mint szinte catli. egyház, ép olly kedvezmények, s javadalmak által biztosíttassák, miként a római cath. egyház, annál is inkább, mint-hogy az egyesülésnek sem lehetett más czéla, s minthogy a görög cath. egyháznak erre, a vallási alapítványok szempontjából is joguk volt. Hazánkban ugyanis régi időkben, igen sok görög szertartása zárda létezett. Ezek azonban különösen 1201dik körül főkép a tatárdulás ideje egymásután pusztulni kezdvén, javadalmaik, a vallási alapítványok forrásául fordítlattak, s mint ilyenek a többi megszűnt zárdák jószágaikkal együtt a latin papság kezeibe kerültek. Az igazság, és történeti jog szempontjából tehát, méltán igényelhetek a magyar oroszok mindenkor, hogy az állam, ha mindjárt különös kegyelmet nem akara éreztetni ezen népfelkezettel, legalább egyháza ősi vagyonába részesítse, s ha már korábban nem, legalább az unió után, annak különben is egyik főfeltétele szerint a tulajdon legszentebb jogot. némileg méltányolja. Ámde mindezek ellenére a magyar orosz egyház nem boey ápolgatott volna, sőt még a lelki ismeret terén is, mintegy formasierinti ostromzárlat alatt mindinkább gyengítettett, s híveitől majd allattomosan, majd erőszakosan fosztogatatték. Hogy mennyire ment a latinismus ezen morális foglalásban, kitetszik onnan is, hogy a görög cath. parochiák mindinkább fogytak, sőt némelylek a

latin papok önkénye miatt, mely, alá az unió által jutottak, a schismatismusra tértek vissza. Bizonyítja ezt az is, hogy mint Hamelis püspök naplójából olvasható, a 17dik század vége felé, még Debreczenben, Szolnok és Heves vármegyékben is léteztek görög cath. parochiák. Az egri gör. cath. parochia pedig, mely nem törhetvén az egri székes egyháztóli erőszakolt függését, Bizánczy püspök halála után a nemegyesült egyházhoz szegődött. A szepesi oroszokat pedig, kiket még Parthenius adott az esztergami érsek kormánya alá, a latin papság az által igyekvők szinte átcsábitani, hogy a szepesi káptalan egyéneiből kinevezett helyettesek önkényes kormányára bízta. Egyébiránt a munkácsi püspökök ezentúl is fenttrótták maguknak a szepesiek feletti jogaikat, sőt mint Balugyánszky Endre tudor hazánkfia is említi a). József püspök 1701hen a maga biztosai által azoknál egyházi látogatást is tón, s tőlök cathedraticuinot szedett. Ezt tette Blasovszki püspök is. Manuel pedig inté őket, hogy szertartásaikról meg ne feledkezzenek; — így hasonlólag Bizánczy püspök, ki a szepesieket személyesen is meglátogatta. Azonban mivel ezen oroszok a szepesi latin papságtól sokat szenvedtek, s tapasztalok, miszerint a szepesi hitsorsosaik a gyakori átmenetek által nagy részben megkevesbedtek, saját kívánatuk nyomán, 1787dikben a munkácsi püspök kormánya alá rendeltettek. — Nagy lealáztatása, s kijátszására mulat a gör. cath. egyháznak az is, hogy püspökei Kamelis ideje óta egész Bacsinszky Andrásig, az egri püspökök állal, csak rituális helyetteseknek tekintettek, s kineveztetésük is, többnyire illy cím alatt történt. János püspök alatt különösen sok kellemetlen s botrányteljes viszályokra nyújtott ez alkalmat, annyira, hogy Barkóczy, s Eszterházy egri püspökök, a munkácsi főpapokat egyházi bántalmakkal is illették.

Mind ezeknél azonban, nagyobb szerencsétlenség volt a görög catholicus orosz hívekre azon hierarchiai önkény, mely a latin egyháznak a római szentszékkeli viszonya által rajok nehezedett. Az unió előtt ugyanis, az orosz egyház függetlenül intézkedett egyházi dolgaiban mind a pápa, mind az álla-

a) Egyházi történetirat, 1810. 182, lap.

elállni kormánytól, az egyesülés óta pedig a *brevek* és placetumok szabadságfukar nyúge alatt kelle görnyednie. Még maga a szentszék hatósága is alá volt, s van jelenleg is a latin egyháznak rendelve, mi különösen a házassági vagy elválást kérdésekben, mi a görög cath. egyháznál sokkal emberletesb Hiúitokon nyugszik — nem kevés akadályokat szül számtalanszor. Es a mi nem kevésbé fontos körülmény, ugyanazon despot isimis, melly az ulrendü latin papságot nyomja a főpapság által, szinte az unió által szivárgott át a görög cath. egyházba, mi ismét a korszerű reformokra nézve, ugyancsak a latin egyház megkövesedett rendszere által — állítja elő a legnehezebb akadályokat,

A görög cath. egyház bizonyára mind az anyagi, mind a szellemi érdekek tekintetében sokkal szabadabban mozoghatna az unió nélkül, mint ekép, mi által a statusban a gör. cath. egyház csak úgy tűnik föl, mint a latin hierarchia zsellérje. Erezik ezt maguk a ruthen lelkészek is, de elhagyott állapotukban sem bátorság, sem elég erővel nem bírván a meglett dolgon az államiét nagyobb megrendülése nélkül segitni, inkább viselik nyomorúságukat, minthogy az ország vallási harezok. vagy ebből származható népmozgalmak veszélyeinek örvényébe sülyedjen. Ez olly tény mindeneseire, melly menthetetlen vádsúlyt foglal magában. Mert ugyan ki ne csudálkoznék többek közt csak azon anomális körülményen is, hogy az orosz gör. cath. nép, századokon keresztül, nem saját püspökének fizette mindeddig a papi tizedet, hanem a latin egyháziaknak. Epen olly dolog az, mint az elavult hűbérrendszer azon maradványa, miszerint a pórnépnek kelle fizetnie a nemesség bírát, s tisztviselőit, kik épen érdeke ellenében, nem pedig mellette működtek. Bacsinszky püspök, a maga nagy befolyása által igyekvők ugyan 1802dik körül ezen igazságtalanságot megszüntetni, de siker nélkül, s a görög cath. papság nem csak hogy ezt, de még azt sem vala képes elérnie, hogy a kormány állal biztosított „*congruat*“ megkaphassa. És mindezekben ismét a latin papság tett legnagyobb akadályokat, mit eléggé bizonyít az is, hogy midőn a jelenlegi munkácsmegyei püspök Popuics Vazul szóba hozta volna az 1817diki hongyülés alkalmával

lelkészeinek az álladalom általi tisztességét; ellátását, ugyan csak a latin papság, s különösen Hám János, szathmári püspök szegült annak leginkább ellene. Hogy a testvériség kapcsait a rokon szellemű egyház között, ez épen nem szillárdíthatta, könnyű belátni. — Most azonban a kormány őrgondja ezen viszonyokat is tekintetbe vévén, reménylhetni, hogy a gör. cath. egyház régi szenvedései is véget érnek, s a kereszténység közös aklában méltóbb helyet foglaland, mint eddigelé.

Sokkal szerencsétlenebb sors érte egyházi függetlenségük, s szertartásuk szabad gyakorlatára nézvéen Lengyelországi-Lithvániában lakó orosz atyafiakat. S bár igaz ugyan, hogy a magyarországi ruthenek azon egyházi egyesülés által, melly Parthenius püspök, s Lippai érsek által végbement, azon szabadalmak, jogelőnyök, s álladalmi pártfogolásra nézve, melly nekik biztosított, miként a következményekből láttuk, — mit sem nyert, annyi mindazáltal javukra szolgált, hogy a törvényes hatalom, valamint a kormány maga, ellenük még sem fordult annyira, annyira mint Lengyelországban hol 1717ben, az országgyűlésen, a legembertelenebb indítvány tétetett a görög catholicismus végképeni kiirtására. Ezen emlékezetes indítvány, melly országgyűlési határozattá is válván, nyilvánosságra jött, következőleg szól: —

Ha az országok épsége, s biztonsága a honpolgárunk kölcsönös szeretetében áll, ez pedig különösen a vallás egységében alapszik: úgy mi lengyelek kötelesek vagyunk mimagunk iránt azon lenni, hogy ama viszonyt előidézzük, a vallás egységét minden módon előmozdítsuk úgy, s így joguralmunkat, hazánk épségét főtartsuk. Minthogy pedig azon egységet Oroszország némelly részeiben, különösen pedig Lengyelország, és a lithvániai herczegségnek vidékein az egyházi szertartások kiilönfélésego által tetemesen megzavarja tapasztaljuk: — ennél fogva minden országnagy, s magát lengyelnek tarló egyén, Itazaliui köteletségének ismerje a görög szertartást, mind megvetéssel, mind üldözések által, — az azt követő embereket pedig mindenféle zsarolás, és nyomásokkal sanyargatva — megsemmisíteni, s kiirtani. Erre nézve, annál is inkább, minthogy a ruthen nép szertartása azonossága miatt mindég inkább Oroszországhoz

szított, ezen birodalom gyöngítése tekintetéből is következő módok ajánlatnak:

Azon nemesek, kik görög szertartást követnek, akár az egyesült catholira, akár a nem egyesült anyaszentegyházhoz tartoznak, annál inkább pedig a schismaticusok, semmiféle hivatalokra ne alkalmaztassanak. Sőt ezen kívül minden lengyel ügyeljen, hogy a nőtlennel társaságba ne keveredjék, sőt ha azzal valahol összejönne is, azt kerülje, vele barátságot ne kössön, szoba ne bocsátkozzék, hogy így mindenik kénytelen legyen szertartását elhagyni, sőt azt is tagadni, mintha valaha rutlien lett volna.

Az ország tehetősebb birtokosai ne legyenek szolgálatukba ruthen egyént, sőt még olly foglalatosságokra se alkalmazzák, mellyek azokat némileg kiképezhetnék, — ha csak reményt nem nyújtanak arra, hogy szertartásukat elhagyják. Mert ugyanis, ha vak bárdolatlanságban maradnak, szükségkép olly szegénységre jutnak, melly miatt végkép alásülyednek, vagy arra kényszerülnek, hogy vallásukat megváltoztassák.

Mivel pedig a rutheneknek egy nagy része, főképen az oroszok által épített városokban szép vagyonnal bír, azon kell lenni, hogy ez mennél inkább elszegényedjék, elinduljon, semmi pénzhez, vagy más segedelemhez ne jusson. Ezt pedig úgy lehet legsikeresebben elérni, ha a nevezett városok földesúri birtokokká alakíttatván, a zsidóknak adatnak ki haszonbérbe, kik mesterséges ravaszságuk által minden haszonvételeket magukhoz húznak, s a rutheneket mindenféle úri szolgálatok által sanyargatják. Ila pedig a városok közül némellyek királyi javadalmak volnának már, ezekben különösen pedig a kisebbekben, gondja legyen a városi kapitányoknak a rutheneket mennél terhesebb szolgálatokra kényszeríteni, — a nagyobb városokban ellenben azon lenni, hogy a zsidók behozatalán felül minden zsiros hivatalokra, a római catholicusok alkalmaztassanak. Továbbá mindenféle rendeletek lengyel, ne pedig orosz nyelven közöltessenek.

A ruthen papok, és püspökökre nézve, kiket kissé nehezebb megtörni, következők a teendők: A püspökök tudniillik vakíttassanak meg, bogy ne lássanak mindeneket, a papok pedig utaztassanak meg, ne hogy magasra emeljék nyakukat, vagy fennhézni képesek legyenek. De különösen azon kell lenni,

hogy püspökükké, kik egyébiránt is csak országos nemesekből választhalandók, olly egyének választassanak, kik valamelly előkelő római. cath. családdal összekötetésben állnak, — hogy így azon vagyon, mellyct delükben gyűjtögettek, a római ca(holicus örökösökre szállhasson. Ezen felül a; országgyűlésen egy miben püspök se bírjon helylyel, annál kevésbé szavazattal, nehogy befolyásra vergődjenek.

A lengyel tekintélyesebb püspökök azon legyenek, hogy a rulben püspökök a pápa parancsánál fogva állniuk kormányozlassanak, hogy így a gyakori érintkezés, megjelenések, s egyházi látogatások által a ruthen nép megszokja a római egyház felsőbbségét s annál hajlandóbbá válljon az áttérésre.

Igyekezni kell továbbá, hogy a község papjai, mint az előtt, úgy ezentúl is a legnagyobb műveletlenségben maradjanak. Az ő ostobaságuk ugyanis azt szürendi, hogy saját szertartásuk elveit nem ismerendik, nem egyházuk rendeleteit s azon okokat, mellyeknél fogva a görög egyházhoz tartoznak. Nem fogják tudni megmagyarázni: mennyiben, és miért helyes, igaz, és miners az ő szertartásuk, — a népet nem lesznek képesek megnyugtatni, s így annak sem okosan ellenszegülni, a midőn a római szertartás föl vételére kényszerít telnek. Más részről a legszigorúbb rendelkezés tét essék az iránt, hogy a ruthen lelkészek semminemű jótéteményekben ne részesüljenek, sőt a hol működnek is, saját költségeiken kényteleníttessenek élni, földbirtokot szerezni, s gyermeket föntartani. Jövedelmeikre nézve a püspökök intézkedjenek, bogy a szentségek kiszolgáltatásáért mennél kevesebbet kapjanak, s ökrök, lovak, tehének, sör lések s más illy tárgyak birtokához, mellyeket a föld népétől szedni szoktak — ne jussanak. A papok gyermekei semmi tekintetben ne örökölhessenek olly szabadalmakat, mellyekkel önmaguk bírnak, hanem minden vétségek, jogok, ügyek s igényekre nézve a községi hatóság alá essenek, ellenállás esetében pedig a legkeményebben büntetessenek. Ki kell hirdetni, hogy a papok fiai közöl, csak egyetlen egy lehet szabad, ki t. i. a papságban atyjának örököse; — a többiek, mint jobbágyok, tartoznak mindennemű úri szolgálatokat viselni, s városban nem, hanem csak faluhelyen lakni, hol lakásokat, s jobbágyi állomásukat

változtatni, vagy elhagyni nem szabad. A papoknak azon fiait is továbbá, kik egyházi pályára készülvén, iskolában járnak, a legszigorúbb fegyelem közt kell tartani, megvizsgálni, s oda vinni a dolgot, hogy alkalmasnak ne találtassák, ekkor pedig némileg a büntetés, némileg azon szín alatt, hogy t. i. más pályára már különben sem alkalmasok: a jobbágyok közzé kell sorozni. Azalatt az idő alatt is továbbá, míg tanulmányaikat folytatnák, az iskolában minden módon ingerelni, üldözni kell őket, hogy elkeseredjenek, s a vallástant előttök úgy fejtegetni, hogy elhídjék, mintha a római, és görög vallás egyazon volna, s így áttérniük nem hogy vélek, sőt inkább nyereség volna.

Hogyha pedig valamikép azok, kik papok akarván lenni, kiművelődnek mégis, s nem lehetne eszközölni, hogy az egyházi pályára ne alkalmaztassanak; — tanácsolni kell nekik, hogy mindenesetre nőtlenek maradjanak, s ígérni, — hogy az illy nőtlen állapotban maradtak, nagyobb tiszteletben fognak részesíteni, s több szabadalmakhoz jutni. Ki által czélszerűen lehet oda munkálkodni, hogy a nép lelki pásztor nélkül maradjon, s szükségkép a latin papokra szoruljon. Mert ugyanis, az orosz fajnak nem lévén más kiváltságos osztálya, melly joggal bírhatna iskolákat járnai, ezen nőtlen papokban amint t. i. kihálnak, elveszti értelmességét, egyházi személyeit, s így magára maradván, nem nélkülözheti a latin papokat, kiket ha egyszer megszokik, szintolly vakbuzgósággal tisztel, bálványoz, mint saját pápáit, s kevés idő múlva észre sem veszi, hogy már római catholicus, nem pedig görög.

A parasztok gyermekei általában ne neveltessenek. S hogy mind a körülmények, mind más odalagos politicaí befolyás által az orosz nép arra kényszeríttessek, miszerint egyházát hagyja el, népszerűtlenné kell tenni valamint vallását, úgy papjait. Ezekre nem csak mindenféle botrányos, sértő, s becstelenítő mondákat, regéket, s élczeteket ki kell gondolni, s elterjeszteni, hanem alattomban gonosz irányzatú, s lázító irományokat, s könyveket is készíteni az ő nevük alatt, hogy így be lehessen vádolni, fogatni s üldöztetni.

Különösen hogy minél inkább szégyeneljék magukat, s elkeseredjenek, társalgás közt nyilvános, és magán helyeken

gyalázni kell életmódjukat, nevetségessé tenni tudatlanságukat, kimutatni tudatlanságukat mind a világi, mind az egyházi dolgokban. Minthogy ez által mind a nép, mind az orosz papság kedélye fölötté fel lesz ingerülve, alkalmat kell nyitni nekik arra, hogy főkép Ukranianban, Podoliában, s Volchyniában fölzendüljenek: ekkor fegyveres kézzel kell őket megrohanni, s büntetésül kiirtani, kiűzni, s helyükbe lengyel népséget telepíteni. Ekép a lengyelország megtöri, semmivé teszi azon elemet, melly nemzet testében emészto, s szétbontó méreg gyanánt dúl; — előmozdítja azon szükséges egységet, vallásban, és nemzetiségben, melly erőt ad a népnek, s az erőben diadalmat, hirt, és hosszú jövőndőt satb. —

Illy intézkedések használtattak Lengyelországban arra, hogy a görög szertartás elnyomassák, míg más részről Oroszország, habár nem illy rendszeres politicával, de hasonló türelmetlenséggel üldözte azon rutheneket, kik megtartván ugyan a görög szertartást a római egyház, fennhatósága alá adták magukat. Lengyelország, mellyet fiainak nagyravágyása, a nép, és nemeség között kifejtett iszonyú gyűlölség, ezen rendelkezések után nem sokára sírba döntött, nem alkalmazható ugyan a főnebbi pontokat; de Oroszország annál vaskeményebb szigorral használta föl azokat az egyesült cath. ruthenek irányban, miről az 1840 — Ifjúikban elkövetett üldözések, kényszerítések, s a csárnak Rómába tett ez ügy iránti utazása, s a pápa előtti mentegetődzése elég világosan szólnak.

Hála a gondviselésnek, hogy az újabb kor eszmeinek olly erőt kölcsönzött, miszerint megbuktatván a vallási felekezeteség előítéleteinek uralmát, a türelem, felebarát szeretet, s szabadságérzelem szent melegével a schismal icus oroszokban is testvériest) indulatot gerjesztett immár a lengyelhoni cath. ruthenek iránt.

ÖTÖDIK FEJEZET.

XXIV.

A magyarországi orosz nép legújabb hitmozgalmai, s ezeket illető hiteles adatok.

A testvériség amaz érzelmeinek, melly a ruthen fajt századok óta jó egyetértésben tartja a magyarral, újabb jeleit látjuk a legközelebbi forradalom korszakában.

Az orosz nép nem esküdött ellene a magyar szabadság a nemzeti létnek, mint a többi faj, azon perczekben midőn veszélyek borítók a közös haza egét, s az európai mozgalmak verdeső hullámzata bizonyos hajótöréssel fenyegetők azt.

A Rác, az Oláh, az Ilyr, a Tót, vértagadók gyanánt hagyák el a magyar testvéreiket a bajban, sőt mint gonosz lelkű atyali, ki rokonának örökségére vágy, szándékosan taszíták sorsának hajóját örvényébe. Az orosz jóakaró jámborsággal lepett abba, hogy a partra segíthesse azt, munkáljon ha mindjárt saját elsüllyedésével is, magyar rokoni megmentésében.

A nagyszerű czélegysége valóban még inkább egybe forasztó őket most, mint valaha, mert valamint a magyar nemzet kívánat, és leginkább political oknál fogva az. 1848diki alkotmányt megóvni, hogy jövődjét biztosíthassa: — ugy kívánta azt ruthen nép is, bár inkább társasági viszonyok, mint political érdekek miatt.

Az 1848diki alkotmány mint tisztán magyar szerzemény, s melly szabaddá tette az embert, a gondolatot, és a földet: leoldá bilincseit az orosz népnek is, melly — mint látók, többet szenvedett a társas viszonyok igazságtalansága alatt, mint bármelylyik faj a hazában. Innét igen természetes, bár más oldalról egy nemes hála érzetből következett az, hogy az orosz nép leginkább simult a magyarhoz, mint olly testvér, kinek nagyra-vágyása nincs, s ki önmagát is boldognak érzi, ha testvérét

boldogulni látja. Ezen faj political áleszmékkel nem volt elkábitva, a nemzetiség félremagyarázott eszméje gyűlölség, vagy elszakadás gondolata állal soha nem volt megmérgezve. Ő csendes barátságban élt mindenkor, s így is akart meghalni a magyarral. A két faj közti viszony ez okból főkép az utóbbi évtizedekben annyira meghonosodott már, hogy míg egyrésről a magyar legalább testvérnek tekintene minden orosz, az orosz nép viszont a haladás, és műveltség pályáján útmutatójának, s a political szabadság körében legigazságosb osztályosának, örének tartá a magyart. Örömmel, s lelkesedéssel tanulta nyelvét, s bár tökéletesen nem látom is ezt, büszkélkedve emlité magáról, hogy ő is magyar. Az orosz ifjúság, és papság kabinoson annyira magyar szellemű, és nevelésű még a legújabb időkben is, hogy ezen körülményekből ítélve bizton lehele reménylem, miszerint az 1849dik alkotmány ernyözete alatt, melly a magyar — mint többségnek nyelvét diplomaticai polczra emelte, nz egész orosz faj megmagyarosodjék.

Ezen rokon szellem vitte a népet arra is, hogy a legközelebbi forradalomban nem kissebb részt venne aránylag, mint maga a magyar faj, s hogy annak győzedelme mint közérdek iránt, a legnagyobb buzgólkodást tanúsítaná. A ki ismeri Lng, Bereg, Zemplén, s Ugocsa megyék 1848 — 49diki viszonyait, s látta tényekben a magyar forradalom iránt nyíltan, s határozottan tanúsított érzelmeit a ruthen népnek, nem fogja két leni az állítást. Az egész forradalom alatt ugyanis, Ung megye egyik legbiztosb tanyája volt a felkelő csapatoknak, hol még maga a papnövendékek nagy része is karddal cserélte föl a reverendát, s buzgó lelkesedéssel rohant a csatákba. A nép főnökei részint tényleges résztvétők, részint nemleges viseletük által egyaránt szolgálták azt, mit azon esetben, ha t. i. a forradalom győz a magyar legfőbb erényül számítandott be.

Ezen népfaj valóban többet érdemelne mint a mennyivel bír, vagy természeti, s történeti jogainál fogva legalább olly helyet kellene bírni, mint a szerb népségnek. Ugyanis, mint azt számos okiratokból a) láthatjuk, a ruthen nép szinte saját vajdával

a) L. az A. B. C. D. K. F. G. alatti okleveleket.

s külön álló határvidéki helytartóság alatt élt ép úgy, mint jelenleg a rácok. Azonban mégis ezek mindent, — az oroszok pedig semmit sem nyertek, jóllehet a panslavismus iránti veszélyes hajlam, melly a monarchiát fenyegeti a ruthenek részéről épen nem, a rácoknál pedig a legnagyobb mértékben mutatkozik.

És ez annál veszélyesb, mert ha bár nagy részben is üres agyrém lenne azon reményekre nézve, mellyeket a pansláv keblek táplálnak: a szláv népfajok political egyesülésre nézve — nemkevés életerővel bír b). A birodalmi kormány valóban nem félhet egy nemzeti irányzattól sem annyira, mint a szláv fajok illy nemű törekvésőtől, melly ha szabad tért nyert, tömerek néprokonságánál vagy political egységet viv ki magának, vagy bizonyos szövetségi rendszert, melly a monarchiái uralkodást okvetlen elnyelendő Közönyösen nézvén mind ezeket a birodalmi kormány, az első esetben saját kebelén táplál kígyókat, — a másodikban úgy járand okvetlenül, mint *COLUMBUS*, ki midőn a nagy óceánnak indult, hogy a nagy mogul birodalmat fölkeresse — öntudatlanul egy más világrész t. i. Amerika szabad partjaira jutott.

Pedig nem taga lhatni ellenben hogy az orosz férfiak közt olly nemes buzgalma férfiak vannak kik, őszinte barátai a népnek, kik semmi mást nem akarnak, mint annak emelkedését, anyagi, és szellemi fejlődését olly értelemben, amint azt társasági valódi szüksége, s a státus egység legfőbb érdeke kívánja. Különösen a papság nemes példaadással jár el e tekintetben, nem mulasztván el semmi alkalmat fölhasználni arra, hogy annak elhanyagolt nevelését előmozdítsa s műveltebb polgári osztályt teremtsen számára, melly eddig alig néhány egyéniségből állott. Atyai gonddal kutatja a nép bajait, felkeresi a műveltebb polgári egyéneket, s igyekszik azoknak olly állást eszközölni a társaságban, miszerint kedvezőbb élet körülményeik által mind a nép közérdekének, mind saját sorsuknak hasznos szolgálatot tehesse nek. Egyik főtörekvésül tűzte ki azt is, hogy mennél több egyének képeztesse nek a polgári pályára, s így lehetőleg sza-

b) Ueber die gleiche Rerechtigung der Nationalitäten in Oesterreich
Pest. 1850. 99. 1.

porodjék a nép közértelmisége, mire különösen is a természet igen szép adományaival bír. Olly törekvés minden esetre, melly minden elfogulatlan embertől, csak méltányoltatott, s a haza és emberiség érdekeiben a legnagyobb köszönetét érdemli.

A papság valóban itt fogta föl leghelyesben magasztos hivatását, olly tért választván működése köréül, hol a politica külső körülményei tévútra nem csábíthatják, — az egyház tekintélyét csak emelhetik, s lassankint építik az emberi művelődés és erkölcsi érdekek azon templomát, mit idegen czélzatok zsoldosai, s hamis próféták, kik csak saját hasznukat hajhászsák — be nem fertőztethetnek.

S ez annál méltánylandóbb törekvés, minthogy a görög cath. papság anyagi helyzete, még most minden felekezetek közt n legrosszabb, legmostohább — s minthogy érintett nemes törekvése első tünemény a magyarországi papság történetében, miszerint az, a legnyomasztóbb életgondok, s szükségek közepette, magán érdekén túl, a nép közboldogításában illy nemes buzgalommal működött volna.

Szegények útja, az erények útja. A század nem ismeri embereit, a kormány nem méltányolja a társaság legnemcsih munkásait, s az állam keveset gondol legbasznosb tényezőivel. Inét van, hogy a gör. cath. papok még most is a legelhagyottablállapottal küzdenek. Ok azonban folytonos tüzzel munkálnak, haladnak a hivatási pályán. Addig is mint a gondviselés nap-szamosai, kik egy újvilág alkotmányán dolgoznak, mint a nép evangéliumának apostoli, még hihetőleg sokat fognnk szenvedni s húzkodni, még a státus méltányos figyelmét magukra vonandják, de azért ne csüggedjenek, s ne engedjék magukat vissza tántorítani azon nemes munkától, melly egy szerencsétlen nép fölemelését czélozza, — mert ennek felvirágzása, — jutalmukat is dúsan meghozza. —

Mi nem akarjuk itt ezen mozgalmakat határozott történeti képrajzba foglalni, minthogy ezek még most csak fejlődési korszakban mutatkoznak. ítéletet hozni rólok, későbbi idők feladatához tartozónak hisszük, a midőn a végsiker magyarázandja meg leghűbben azoknak mind lényegét, mind irányát, mit jelenleg tenni, midőn a dolog még történeti tárgygyá sem válha-

tott — annyit tenni, mint ki az elhintett magból fejtendő tirág alakzatát előre akarja lefesteni. Közöljük azonban, s megszó-
laltatjuk az adatokat, mellyek az eddigi mozgalmakat illetik, s
mellyek egykor, a magyar eresz nép későbbi történetéhez igen
becses anyagul szolgálnak. Az olvasó közönségtől várjuk, hogy
átolvassván ezeket, gondolkozzék, ítéljen, satuit lát, tapasztal
belőlük, vesse Astraea mérlegébe. Az adatok int követ-
kezők: —

XXV:

Adatok az orosz nép legújabb mozgalmainak történetéhez.

A z orosz nép emlékirata a birodalmi kormányhoz.

Durch die magyarischen Eroberer im Vten Jahrhundert von den fruchtbaren Ebenen verdrängt, bewohnten die Ruthenen-Ungarn, in der Zahl von ehngefähr 800,000 Seelen, den nordöstlichen sterilen Theil Ungarns, und zwar in den Gespanschaften Zips, Sáros, Zemplén, Ungl, Beregh, Ugotsa, Sathmár und Marmaros in compacten Massen ununterbrechen, in den Gespanschaften Gömör, Torna, Abauj, Szaboles und Borsod von Slowaken und Magyaren umwehnt und theilweise eingeschlossen.

Die Ruthenen bilden demnach so ziemlich den zehnten Theil der Bevölkerung Ungarns, in Sprache und kirchlicher Culter sich gleich den Rumänen von den Magyaren unterscheidend, und in der Vergangenheit dadurch ausgezeichnet, daß sie selbst nach ihrer Unterjochung durch die Magyaren als Nation anerkannt, gesetzlich vom Behend, welchen, die Rumänen ausgenommen, alle sonstigen Einwohner leisten mußten, befreit blieben, stets bis zum Jahre 1457 durch eigene der Nation angehörige Beamten, sogenannte Krajniks, im 14ten Jahrhunderte unter Karl Robert sogar durch einen eigenen Weyweden, den ruthenischen Fürsten Jeter Koria-tovich regiert wurden.

Erst in der zweiten Hälfte des 15ten Jahrhunderts begannen die übermächtigen magyarischen Magnaten vorzüglich die Familie der Grafen Drugeth, begünstigt durch die Schwäche der damaligen Könige, das seinem Monarchen stets treue, loyale Volk der Ruthenen zu unterjochen, und gaben ihm, während den vielen, daß

magyarische Element charakterisirenden Revolutionen, — unter Zápolya, Wesselényi, Bethlen, Boeskay, Toköly, welcher besonders grausam in der Gegend von Munkács hauste, und den Bischof Tarasowics vom Altare in den Kerker schleppte, wo die h. Gewänder ihm am Leibe vermoderten, — und Rákoczy, gegen den die Nation unter Anführung des Priesters Hadermarszky für das hehe Kaiserhaus besonders kräftig ankämpfte, den Todesstoß.

So verlor das einstens wohlhabende glückliche, nach seinen literarischen Reliquien zu schließen, frühe schon auf einer erfreulichen Stufe von Bildung stehende Volk, nach und nach Alles, nur das Bewußtseyn seiner Nationalität konnten ihm Widerwärtigkeiten rauben, und mit freudiger Zuversicht hebt auch Heute sich noch die Brust eines jeden Ruthenen, wenn er der hohen Guld und Gnade Eurer Majestät seines verehrten Herrn und Kaisers gedenkt, durch welche allein er sich aus der Schmach langer Unterdrückung zur Gleichberechtigung mit allen andern, selbst den bis her meistbevorzugten Stämmen erheben sieht.

Und nach hastig unbeschreiblich ist der Jubel, der bei der, wenn gleich nicht ämtlichen, sondern blos durch Zeitungen verbreiteten Ankündigung der Constitution vom 4. März, und der darin ausgesprochenen Gleichberechtigung aller Nationalitäten im Herzen eines jeden Ruthenen wiederhallte, ebson die Nachricht hievon in eine Zeit des Schreckens fiel, als nämlich die treue ruthenische Bevölkerung, wo die Nähe der Gränze es erlaubte, haufenweise unter den Schutz ihrer Brüder in Galizien sich von dem Terrorismus der rebellischen Magyaren-Horden flüchtete, um nicht gewaltsam zum Kriegsdienste gegen Eure Majestät, als ihren verehrten angestammten Monarchen, gezwungen zu werden.

Nun hat wohl der glorreiche Sieg der Waffen für Eure Majestät dieser Verdrängniß ein Ziel gesetzt, und in freudiger Zuversicht jubeln die Völker der Sonne des Allen verkündeten gleichen Rechts entgegen, nur — die Ruthenen allein sind es, denen selbst in diese Freude ein Tropfen Wehrmuth, ein, wenn gleich die Theilnahme an dem allgemeinen Jauchzen nicht lähmender, dennoch schmerzlicher Schatten von Betrübniß und Zurücksetzung fiel. Sie sind nämlich die einzigen unter den Völkern der Monarchie, die bei den Verarbeiten zur Neugestaltung Ungarns durch keinen

ihrer Söhne, keinen Vertrauensmann ihrer Nation vertretet, an der Verwaltung ihres Landesgebietes durch keinen Districts-, keinen Comitats-Commissär, ja kaum den einen oder andern untergeordneten Beamten theilhaftig, deren sämtliche Aemter und Anstellungen mit Menschen besetzt sind, von denen die wenigsten, im weitesten Gebietskreise nicht ein einziger ruthenisch sprechen, noch weniger auch nur Einer lesen und schreiben kann, und deren Jeder eben-
 drein dem ruthenischen Stamme entschieden abgeneigt, und darum auch bei dem Volke nichts weniger als beliebt ist. —

So kommt es denn auch, daß die Ruthenen, die selbst ihr Feind Kossuth mit ruthenischen Commissären und Proclamationen bedachte, von ihren Vorgesetzten und Beamten nie ein gehörig verständliches Wort vernahmen, noch geschrieben sehen, daß kein wirklich herzliches Einvernehmen zwischen Vorgesetzten und Volk möglich ist, vielmehr der Magyarisismus in den von unserm Stamme bewohnten Gegenden mehr als jemals blüht, unsere Festtage verletzt, ruthenischen Gemeinden fremden Nationalitäten gehörige Nothäre aufgedrungen, und es überhaupt den Ruthenen so schwer wird, in seinen Angelegenheiten Rücksicht und Recht zu finden, da er nirgends Verwandten, Bekannten, vielmehr wo nicht gerade zu feindlichen Elementen begegnet.

Diese drückenden Uebelstände gewissenhaft aufzudecken, fühlen wir uns im Auftrage unserer Nation, und selbst wenn uns kein solcher zu Theil geworden wäre, als Staatsbürger und Ruthenen verpflichtet, das unbegrenzte Vertrauen aber, das wir und unser Volk in das Wohlwollen einer hohen Regierung Eurer Majestät setzen, befehlt uns zugleich mit der Zuversicht, es werden die Bedürfnisse und loyalen Wünsche einer Nation nicht theilnahmslos verhalten, welche ihre Treue seit Jahrhunderten immer unverbrüchlich dem hohen Hause Oesterreich aufbewahrt, und auch in Zukunft ihren Beruf nur darin erkennen, mit ihrer gesammten in loyaler Entwicklung nach bedeutend zu steigender Kraft eine Stütze der großen Gesamtmonarchie zu werden.

Das Ideal nämlich, das als Ziel unserer Wünsche und Strebungen uns vorschwebt, ist einzig und allein ein einiges starkes Oesterreich, und alles, was auf politischem Felde und begegnet, hat nur in so fern Werth und begeisterte Kraft für uns,

in wie ferne es uns geeignet erscheint, als Hebel, als Stütze für die große Gesamtmonarchie zu dienen.

Was wir für uns wünschen, ist nicht mehr: als unter den Factoren der Größe und Macht Gesamtösterreichs mit gezählt zu werden, als ein im Sinne der Constitution vom 4. März mit allen übrigen gleichberechtigten Volksstämmen an der Wehthat der allgemein gewährten Begünstigungen Theil zu nehmen.

Da sind es nur unsere Brüder in Galizien, die trennen Ruthenen, denen vor allen unser Herz sich zuwendet, mit denen in politischer und administrativer Hinsicht in einem eigenen ruthenischen Kronlande vereint zu werden, und in dieser Vereinigung mit der begeistertsten Umgebung zu den Zwecken des hohen Gesamtstaates mitzuwirken, der Gegenstand unserer schärfsten, mittelst einer allerunterthänigsten Vorstellung vom 29. Jänner 1849 an Euer Majestät bereits ausgesprochenen Wünsche, welche ergebnisse Vorstellung auch mittelst Begleitschreiben vom 20. April l. J. vom ruthenischen Nationalrath zu Lemberg unterstützt, und durch eine Deputation dem politischen Landesrath von Galizien Grafen Goluchonsky zur Einfindung an Euer Majestät überreicht worden ist.

Da jedoch in der Constitution vom 4. März die Benennungen und Gränzen der alten Kronländer nicht aufgehoben erscheinen, und wir, die wir nichts so aufrichtig wünschen, als das Wohl unseres hohen Gesamtwaterlandes, Gesamtösterreichs um keinen Preis und unter keinem Vorwande zu noch größerer Verwickelung der ehedem schwierigen Verhältnisse beitragen, um keinen Preis neue Schwierigkeiten erheben wollen, geben wir den Gedanken an solche ersuchte Vereinigung gegenwärtig auf, legen unser Sehnen mit ererbendiger Entsagung auf den uns heiligen Altar des Gesamtwehles nieder, bis vielleicht zu gelegenerer Zeit, bei glücklich geordneten Verhältnissen des ganzen Staates, die Beseitigung der Hindernisse möglich wird, welche der Vereinigung der Ruthenen Galiziens und Ungarns entgegenstehen.

Es drängen sich demnach unsere Bedürfnisse und Wünsche in folgenden allerunterthänigsten Witzpuncten zusammen:

Wir bitten vor allem um Verkündigung der Charte vom 4. März in allen Gegenden, die unser Volk bewohnt.

Wie bitten jedam um Anerkennung der ruthenischen Nationalität im Kronlande Ungarn als solche.

Um Abgränzung unserer Nationalität von den uns umwohnenden Nachbarstämmen in der Weise, daß wo 15000 Ruthenen compact mit wenig fremden Elementen vermischt beisammen wohnen, sie einen besondern ruthenischen Bezirk bilden, ohne Rücksicht auf alte Comitats-Gränzen.

Um Einführung der ruthenischen Sprache in Schulen und Amt dermaßen, daß in den Volksschulen ruthenischer Dörfschaften die ruthenische Sprache Unterrichtssprache und Gegenstand des Unterrichts sey; in den Gegenden, wo die Ruthenen compact beisammen wohnen, an gelegenen Orten Gymnasien, zu Lughvär aber eine ruthenische Academie auf Staatskosten errichtet, und zugleich die Lemberger Universität zu vollständiger wissenschaftlicher Ausbildung unserer Jugend zugänglich gemacht, zur Amtsführung in den ruthenischen Bezirken vorzüglich geberne Ruthenen und überhaupt Niemand, der der Volkssprache nicht vollkommen kundig ist, angestellt werde.

Um eine officielle, mit den Ruthenen Galiziens gemeinsame ruthenische Zeitung mit nöthiger Subventionirung von Seiten des Staates.

Um Aufhebung eines jeden den Druck mit Lyrischen Lettern beschränkenden Privilegiums.

Um Gleichstellung unserer Ämtern, Geistlichen, Schullehrer und Kirchenräthe in Hinsicht auf Versorgung und Rang mit jenen aller übrigen Landesbewohner.

Um entsprechende Berücksichtigung der ruthenischen Nationalität bei Besetzung der Officierstellen bei der kaiserlichen Armee, wie auch der Ämter bei der Central-Regierung in Wien.

Um Anstellung unserer ruthenischen Feld-Capläne bei Regimentern, deren Mannschaft überwiegend dem orientalischen Ritus angehört.

Um Rücksicht auf die Nationalität der andern Stämme in-clusivten ruthenischen Volkstheile auf dem Grunde vollkommener Reciprocität, vermöge welcher auch den übrigen Stammracien, die in ruthenische Bezirke fallen, dieselbe Rücksicht auf ihre nationale Eigenthümlichkeiten zu Theil werden soll.

Dies in gedrängter Kürze sind die Wünsche, Bedürfnisse und Witten der ruthenischen Nation Ungarns. Sie ist ein Volkstamm, unkräftig und unverdorben, noch von keinem Gifte der socialen Gebrechen des Jahrhunderts berührt, und für Euer Majestät mit einer Hingebung begeistert, die von keinem andern Volke übertroffen wird. Bei einiger Pflege von Seiten einer hohen Regierung dürften die Ruthenen in Kurzem zu einer Stütze der Monarchie erstarken, auf deren Fähigkeit das Gesamt Vaterland unter allen Verhältnissen zählen könnte, denn an geistigen Fähigkeiten fehlt es dem Stamme nicht, wie denn seine Angehörigen in allen Unterrichts-Anstalten sich auszeichnen, und auch das materielle Wohl des Landvolkes dürfte sich in den neuen günstigen Verhältnissen schnell bedeutend heben; sonst aber haben die Ruthenen keine Heimath, keine Hoffnung außer Oesterreich, und können keine haben. Wie Oesterreich allein uns aus dem Staube erheben konnte, so ist es auch in Zukunft die einzige Burg unsers nationalen und materiellen Wohles, ja unserer nationalen Existenz, darum wollen wir nur Oesterreicher ruthenischen Stammes Eurer Majestät treue Unterthanen seyn, und nichts anders, darum sind wir begeistert für Euer Majestät und Oesterreich, und suchen auch in der Kräftigung unserer Nationalität nichts anderes, als Kraft für das Ganze die große Gesamtmonarchie zu gewinnen, Frucht für das Ganze tragen zu können, auß innigste überzeugt, wie ein starkes Ganze nur aus kräftigen Theilen entstehen kann, so müssten hingegen bei geschwächtem Gesamtleben nothwendig auch die einzelnen Theile in Auflösung und Zerrüttung verfallen.

Wien den 13. October 1849.

Venerabile Consistorium.

Magno hoc, et forte nunquam amplius redituro momenta, quo penes reorganizalationem regni Hungariae et principiis Constitutionis 4ae .Mártii 1849 singulispopulis aequalia tribuuntur jura, nationi quoque rullhenicae evigilanidum erat, ne omnibus ceteris medio Deputatiumum semel ad centrum administrationis Viennae iusuanlibiis suli vitae publicae forte incapaces judicemur, sieve per cimmibabitantes nos uatiunes absorbeaiiur. Quidquid autem

agendum erat, id certe Optime in mutum cum A. Dioecesi Munkacsensi, in qua vis, et nucleus nationis Nostrae in Hungaria requiescit, cointelligentia actum fuisset, et agi debuisset. Verum non ita facile est nationi sub longa Oppressione gementi, torpentes colligere, et ad agendum in theatro politico ad motum ponere vires. Dum enim de mediis, quo melius unitis viribus agendi, et superinde consilia cum A. Dioecesi Munkacsensi communicandi cogitavimus, ferventibus jam Viennae super sorte populorum cum 17 Septembris coeptis consultationibus, subiti supervenita fida ruthena manu Vienna insinuatione ne tardaremus homagium nostrum medio Deputationis ad Altissimum thronum deferre, una protectionem Excelsi Ministerii, et ceterorum auctoritate et influxu pollentium imperii columnarum implorare, ne forte conclusis decretoriis conferentiis, de nobis alea jaciatur, quin vel tempus nanciscamur, indigentias, et desideria nostra proponendi. Celeri resolutione itaque exmissimus abhinc Deputationem, sex individuis constantem, et quidem Dominis Michaelē Viszanik, Primario medico ad nosocomium Generale Viennae, et emer. Facult. Medicæ Decano, Adolpho Dobranszky equite ordinis, Caes. Russici S. Vladimiri 4ae classis, eorum commissario Caes. reg. penes 3um Caes. Russicum corpus, Vincentio Alexovits facult. medicæ membro Viennae, et nosocomii prolium ad S. Joseph. emer. Directore; Josepho Soltész administratore Parochiae Eperiesiensis, et ejusdem nominis Districtus surr. V. A. Diacono, Assessore Consist. Victore Dobranszky Secretario Eppali, notario, ac assessore consist. Alexandro Janitzky Parocho Malczoviensi,

¼ — Quae Deputatio Viennam adveniens iathic ¼ in paribus advolutum memorandum 14a Octobris suae Illustritati Barono Josepho Gehringer plenipotentiato Caesareo pro Hungaria commissario et subsequis diebus omnibus ceteris ministris Caesaris, 19. Octobris vero Suae Majestati Sacratissimae admanavit. — Excepta fuit fata Deputatio ubique honorificentissime, eandemque apud omnes D. D. Ministros asssecurationem tulit, habendam esse ex parte Ministerii gentia ruthenicae curam, ut in nationalitate sua sub aliis monarchiae Austriacae tuto evolvi, et roborari possit. — Illustrissimus D. Gehringer individua nationis nostrae, Officium publicis gerendis idonea sibi conscribi, et exhiberi jussit; et

statim membrum Deputationis D. Adolphum Dobranszky in Referentem, et cancellariae Directorem Districtus Ungvariensis denominavit. — Minister internorum declaravit, solatio sibi esse, quod Deputationem gentis ruthenicae nomine regiminis adsalutare possit; Omneque ex parte regiminis nationalitati nostrae promisit succollamen, ea enunciata persuasione: quod sicut natio ruthena, velut a saeculis oppressa, tantum cum auxilio regiminis eluctari potest, ita vicissim acquirendas in evolutione nationali vites adsolidandam magnam monarchiam Austriacam conversura sit. — Ministerii Praeses per singulas administrationis publicae apud nos partes scitabatur, ubi certe bonum fuisset statum rerum in Dioecesi Munkacsieni uberius notum habere, si inimica temporis brevitatis, modum colligendarum notitiarum non praecidisset. — Justitiae Minister blando cum alloquio testatus est, se in omnibus Ruthenorum causis demonstraturum, se non nomine solum, sed et re, ac facto justitiae Ministrum esse: Cultus et institutionis Minister longiori discursu indigentias nostras in re literae inquirebat, nostrique singularem curam se habiturum promisit. — Minister Financiarum longo perjucondo ruthenico sermone cum Deputatione conversabatur, seque inter Ruthenos Galiciae natum, peculiarem erga gentem nostram Sympathiam conservasse asseverabat. — Minister Agriculturae projecta a nobis exigebat, rem ruralem apud nos promovendi quam provinciam Doctor Alexovits, qua expertus Oeconomus inse recepit. — Minister communicationum Baro Culmer enunciavit, Croaticas non pro se, sed pro omnibus Gentibus Slavicis contra Magyarismum dimicasse, se proinde etiam Ruthenis constantem Patronum futurum. — Dolendum solum, quod sua Excellentia Banus Jelachich eorum lecto affixus, ob vim morbi deputationem nostram excipere non potuerit; Qui tamen jam per prius coram Deputatione ruthenicae nationis ex Galicia omnigenum nobis Patrocinium spondit, et cui memorandum Deputationis Nostrae per membra ejusdem Viennae degentia cum restituenda valetudine exhibendum relictum fuit. Die 19a Octobris Deputatio Audientiam habuit apud Suam Majestatem, clementissimeque excepta benignam eam audiit ex Ore Altissimi Imperantis declarationem: Nationem ruthenicam semper laudabi-

liter semet gessisse: omnique illius aequa desideria implenda fore, gratiasque habere Suam Majestatem Deputationi, foro contestatione legalium sensorum fidelis gentis rathanae. — Ita provincia sua perfuncta Deputatio ad patriam remeavit; praemissamque isthuc exhibuit Relationem, quam cum ea fiduciali Fraternali petitione Venerabili Consistorio communicare Officii mihi duco: Quatenus ex parte sua votis nostris respectu levandae ex situ. et squalore tot Saeculorum infelicis nostrae nationis fraterne cooperari, Spiritum Nationalitatis efficacibus suis adhortationibus in clero Dioecesano excitare, et fovere; Nos quoque consiliis suis adjuvare, Successuumque in Sphaera hac nuntio nos de tempore in tempus recreare dignaretur. Pro praesente necessitate, individua quae in Sphaera politica sive juridica applicari possent, per Venerabile Consistorium conscribi, et superiori Districtualis commisariatus Officio, atque directo etiam Suae Illustritati Baroni Gehringer proponi, ac commendari, certe magnopere expediret; quam Individuorum conscriptionem pro statu notitiae mecum etiam communicari fiducialiter orarem, velut ego quoque consignationem nostratium Individuorum pro congrua informatione praesentibus //sub // accludo, reciprocam in omnibus Nationalitatem Nostram communem respicientibus Negotiis Spondens Operam, Zelosamque in Quantum vires admittunt cooperationem; nunc enim, si quando opus est unione animorum, ut junctis viribus ad communem elevandi populi nostri scopum tendamus, invicem Consiliis juvemus, ac praesertim eo collaboremus, ut literaturam aliquam nationalem creando simus, hocve scopo initia per Fratres nostros connationales in Galicia laeto cum successu facta apud nos imitemur, ex continuemus. — Faxit Omnipotens, ut qui per saecula existentia caruimus, illucescente feliciore aevo, tandem ad vitam Nationalem sub potentibus Aquilae Austriacae alis eluctemur! —

In reliquo praefatis Fraternalis Favoribus, et Affectibus commendatus cum cultu persevero. —

Eperjessini die 27a Octobris 1849 —

servus, frater in Xto obsequens

Josephus Gaganeta m. p.

Eppus Eperjessiensis.

2932.

Méltóságos Gaganecz József eperjesi püspöknek.*Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!*

Azon buzgó akaratot és sikere« lépéseket, melyek az orosz nemzetiség nyelv és irodalom megalapítása, és fölvirágzása tekintetéből Méltóságod megyéje részéről eddig tettek, s melyeket Méltóságod folyó évi October ho 27ről 470dik szám alatti nagy becsű levele által ezen Szentszékkal tudatni inéltóztatott, ezen Szentszék a legnagyobb örömmel tellyes elismeréssel, méltánylattal, és szívességgel fogadván, Kedves kötelességünknek tartjuk Méltóságodnak nyilvánítani azt, miszerint mi is a magunk részéről minden módot használnánk, és megkísérteni fogunk mindent, mi az érdeklött nagy célnak elérésére, tudni illik az orosz nemzetiség nyelv, és irodalmának virágára és fényére szükségesnek látni fogunk, és intézkedéseinkről Méltóságodat értesíteni el nem mulasztandjuk. Előre is Méltóságodnak tudtára adni sietek, miként igen nagy érdekemben lévén hitelesen megtudni azt, hogy ezen Munkácsi megyében mennyi orosz román és magyar ajkú lakosság találtatik, a papságot körlevél által fölszólít attain, hogy minden Lelkész javadalma körében az anya tudni illik, és fiók helységeken lévő lakosságot, vallás szertartás, és nyelv tekintetéből mielőbb hitelesen írja össze, úgy szintén közhivatalok viselésére kiképzett és alkalmas egyéneknek lajstromát, kik javadalmok köréből származtak, vagy ottan jelenleg tartózkodnak, és kik vagy görög katolikusok vagy legalább azoknak kellene lennie, hason jegyzetekkel készítsék el, és mielőbb ide küldjék fel, hogy így azok lajstromát Méltóságodnak is megküldhessem, és őket Nagyméltóságú B. Gebringer Károly! Országos telyhatalmú királyi Biztos Úrnak ajánlhasam. Továbbá azon lépésekről, melyek a nemzetiség ügyében eddig, tettek és azoknak sikeréről Méltóságod fent idézett szám alatti becses levelének tartalma szerint, a megyei papságot azon hozzáadással értesítettem, miként a fent tisztelt cs. kir. Országos Biztos Úr Nagyságos Dobránszky Adolf Előadó Úrhoz küldött, és ez által nékem orosz nyelven hivatalosan bemutatott válaszában nyilvánítja, hogy az orosz nem-

zet küldöttjei által bemutatott memorandumban foglalt némelly kérelmek, már a Birodalmi engdcldményezett alkotmányban bent foglaltatnak és tellyesítettek, némellyek tellyesítését pedig, mennyire csak tőle függ, teljes készséggel ígér, egyszersmind a megyei papságot arra is figyelmeztetem, miszerint valamint ők magok az orosz, és illetőleg a román nyelvet és írásmódot a nemzetiségnek előmozdítása tekintetéből szorgalmasan és alaposan megtanulni iparkodjanak, úgy szintén gyermekeiket is, kiknek jövőre jobb létök az érdekelt nyelv és Írás módalapos tudásán fekszik, erre oktatni atyai kötelességüknek tartásák, és jövőre akár a megyei, akár a polgári hatósághoz vagy bár kihez magán vagy hivatalos ügyeiben mindég csak oroszul és illetőleg románul írjanak. Végre azt tudván, miként a nemzetiségnek megalapítása s a nyelvnek és literatúrának felvirágzása kiváltképen a sajtó útján legsikeresebben eszközölthetik, egy lapnak orosz nyelvem kiadását elhatároztam, mihelyt a szükséges kellékek megszerezve, és a mostani akadály ok elhárítva lesznek; megengedtem hogy a „program“ dolgoztassék ki, mellyet mihelyt Méltóságoddal is közleni fogok, reménylem hogy Méltói ágúd megye Papsága is ezen olly nagy szükségű vállalatot előfizetése ikkel és dolgozataikkal! szinte pártolni fogja, mert csak az egyesült erőnek sikerülni fog nemzetségünk egére új fényt hozni, és egy dicsőbb korszakot teremteni.

Egyébiránt rokoní indulatok közt meg különböztetett tisztelettel mordok Ungváron 23 November 1849.

Méltóságodnak
alázatos szolgája.

2932.

Nagy tiszteletű Alesperes és lelkész Urak!

Szüksége lévén a megyei kormánynak hitelesen megtudni mind azon görög catholicus egyéneknek neveit, kik a polgári közhivatok viselésére kiképezettségöknél fogva alkalmasok lennének, ennek kitudása végett tehát Uraságtoknak ezennel meghagyatik, miszerint javadalmaik köréből származott, vagy jelenleg ottan tartózkodó illy forma kimívelt ember vagy a köz-

hivatalok viselésére tehetséggel és szorgalommal bíró egyéneknek névjegyzékét, melyben mindenkinek neve után tétessék ki, hogy tudomás szerint a lefolyt szerencsétlen forradalmi idő alatt mennyire compromillálva volt, továbbá hogy görög catholicus é, vagy csak annak kellene lennie, hova való születésű, jelenleg hol tartózkodik és milly hivatalban vagy alkalmazásban volt, vagy van, mielőbb készítsék el, és ide felterjeszteni siessenek, hogy így nemzetiségünk előmozdítása tekintetéből és azoknak alkalmazásáról a megyei kormány sikeresen gondoskodhassék. Továbbá

Tisztelendő Duchnovics Sándor Eperjes megyei kanonok Úr által 1850dik évre az orosz cyrillicus betűkkel szerkezett naptárt Uraságtok figyelmébe ajánlom, és felszólítanak, hogy azok, kik azon közhasználatra felette szükséges naptárt, melly már a Premiszlei sajtó alól kijött, és mellynek ára 10 pkrra tetetett, megszerezni óhajtanák, minden kerületből egyszerre magokat a megyei hivatal Levélfárnokáuaál Liachovics Viktor-nál jelentsék, ki a pénzt beszedni, és a szükséges példányokat szét küldeni fogja. Reményilem, hogy nemzetiség tekintetéből is nem csak Uraságtok minnyájan, hanem éneklészeik, és olvasni tudó híveik az érdeklött igen érdekes naptárra előfizetni el nem mn-lasztandják. Végre Nagy Méltóságú Báró Jellasich József Horváth Országi Bán által a legközelebb lefolyt szerencsétlen magyar forradalom alatt Ő Felsége és az Uralkodó Ausztriai házhoz tartozó hívségének bebizonyítása tekintetébül véghez vitt nagyszerű, s vitéz tetteinek megörökösítésére, egy nevét viselő katonai intézetnek abatárszéleni fellálítása, az erre alakult társaság állal terveztetv én, költség hiányában azonban az adakozások tételére, és gyűjtésére ezeu megyei kormány is felszólítva lévén, Uraságtokaak ezennel meghagvatik, miszerint a kitűzött cz.élra bár mi keveset is adakozzanak, és ez által a Felséges Uralkodó Ausztriai házhoz tartozó hűségüket és ragaszkodásukat tettel rs mulassák meg, a bejövendő segély pénzt pedig minden kerületből egy öszvegben, rendes jegyzék mellett, melly felyebb küldetni, fog alesprresi úton, a fentérintett megyei hivatal Levélfárnokához mielőbb iparkodjanak.

Égnybíránt 23 Novemb 1849.

Hochgeborner Herr Districtual-Verweser!

Vermöge des unbegrenzten Vertrauens, welches die ruthenische Nation in Folge des edlen unparteiischen Wirkens Euer Hochgebornen in unserer Mitte, in Eero hochherzigen Gerechtigkeitsliebe setzt, wagen wir im Namen derselben treuen für seine Majestät unseren allergnädigsten Kaiser hochbegeisterten ruthenischen Nation gehorsamst um Gewährung der unten anzuführenden unterthänigen Bittpunkte zu bitten:

1. Mittelft §. 5. der Reichsconstitution vom 4. März 1849 wird die ruthenische Nation zur Gleichberechtigung mit allen andern Volksstämmen der Monarchie erheben, ihr der ihren nationalen und sprachlichen Interessen gebührende Schutz, laut §. V. des Verwaltungsorganismus, und §. 35 der Instructionen zu dessen Durchführung zugesichert, welche Zusicherung auch der ruthenischen Deputation zu Wien, durch den Herrn Minister des Innern, und Seine Excellenz der bevollmächtigte Civil-Commissär für Ungarn, Freiherr von Gehringer, mündlich gegeben, und durch letzterem mittelst Zuschrift vom 22. Oct. Nr. 678 l. J. derselben Deputation wiederholt wurde, wie Euer Hochgeborner nicht unbekannt ist. Im Hinblick auf das bisherige gesegnete Walten Euer Hochgebornen sehen wir auch den §. 6 der erwähnten Instruction angeordneten Eintheilung des Districtes in Unterbezirke mit voller Inverficht entgegen und knüpfen unser gehorsamstes Bittgesuch Eros §. 15. derselben Instruction, in Hinsicht auf die Anstellung der unser Volk zu regiren, und in seinen Rechten zu schützen berufne Beamte. Willige, eiferreudige, gehorsame und hingebende Treue gegen die Regierung Seiner Majestät von Seiten des Volkes, kann nur Folge des Vertrauens, des gegenseitigen Einverständnisses zwischen Volk und Beamten seyn. Darum muß der Beamte die Sprache des Volkes nicht nur kennen, sondern auch achten, gerne und mit Liebe sprechen, muß einem Stamme angehören, der ihn dem Volke nähert, nicht entfremdet, es ihm möglich macht, das wirksame lebendige Band zwischen der Nation und der Regierung zu bilden. Der treue Ruthene wird immer am besten durch treue Ruthenen regiert werden; und da unsere Nationalität an zu jedem Aunte befähigter Individuen, laut angebezogenen Verzeichnisses,

Durchaus keinen Mangel hat, geht unsere ergebenste Bitte dahin: es möchten bei der Besetzung der Aemter, zur Verwaltung der ruthenischen Kreise dieses Districtes, ausschließlich geberne Rathes-
 neu, und zwar solche, welche der ruthenischen Sprache und Schrift geberig kundig sind, verwendet werden; wie wir sie der gütigen Rücksichtnahme Euer Hochgebernen, laut Inhalt des beiliegenden Verzeichnisses zu empfehlen für unsere Pflicht halten. — Indem wir aber das eigene Recht verfolgen, ist uns das Fremde heilig; und aufrichtig wünschen wir, daß die etwa entfallenden magyarischen Bezirke durch Magyaren, die wallachischen durch geberne Rumänen verwaltet, und so alle Nationalitäten in ihren Gebieten, aller ihnen gebührenden Rechte theilhaftig werden. **A**

2. Das Palladium der Nationalität ist die Sprache, beide gehen im Leben, wie auch im §. 5. der Reichsverfassung Hand in Hand. Wir sind dennoch überzeugt, nur im Geiste, der alle Welker der Monarchie mit der freudigsten Hoffnung erwidenden Gesetzgebung vorzugehen, wenn wir die Einführung der ruthenischen Sprache als Amtssprache, in allen im §. 13 der Instruction nicht festgesetzten Fällen verlangen. Doch auch hierin sind wir der unserem Volkstamme ausgebernen Bescheidenheit eingedenk, und dehnen, um ja der Regierung keine unvermeidbaren Schwierigkeiten zu machen, dies unser leynales Gesuch für gegenwärtigen Augenblick nicht auf die Führung der Protocolle der Comitats-Präsidenten aus, indem wir bereits glaubwürdig unterrichtet, mit welcher edlem Eifer der Herr Präsident des Veregter Comitats sich die ruthenische Sprache eigen zu machen suchen, der Herr Präsident der Ugoscher Gespannschaft hingegen derselben bereits mächtig ist, die Zuversicht hegen, es würden mit der Zeit auch die übrigen Comitats-Verstände sich in demselben Streben theilnehmen, und im Kurzen der Volkssprache des Districtes auch ohne unsere Bitte ihr Recht wiedersfahren lassen. Doch müssen wir im Interesse der Regierung, um die Verwaltung um so lunniger mit dem Denken und Wünschen des Volkes zu verschmelzen, sie ihm recht theuer und werth zu seinem liebsten verchresten Eigenthume zu machen, im Sinne des §. 12 der Instruction laut A. und C. um sofortige Führung aller Protocolle der Bezirks-Commissäre in ruthenischen Publicationen und Kundmachungen in allen, insbesondere den

Hauptorten dieses ruthenischen Districtes, namentlich in seinem Centralpunkte der Stadt Ughvár, und Erlassung aller Communitäts-Verordnungen und Currentalen in unserer ergebensten Witte unterbreiten.

3. Wie die Gleichberechtigung aller Nationalitäten, so wird mittelst der Reichs-Constitution auch die vollkommene Freiheit und Reciprocität aller Religionsbekenntnisse gewährleistet. Nun sind wir zwar vollkommen im strengsten Sinne katholisch, und bilden dramatisch genommen keinen von der römischen Kirche wirklich gesonderten Theil. In wie ferne jedoch unser Gebrauch abweicht, und wir, wo wir die Minorität bilden, ohne Bedenken aus der Mehrzahl in der Beobachtung der Festtage auszuscheiden; in so ferne halten wir uns zu der gehorsamsten Witte berechtigt, daß hier in diesem uns angehörigen, unser Stammland bildenden Districte, um doch ein Plätzchen in dem weiten Arende Ungarn zu haben, wo unsere Nationalität in Verbindung mit dem ihr so innig angehörigen Cultus sich heimisch fühlen, ohne Veragung ihre Eigenthümlichkeiten entwickeln könne, aus schließlich die Festtage des Julianischen Kalenders beobachtet, und von allen ohne Unterschied gesellschaftlich gefeiert, durch keine öffentlichen Jahrmärkte, noch geräuschvolle Arbeiten gestört werden mögen; wie ja Euer Hochgeboren die Grundlage unserer diesfälligen Witte bereits durch Cathedral-Kirche anzuerkennen geruhten; hiermit suchen wir keine Opposition gegen die in den übrigen Landestheilen vorherrschende römische Kirche, sondern wünschen klos dasjenige in diesem einen uns ganz angehörigen Districte eingeräumt zu erhalten, was wir im ganzen übrigen Reiche mit Freuden dem römischen Kirchen-cultus zugesiehen.

Genehmigen Euer Hochgeboren den Ausdruck unseres unbegrenzten Vertrauens unserer innigsten Anhänglichkeit und Ergebenheit, womit wir in tiefstgefühlter Ehrfurcht und zu zeichnen die Ehre haben. Ughvár den 29. December 1849.

Euer Hochgeboren

ergebenste Diener.

XXVI.

A magyar orosz nép jóllétének előmozdításáról.

A történet ismerete, a népek polgárisodásának mérlege, fokmérője. Kimutatja társadalmi állapotát, szükségeit, érdekeit, s a tért, melyre hivatták a gondviseléstől, hogy azt betöltsék.

A magyarországi orosz nép története, melyet imént eesetelénk, világosan mutatja, hogy az, csaknem legelső fokán áll a társadalmi rendnek, a közjóllétnek, az értelemnek. Polgári eleme nincs, értelmi eleme nincs, vagyonos osztálya nincs. Ezért nem bír nemzeti érelemmel, időhaladási ösztönnel, s bátorsággal, és erővel, szerepelni a történetek színpadán.

Az éretlen kiskorúság tehetetlenségei közt küzd e jámbor faj, medvékből ezred év óta kibontakozni nein tud, ha hár jogainak, érdekeinek bizományosa, a papság, tinfalon sürgeti is annak emancipatióját, fölemelését. Meglehet, hogy a gondviselésnek ugyanazon czélzala van az illy népisccggel, mint ama növénynyel, mellynek hosszú növekedési korszakot adott, hogy annál hosszabb életű legyen.

Azonban Hz százados kiskorúság]mellyet e népfaj él, csakugyan még is sok.

Itt volna ideje, hogy a monarchia nagy népcsaládjában, műveltség, anyagi jóllét, s political súly tekintetében, szintollv helyet foglalna el, mint legalább azon népfajok, mellyek saját, gyengeségeik miatt nem bírván fölemelkedni: a fejlődő institutiok ereje által képzik, s vezetik tovább magukat.

S a jelen korszak erre igen alkalmas. A jelen korszak, a midőn a társaság főelemévé a nép lön, — a midőn a political világ mélységéből kiragadtatván, egyenlő magasságra emeltetik a kiváltságos osztályokkal, — a midőn a riagy birodalomban megszűnt minden nemzeti aristocratia, — végre: a midőn a hűbériség lánczai lehullottak, képviseletet nyert a nép s egyenjogúságot a nemzetiségek.

Mindezeket meggondolva, s egybevetve azon nyontmasztó körülmények súlyát, mellyek a magyar orosz nép hátramarádását okozták, s jóllétének, felvirágzásának föltételeit kimutat-

ják: íme tízparancsolatba foglaljuk azon leendők s eszközök sorozatát, mellyekkel mindenek előtt szükségeseknek vélünk.

I. *Művelt polgári elem teremtése, melylyel az orosz nép nem bír.* Ezt pedig legcélszerűebben lehetne eszközölni úgy, ha minden orosz helységből kiválasztatván a legjelesb tehetségű növendékek, ezek míg tanéveiket elvégeznék, közndományozás, s felsegélés útján gyámolítatván, ekép részint a tudományos, részint az iparos pályára eleve elkészítettének.

II. *Képezdek alakítása,* — mit igen könnyen lehetne eszközölni, ha az egyházi hatóság oda igyekeznek, miszerint a különben is minden foglalkozás nélkül élő bazilitu szerzetesek néptanítókká képezhetnének, s mint illyenek minden nagyobb helységekben alkalmaztatnának.

III. *Az egyházi férfink szabadabb házassága,* mind polgárnőkkel, mind más vallásbeli hölgyekkel. Azon eddigi szokás ugyanis, melly szerint az orosz pap csak akkor nem kötelezte! ik ezer forintnyi biztosíték letételére, ha orosz pap leányát veszi feleségül, mind a természetjog, mind az orosz nép érdekevei ellenkezik, s bizonyos czéhiségre mutat.

IV. *Ipartanodák létesítése* minden népesebb helységekben.

V. *Egy orosz könyvnyomda alapítása,* mellynek feladata lenne, iskolai, s népkönyvek, — és iratok közrebocsátása.

VI. *Egy nemzeti pénzalap létesítése.*

VII. *A káptalan által használt pénztőkének szabad használhatása minden közczélokra.*

VIII. *Fiók gazdasági intézetek állítása több helyen.*

IX. *Egy néptanács alakítása,* polgári s egyházi egyénekből vegyesen, melly a nép minden érdekeire felügyelve, s azokat részint, önállóing, részint a kormány által előmozdítani igyekeznek.

X. *Egyetértés, barátság, testvériség, minden népiséggel.*

Íme ezeket véljük mi legszükségesebbeknek a leendők sorában; mert csak ezekben, s ezek által nyerendhet alapot az orosz, nép jövője. Ha mellőzni fogja ezeket, tetején kezdi építeni á pyramis alkotmányát, mellyet, minthogy alappal nem bírna, egy nap, egy óra, egy nem várt percz története is el-fújhat!

XXVII.

Oklevelek.

A). Nos conventus Ecclesiae Sanctae crucis de Lelesz memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis. Quod nos Benignas sacratissimi Principis Domini Domini *Ferdinandi* Primi Divina favente Clementia Austriae Imperatoris Hierosolymae, Hungariae hujus nominis Quinti Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galliciae et Lodomeriae Regis Apostolici, Archi Ducis Austriae, Ducis Lotharingiae, Salsburgi, Virceburgi, et in Frankonia, Magni Ducis Cracoviae, Magni Principis Transylvaniae, Ducis et Styriae Carinthiae, et Carnioliae, Superioris, et Inferioris Silesiae, Principis Berchtoldsgadanae, et Mergenthemii Comitis Habsburgi etc. Domini Nobis Clementissimi Litteras Mandati Praeceptorio — Requisitorias pro parte et ad instantiam Providi Petri Ivanco qua Possessionis Sztanfalya Comitatus Bereghiensis ingremiatae Judicis emanatas, nobisque praeceptoriae, et Benigne sonantes, homagiali cum devotione perceperimus in haec verba:

Ferdinandus Primus.

Divina favente Clementia Austriae Imperator Hierosolymae Hungariae hujus nominis Quintus, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galliciae, et Lodomeriae Rex Apostolicus, Archi Dux Austriae, Dux Lotharingiae Salsburgi, Virceburgi, et in Franconia, Magnus Dux Cracoviae, Magnus Princeps Transylvaniae, Dux Styriae, Carinthiae, et Carnioliae, Superioris, et Inferioris Silesiae, Princeps Berchtoldsgadanae, et Mergenthemii, Comes Habsburgi etc. etc. Fidelibus nostris Honorabilibus Conventi Ecclesiae Sanctae Crucis de Lelesz salutem, et Gratiam. — Expositum est Maestati Nostrae Nomine et in persona Fidelis nostri Providi Petri Ivanco, qua Possessionis Sztanfalya Comitatus nostro Bereghiensis ingremiatae Judicis qualiter idem Exponens Paribus Universarum Litterarum *Donationum*, *Fassionalium*, *Introductoriarum* *Statutoriarum*, ac *Vestrarum* *Superinde* *Relatoriarum*, *Divisionalium*, *Venditiona-*

lium, Emptionalium, Contractualium seu Transactionalium, Admonitoriarum Concambialium, Exhibitiarum, Revocatoriarum, Contradictoriarum, Reambulatoriarum, seu Metalium, ac super eadem Metali Reambulatione, Vestrarum Relatoriarum Recognitionalium, Sententionalium, sed et Ad indicatoriarum, ac quarumlibet Causalium, ac Processualium, quodocunque, qualitercunque, et sub quibuscunque verborum formis emanatarum, factum videlicet diversorum Banorum, et negotiorum ejusdem Exponentis, ubi vis, et ubi quibuscunque Regni nostri Hungariae Comitatus existentium, habitorum tangentium, et concernentium, ac per eundem Exponentem, vel Hominem ipsius coram clarius declarandarum, in Sacristia, seu Conservario, et Protocollo; interque Acta, Fragmenta, Signaturasque aliarum Litterarum Ecclesiae Vestrae more Solito repositarum, et locatarum ad praesens pro Jurium suorum tuitione plurimum indigeret essentque necessariae eidem. — Supplicatum itaque existit Majestati nostrae nomine, et in persona praelibati Exponentis, debita cum Instantia humillime, quatenus eidem circa praenissa benigne providere, vobisque super Requisitione, Reinventiare, et Extralatione parium attractarum Litterarum, Committere, et Mandere dignaremur, nec patere remur eundem justis suis Juribus improvise destitui. — Cum autem justa petenti non sit denegandus assensus, et alioquin etiam Paria, quarumvis ejusmodi Litterarum et Lovis Authenticis, et Credibilibus, ad mandata nostra Partibus interessatis Commode semper extradari solerent imo deberent; pro eo vobis harum serie, firmiter praecipientes benigne committimus, et mandamus, quatenus acceptis praesentibus praerecensitas Universas Litteras, quodocunque, qualitercunque, et sub quibuscunque verborum formis emanatus, factum uti praemissum est diversorum Banorum, et Negotiorum praefati Exponentis tangentem, et concernentem ac per ipsum Exponentem vel Hominem ipsius coram clarius declarandas in dictis Sacristia seu Conservatorio, et Protocollo, interque Acta, et Fragmenta, Signaturamque aliarum Litterarum Annotatae Ecclesiae Vestrae, diligenter reliquivi, et re inveniri facere, requisitarumque, et reinventarum tenorem in transsum pro aliarum Litterarum Vestrarum modo, et Forma in Article 42: 1723. Expressis sub Sigillo vestro Conventuali usitato,

et authentico memorato Exponenti Jurium ejusdem futuram ad Cautelam necessarias modis omnibus extradare debeatis, ac teneamini. Communi Svadente Justitia. Nec secus facturi Datum in Libera, Regiaque Civitate nostra Pestensi. Die vicesima Mensis Augusti, Anno Domini Milesimo Octingentesimo Trigesimo Sexto (I. S.) lecta Fidelibus Nostri Honorabilibus Conventui Ecclesiae Crucis de Lelesz pro parte, et ad instantiam Fidelis Nostri providi Petri Ivanco qua Possessionis Stanfalva Judicis M. Requisitorium Generale.

Unde Nos praeinsertis Benignissimis Suae Majestatis Sacratissimae Mandatis homagiali cum devotione (ut tenemur) obtemperare cupientes infrascriptas Litteras, per Antelatum Exponentem coram nobis in specie declaratas in Archivo, seu Conservatorio nostro requiri, et reinvenire, et in Origine inque Protocollo Nostro Authentico reinventas Transumi, et Expediri fecimus modo, ordine sequenti:

Privilegiales. Decem Possessionum ad Arcem Munkáts pertinentium, in quo Districtu Comitatus Bereghiensis Krajua dicto existentium utpote: Dragutfalva, Medenceze, Ardányházthy, Hátmegi, Zavidfalva Kerepetz, Láfalva, Sándorfalva, Sztanfalva, et Kenderesfalva, super certis earum Libertatibus, Juribus, Privilegiis, praestationibus item, et Vajvodae in medio eorum electione 1562. emanatae, ac pro eisdem Possessionibus hic in Conventu Transumptae Originaliter habentur inter Acta Anni 1781 sub 18° 21° Transumptive vero Prot. Anni ejusdem folio 19° in haec verba.

B) Nos Conventus Regiae Ecclesiae Sanctae Crucis de Lelesz Memoriae Commendamus tenore praesentium Significantes quibus expedit Universis. Quod Providi Andreas Peknyo in Nagy Lánfalva, et Basilius Kampo in Sztanfalva Possessionibus Comitatus de Bereg adjacentibus commorantes tam suis Ipsarum propriis, quam aliorum Universorum Incolarum, et Inhabitorum decem Possessionum inferius declarandarum Nominibus, et in personis, nostram personaliter venientes in praesentiam, exhibuerint nobis, et praesentaverint Litteras Serenissimi quondam Domini Joannis Secundi Dei Gratia Electi Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Privilegiales.

Alia Litteras itidem Privilegiales Serenissimarum olim Dominarum Mariae, Annae, et Elisabeth Reginarum Illustrissimae item quondam Dominae Elisabeth Serenissimi olim Principis Domini Mathiae Regis Hungariae etc. Genitricis, ac Illustrissimi quondam Domini Joannis Corvini Sclavoniae Oppaviae, et Liptoviae Ducis, in se confirmative continentes, ac super certis Libertatibus, Juribus, et Privilegiis, praestantionibus, item, et Vajvodae electione decem, Possessionum ut pote: Draguth falva, Medentze, Ardányházthy, Hátmegi, Zavidfalva, et Kenderesfalva nuncupatarum in pertinentiis Arcis Munkács Krajnya appellatis situatarum sonantes in Arce sua Gyalu Vigesimo tertio Die Aprilis Anno 1562. in pergamena vetusta, jamque nonnullis in Locis temporis edacitate, ob minus cautam conservacionem corrupta, patenter editas, et emanatas, sigilloque, uti traductarum Zonarum apparentia Loca indicarent, olim appenso, ast jam deperdito chirographo item Regio, et Cancellarii Communitas, et Corroboratas tenoris infrascripti, petentes nos del ita cum instantia reverenter, ut nos Litteras ipsas (ne sinistro quodam casu eas prorsus perire contingat) de verbo ad verbum tam authentico Protocollo, quam et praesentibus Transumptionalibus Litteris (Nostris inseri et transumi, transumptasque authentice Fidem extradari, et emanari facere vellemus, quarum quidem Litterarum Privilegialium tenor, et continentia verbalis esset per omnia talis.

C). Nos Joannes Secundus, Dei Gratia Electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis, quod pro parte, et in personis Fidelium Nostrorum Universorum Keneziorum lacolarum, et Jobagionum Nostrorum in decem Possessionibus nostris scilicet: Draguth falva, Medentze, Ardányházthy, Hátmegi, Zavidfalva, Kerepetz, Láfalva, Sztánfalva, et Kenderesfalva appellatis in pertinentiis Krajnya existentibus, et commorantium exhibitae sunt nobis, et praesentatae quaedam Litterae Serenissimae quondam Dominae Mariae Reginae Hungariae, et Bohemiae etc. Conjugis Serenissimi quondam Domini Ludovici Regis Hungariae etc. Praedecessoris nostri pia memoriae in pergamento privilegialiter confectae chirographo, sigilloque suo

impedenti Communitae, continentes in se confirmative quasdam Litteras privilegiales Serenissimarum quondam Dominarum Annae et Elisabeth Reginarum Hungariae, et Poloniae etc. ac Illustrissimae quondam Dominae Elisabeth Genitricis Serenissimi Principis quondam Domini Mathiae Regis Hungariae etc. felicitis memoriae, item Illustrissimi quondam Joannis Corvini Slavoniae Oppaviae, et Lipthoviae Ducis etc. super certis Libertatibus, Juribus, et privilegiis, nec non Constitutionibus Censuum, per eosdem Jobagiones Nostros Annuatim Nobis Solvendorum, ac etiam Privilegiis Keneziorum super Annua Vayvodae ordinatione, et electione tenorum infrascriptorum. Supplicatumque est nobis humiliter, ut praescriptas Litteras dictae quondam Mariae Reginae, ac omnia et singula in eisdem contenta ratas, gratias, et accepta habendo, Litterisque nostris Privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione, et augmento Aliquali inscribi faciendo, pro praefatis Kenezis, et incolis Jobagionibus, nostris, haeredibusque, et posteritatibus eorundem Universis innovando perpetuo Valituros elementer confirmare dignemur. Quarum quidem Litterarum dictae quondam Mariae Reginae tenor talis est.

D) Nos Maria Dei Gratia Regina Hungariae, et Bohemiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis.

Quod Nostrae Majestatis veniendo in praesentiam Kenezii Nostri, in Ipsorum, ac Universorum populorum et Jobagionum Nostrorum in decem Villis, seu Possessionibus Nostris utpote Draguthfalva, Medentze, Árdányházthy, Hátmezi, Zavidfalva, Kerepetz Láfalva, Sándorfalva, Sztanfalva, et Kenderesfalva vocatis in pertinentiis Krajnya existent, et habitis commorantium exhibuerunt nobis, et praesentaverunt quasdam Litteras Serenissimae quondam Dominae Annae Reginae, quae nos Antecessit, Matris scilicet:

Serenissimi Domini Ludovici Regis, Domini, et Mariti nostri charissimi in pergamento sub sigillo ejusdem pendenti privilegialiter emanatas, continentes in se quasdam Literas Privilegiales Serenissimae quondam Dominae Elisabeth Dei Gratia Reginae Hungariae et Poloniae, alteras vero Illustrissimae quondam dominae Elisabeth Serenissimi Principis quondam Domini Mathiae

Regis Hungariae etc. Genitricis. Tertias autem Illustrissimae quondam Jaannis Corvini Slavoniae, Oppaviae, et Liphoviae Ducis, continentes in se Jura Liberates, ac Privilegia, nec non constitutiones Censuum per eosdem Jobagiones nostros annuatim nobis solvi debent, ac etiam Keneziorum praefatorum super annua Vajvodae inter Ipsos elevatione, et electione tenorum infra-scriptorum, supplicando Majestati nostrae humiliter, ut praescriptas Literas dictae quondam Dominae Annae Reginae, ac omnia in eisdem contenta, ratas, gratas et accepta habendo, Literisque nostris Privilegialibus de verbo ad verbum, sine diminutione, et augmento aliquali inscribi faciendo pro praenotatis Kenezüs populisque, et Jobagionibus nostris nec non haeredibus et posteritatibus eorundem universis inovando perpetuo valituras confirmare dignemur. Quarum quidem Literarum dictae quondam Dominae Annae Reginae tenor talis est. Nos Anna Dei Gratia Regina Hungariae, et Bohemiae etc. Memoriae comendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universus. Quod nostrae Majestatis veniendo in praesentem Kenezii nostri, in Ipsorum, ac universorum populorum, Jobagionum nostrorum in novem villis seu Possessionibus nostris, utpote: Draguth falva, Medence, Ardanyhazthy, Hátmegi, Zavid-falva, Kerepetz, Lá-falva, Sándor-falva, et Sztán-falva vocatis in pertinentiis Krajnya existentibus, et habitis Commorantium exhiberunt nobis, et praesentaverunt quasdam ternas Litteras unas scilicet serenissimae quondam Dominae Elisabeth Dei Gratia Reginae Hungariae, et Poloniae in pergamento patenter confectas, sigilloque suo impressivo consignatas, alteras vero Illustrissimae quondam Dominae Elisabeth Genitricis Serenissimi Principis quondam Domini Mathiae Dei Gratia Regis Hungariae etc. felicis memoriae, in papyro eodem modo Contentuo factas sigilloque suo similiter impressivo comunitas; Tertias autem, illustris quondam Joannis Corvini Slavoniae, Oppaviae, et Liphoviae Ducis in pergamento privilegialiter amanatus sigilloque suo impendenti corroboratus continentes Censum per eosdem Jobagiones nostros annuatim nobis solvi debent, ac etiam Privilegia Keneziorum praefatorum super annua Vajvodae inter Ipsos elevatione et dictione tenorum infra-scriptorum, supplicando Majestati nostrae

humiliter, ut praescriptas Ternae Literaris dictorum serenissimae quondam Dominae Elisabeth Reginae, ac alterius Dominae Elisabeth, nec non Joannis Corvini, ac omnia in eisdem contenta, ratas, gratas, et accepta habendo, Litterarisque nostris Privilegiabilibus de verbo ad verbum sine diminutione, et augmento aliquo inscribi faciendo pro praenotatis Kenezis, populisque, et Jobagionibus nostris, nec non Sacredibus, et posteritatibus suis universis innovando perpetuo valitura confirmare dignemur. Quarum quidem Litterarum primarum videlicet dictae quondam Dominae Elisabeth Reginae tenor talis est. Elisabeth Dei Gratia Regina Hungariae et Poloniae. Fidelibus suis universis Praelatis, Baronibus, Comitibus Castellanis Nobilibus, Officialibus, nec non Civitatibus, et Liberis villis, earumque Rectoribus, Judicibus et Villicis, quibus praesentes ostenduntur salutem, et gratiam. Ex querulosa significatione Keneziorum et Olachorum nostrorum in Comitatu Beregh existentium intelleximus, quod vos ipsos diversimode Calumniantes judicaretis, resque eorum prohiberetis in cessanter, nulla prius Justitia in praesenti Officialis Ipsorum ab eis postulatae; quare fidelitate Vestrae firmiter praecipiendo mandamus, quatenus praedictos Kenezios, et Olachos nostros in nullis causis, exceptis publicis furto et Latrocinio, et Criminalibus causis judicare sitis ausi, nec res, Bona eorundem irrequisita Justitia prius ab Eisdem prohibere praesumuatis modo aliquo, si quid autem Actionis contra Ipsos habetis, vel habueritis, in praesentia Comitatus nostri de Beregh vel Officialis eorundem Olachorum prosequi debeat Jure observato aliud non facturi. Datum Budae sexta proxima post Dominicam circumdederunt. Anno Domini Millesimo Tercentesimo septuagesimo Octavo. Aliarum vero scilicet praefatae alterius quondam Dominae Elisabeth tenor is est. Nos *Elisabeth*. Serenissimi Principis Domini Mathiae Dei Gratia Regis Hungariae etc. Genitrix. Memoria comendamus per praesentes, quod cum nos venissemus visitaturae pertinentias Castri nostri Munkáts, et Possessiones in eisdem habitas satis oppressas, et desolatas vidissemus, volendo unamquamque Possessionem nostram relinquere in bona dispositione. inter ceteras Possessiones nostras valachales, videlicet Kerepetz, Lafalva,

Sztanfalva, Zavidfalva, Kathonege, Ardánháza, Medence, Draga-bartfalva, et Sándorfalva, vocatas in his Dispositionibus et Gratiis duximus relinquendas. Primo quod Incolae Earundem Possessionem, et Kenezius in eorum medio constitutus, pro illis duodecim Ovis quas antea solvebant, sex duntaxat oves solvant, de porcis, et frugibus more hactenus observato decima non solvatur, ut alias fuit consuetum pecudem etiam maclabilem non solvat, excepto dum solae essemus hic aut novus Castellanus de castrum nostrum praedictum veniret. Item officialis in medio Ipsorum Incolarum non resideat, si vero in servitus nostris venerit, in qualibet Possessione provideatur sibi de uno prandio vel caena. Item Idem officialis, vel solus Castellanus pro se nihil plus possit recipere, quam nonam, et decimam partes Item res, et Bona Homicidarum per Castellanium nec auferantur, neque occupantur sine scitu nostro speciali, exceptis tribus marchis, quae officiali de Illorum rebus possunt provenire. Item caseum, quem soliti sunt Castellani in solita quantitate, non majorem, quam caseos sunt parare soliti, — Item Kenezius Maneat in sua consuetudine. Item pro vinis nostris, quae super eosdem Incolas imponuntur, non plus pretii extorqueatur, quam illa vina habent in valore, sed nec equus cujusquam Jobagionis nostri causa missionis in Legationem auferatur ipso invito, quocirca vobis Fideli nostro Egregio Blasio Litterato Castellano Castri nostri Munkács praesenti, et futuris harum serie praecipimus, et mandamus, quatenus hinc in antea praescriptos Incolas, et Jobagiones nostros in praescriptis Possessionibus pro tempore commorantes, contra praemissas nostras Libertates Eisdem datas impedire, et molestare non praesumatis; sed eosdem in eisdem per omnia pacifice conservetis Praesentibus perlectis, exhibenti restituis. Datum in oppido nostro Munkács Feria quinta proxima ante festum omnium sanctorum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto. Caeterum omnibus Conditionis Jobagionis Homnibus, qui ad praescriptas Possessiones nostras venerint moraturi, et in lucis vacuis pro se ipsis Domos fecerint, et habitacula quinque integrorum annorum Libertates duximus concedendas per quorum spacia ab eisdem nullamque Joxam et collectam exigi faciemus Datum ut supra. Ter-

fiarum autem videlicet Ipsius Joannis Corvini tenor aequitur in haec verba. Nos Joannes Corvinus de Hunyad Sclavoniae, Oppavinae, et Liphoviae Dux etc. Memoriae commendamustenore praesentium significantes quibus expedit Universis. Quod cum nos primum ad oppidum nostrum Munkach venissemus, et causas quorumlibet querulantium ordine Juris discuteremus, de medio aliorum causantium Ladislaus Vajvoda de Sztanfalfa ab ista, parte vero ex altera Kenezii, et Universi populi, et Jobagiones nostri de novem villis, et Possessionibus nostris pertinentes, utpote Draguthfalva, Medencze, Ardanhazthy, Hathmegi, Zavidfalva, Kerepetz, Lafalva, Sándorfalva, et Sztanfalfa praedicta coram nobis personaliter constitui. Idem Ladislaus de Ztanfalva proposuit eo modo quomodo Ipse, et fratres sui officium Vajvodatus de Krajnya nemper et ab antiquo possedissent Jure perpetuo ideo perpetuitas ejusdem Vajvodatus Ipsum concerneret volens. Idem Ladislaus Actionem suam comprobarepatentes in pargameno nuper Budae confectas, et emanatas, sigillo nostro impendenti consignatas nobis in specie exhibere curavit. quae taliter edocebant: quod nos ad expositionem dicti Ladislai de Ztanfalva, Eundem in officio Vajvodatus de Krajnya confirmassemus, idemque eidem donassemus pluribus autem Documentis neque Litteralibus Instrumentis minime potuit comprobare, quibus sic habent. Idem Ladislaus de Ztanfalva Causa in praemissa per nos Justitiam et Judicium sibi postulavit elargiri, quo audito Kenezii et Universi populi atque Jobagiones nostri de dictis novem villis pertinen Krajna nostram exurgentes praesentiam responderant ex adverso: quomodo Ipsi nunquam perpetuum Vajvodam habuissent, nequae Ipse Ladislaus officium Vajvodatus de Krajna Jure perpetuo possedisset, neque Eundem concerneret; Sed semper ab antiquo, quo memoria Hominum comprehenderet tali Libertate usi fuissent; quod illum, quem Kenezii, et tota Communitas de Krajna maluisset, pari voto et consensu Castellanos Singulis Annis ad officium Vajvodatus de Krajna elegissent, et in horum verborum Verificationem eidem Kenezii, et Caeteri populi nostri pertinent Krajna, plurimos Testes coram nobis adduxere, qui Jurati per omnia praemissa sic, et suo modo facta fuisse, quemadmodum dicti Kenezii, et Universi populi de Krajna coram nobis proposuerunt, et expres-

serunt Praeterea si quampiam Keneziorum, aut aliorum Colonorum haeredes habentium ex Ipsis mori contingeret, de talium Rebus, et Bonis Castellanus Castri nostri Munkach, neque officiales sui, nihil pro se recipere potuerunt si autem absque haeredibus decessisset, de talium Rebus, et Bonis unum virulum trium annorum, et plus vulgo Tulok ad Cornua ejus corda apponi potuit, Castellanus Ipse pro se recipere potuit, quibus sic habitis supplicarunt lidem Kenesii, et universi populi nostri de pertinenti Krajna coram nobis, ut eosdem in Ipsorum Antiquis Libertatibus conservare, causaque in praemissa Justitiam, et Finale Deliberationem impertiri dignaremur. Verum licet dictus Ladislaus de Ztanfalva, praescriptas Litteras nostras, super confirmatione dicti Vayvodatus, a nobis pro se extraxerit, quibus actionem suam comprobare voluerit. Tamen quia eas in sufficientes esse conspeximus ex es, quod Ipsas eas Litteras nostras indebite a nobis imperasse, et extraxisse perspicue cognovimus, propterea hujusmodi Litteras nostras a nobis indebite, et false impetratas retractavimus, cassavimusque, et nullius valoris esse censuimus, nihilominus tamen Idem Ladislaus de Ztanfalva, Keneziarum Possessionum nostrarum Tökés — alias Sándorfalva, et Ztanfalva in filios filiorum, ut habet possideat. Nos itaque habito super inde consilio praematuro, rationibus, et Causis ex praemissis Actionem dictorum Keneziorum nostror pertinent Krajna Justamfore manifeste cognovimus. Pro et judicantes decernendo comissimus eo modo: ut Ipsi Kenesii et Communitas populi de pertinent Krajna communi consensu, et de voluntate beneplacita Castellanos nostrorum pro tempore constitutor singulis Annis, quem maluerint ad officium Vayvodatus de pertinenti Krajna pro se eligere possint, et valeant juxta eorum antiquam Libertatem, et consuetudinem in hac parte observatam. Praeterea si aliquem Kenezium sive Valachorum nostrorum pertinent Krajna Sacredes habentem mori contingat de Rebus et Bonis talium, Castellanus Castri nostri Munkács sive officialis pro tempore constitutus nihil pro se recipere valeat, sed in haeredes illius devolvantur, si autem aliquem ex Ipsis absque haeredibus decedere contingat, ex tunc de Rebus, et Bonis talium unicum duntaxat vitulum trium annorum et non plus vulgo Tulok, super ejus cornua chorda

apponi potest Castellanae Castris nostri praefati pro tempore con-
 stituto, juxta eorum antiquam consuetudinem persolvere debeant,
 et teneantur. Praeterea eosdem Kenezios et totam Communitatem
 populi de pertinen Krajna, in omnibus Libertatibus eorum Prae-
 rogativis, quibus tempore Genitoris Regis Mathiae, et Progeni-
 torum nostrorum charissimorum usi fuerunt et gavisi, quasque
 Ipsis perpetuo duraturas confirmamus, tenere, et conservare
 decrevimus, deliberavimus, et volumus, Mandantes Fidelibus
 nostris Egregiis Petro, et Paulo de Derentsen praesentibus,
 futurisque Castellanis Provisoribus, caeterisque factoribus Castris
 nostri Munkätz praescripti harum serie firmissime, Quatenus a
 modo deinceps praescriptos Kenezios, et Communitatem populi de
 pertinent Krajna, in omnibus praescriptis Libertatibus, aliis
 etiam omnibus, quibus tempore Genitoris, et Progenitorum no-
 strorum charissimorum usi fuerint, et gavisi tenere, et conser-
 vare debeatis, et teneamini, Ipsosque contra Jura, et Libertates
 Ipsorum aliquam solutionem, vel aliud onus in consuetum prae-
 sumatis arctrare, et compellere, eisdemque more solito singulis
 annis cum consensu tamen nostro Vayvodam quem maluerint
 pro se eligere permittatis, et permitti faciatis. Praeterea antiqua
 eorum Lege, et consuetudine, atque modo superius specificato
 vitulum trium annorum sive Castratum Taurum, ad cujus cor-
 nua chorda apponi potestas eidem, et non aliter dum continge-
 rit exigatis, et exigi faciatis, secus in praenissis non fac-
 turi. Praesentibus perlectis Exhibenti restititis. Incujus rei
 memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes Litteras nostras,
 Eisdem duximus concedendas. Datum in oppido nostro Mun-
 kacz feria tertia proxima ante festum Beatae Dorotheae virginis,
 et martyris, Anno Domini Millesimo quadringentesimo nonagesi-
 mo tertio. Nositaque supplicatione praefatorum Keneziorum no-
 strorum pro Iphis, et pro praedictis Jobagionibus nostris, Ipso-
 rumque haeredibus et sumisoribus nostrae, modo, quo supra
 porecta Majestati Benigna exaudita, et clementer admissa prae-
 scriptas Litteras dictorum quondam Serenissimae Dominae Elisa-
 beth Reginae, ac alterius praefatae condam Dominae Elisabeth,
 nec non etiam praediti quondam Joannis Corvini Ducis. non
 abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, —

quae Litteris nostris privilegialibus insertas, quod omnes earum
 continentias, clausulas, et articulos, in quantum eandem rite,
 et legitime sunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur,
 acceptamus, approbamus, ratificamus, et roboramus, aliisque,
 omnibus, et singulis in tenore earundem Litterarum clarius Ex-
 pressis, et specificatis consensum nostrum praecimus, praebu-
 musque pariter, et assensum. Et nihilominus vobis fidelibus
 nostris Egregiis Stephani et Emerico Thoring praesentibus, futu-
 risque Castellanis Castri nostri Munkätz, Ipsorumque vice Castel-
 lanis, et Officialibus, aliisque omnibus, et singulis factoribus
 nostris in praefato castro nostro Munkätz constitutis, et consti-
 tuendis, item Judicibus et Juratis civibus in praedicto op-
 pido nostro Munkatz pro tempore constitutis committimus, et
 mandamus, quatenus praefatos Kenezios, populosque, et Jo-
 bagiones nostros novem villis in pertinent Krajna habitis
 commorantes contra praemissa Jura, Libertates, et Privile-
 gia Eisdem per praenotatis quondam Dominam Elisabeth Re-
 ginam, ac etiam alteram quondam Dominam Elisabeth et Jo-
 annem Corvinum datas, et concessa, consequenterque etiam per
 Majestatem nostram confirmatas impedire, molestare, et quovis
 modo damnificare non praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali,
 sed eosdem in eisdem libere, et pacifice conservare, et conser-
 vari facere, modis omnibus debentis, et teneamini secus in
 praemissis non facturi. Praesentibus perlectis Exhibenti resti-
 tutis. In quorum omnium et singulorum memoriam firmitatem
 perpetuam praesentes Litteras nostras in pergameni privilegiali-
 ter emanatas, secretoque sigillo nostro, quo ut Regina Hunga-
 riae, utimur impendenti communitas duximus Eisdem conceden-
 das. Datum Budae in Anno Domini Millesimo quingentesimo
 sexto. Nos itaque supplicatione praefatorum Keneziorum nostro-
 rum pro praedicti Jobagionibus nostris Ipsorumque haeredibus,
 et Successoribus nostrae, modo, quo supra porrecta Majestati
 Benigne exaudita, et clementer admissa, praescriptas Litteras
 dictae quondam Serenissimae Dominae Annae Reginae non abra-
 sas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni
 prorsus vitio, et suspitione carentes, praesentibusque Litteris
 nostris Privilegiis de verbo ad verbum sine diminutione, et

augmento aliquali insertas, eatenus, quatenus eadem rite, et legitime existunt emanatae viribusque earum veritas suffragatur, rebus sunt praefertur sic se habentibus, et citra omne praeiudicium nostrum acceptamus approbamus ratificamus, et roboramus, aliisque omnibus et singulis in tenore earundem Litterarum clarius expressis, et specificatis consensum nostrum praebuimus, praebeamusque pariter, et assensum, et nihilominus vobis Fidelibus Nostris Egregiis Castellanis, nec non Vice Castellanis ac Provisoribus Caeterisque quibusvis factoribus, et Officialibus dicti Castri Nostri Munkács praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris, et omnibus subditis nostris, praesentium serio committimus, et mandamus, quatenus praefatos Kenezios, populosque, et Jobagiones nostros in praenominatis — Villis impertinent Krajnya habitis Commorantibus Contra praemissa Jura, Libertates, et Privilegia, Eisdem per praenotatam quondam Dominam Annam Reginam datas, et concessa consequenter etiam per Majestatem nostram Confirmatas, et collata impedire molestare, et quovis modo damnificare, non praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali, sed eosdem in iisdem Libere, et pacifice conservare, et conservari facere, modis omnibus debeatis, et teneamini, secus in praemissis non facturi. Praesentibus perfectis exhibenti restituti. In quorum omnium, et singulorum memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes Litteras nostras Privilegiales manu nostra propria, et pendenti Sigillo nostro Consignatas duximus Eisdem Gratioso Concedendas. Datum Budae feria secunda in Festo Beatae Margarethae Virginis Martyris. Anno Domini Millesimo quingentesimo Vigesimo tertio. Nos igitur supplicatione pro parte praefatorum Keneziorum, Incolarum, et Jobagiorum nostrorum, haeredum eorum, ac successorum nostrae, modo, quo supra porrecta Majestati, Regia Benignitate exaudita, et Clementer-praescriptas Litteras dictas quondam Serenissimae Mariae Reginae non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas Sed omni prorsus vicio, et suspitione caventes, praesentibusque Litteris nostris Privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione, et augmento aliquali insertas eatenus, quatenus eadem rite, et legitime existunt emanatae, viribusque earum Veritas suffragatur, accepta-

mus, aprobanus, ratificamus, et confirmamus. Et nibilo minus Vobis Fidelibus nostris Egregiis Thomae Dacto Praefecto, et Francisco Galtheri Castellano, ac Demetrio Kerepechy Provisorio, aliis item officialibus; et Factoribus praedictae arcis nostrae Munkács modernis, et futuris praesentium notitiam habituris committimus et mandamus firmiter, ut praescriptos Kenezios, Incolas, et Jobagiones nostros in praedictis decem Villis in pertinent Krajnya habitis Commorantes contra praemissa Jura, Libertates, et Privilegia Eisdem per praefatam Olim Dominam Mariam Reginum datas, et concessa, ac etiam per majestatem nostram Confirmata impedire, turbare et quovismodo damnificare non praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali. sed eosdem in eisdem Libere, et pacifice conservare, et conservari facere modis omnibus debeatis, et teneamini, secus in praemissis non facturi, Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis In quorum omnium fidem, et Testimonium, Firmitatemque perpetuam, praesentes Litteras nostras Privilegiales, manu nostra propria, et Sigillo nostro autentico communitas duximus eisdem concedendas. Datum in Arce nostra Gyala Die Vigesimo tertio Aprilis Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Secundo Joannes Electus Rex m. p. (L. S.) pendent Michael Chyaky Cancellar m. p.

Unde nos huius modi praenotatorum exhibentium suis et quorum supra nominibus, et in personis erga nos facta petitione velut justa, et legitima exaudita pariter, et admissa. praesertim Litteras Privilegiales non abrasas, non cancellatas. non variatas, nec in aliqua sui parte suspectas. sed omni Vicio, et suspitione carentes de Verbo ad verbum sine diminutione (exceptis tamen certis vocalis, pertractos in locum earundem obelos indicatis, quae ob vitium pergamonae Legi, et exponi hand potuissent) Variationeque, et Augmento aliquali, praesentibus Transumptionalibus Literis uti et Protocollo nostris inseri, et transcribi fecimus, taliterque easdem sub usitato, et autentico Conventuali Sigillo nostro supra memoratis exhibentibus, aliisque Universis praespecificatarum decem Possessionum Incolis. et Inhabitoribus, futura Jurium Suorum pro Cautela, communi Svadente acqutate, extradundas esse duximus et emanari

faciundas. Ipsis vero originalibus praeexhibitis, exhibentibus sic Volentibus, in Conservatorium nostrum repositis Honorabilibus: Augustino Schochovszky Lectore, Marko Andreanszky Cantore, Adamo Lupes Custode, Gothardo Kampéz, Parocho Ecclesiae nostrae Helmeziensis et Ladislao Pálffy Omnibus Sacris Candidi et Exempti Ordinis Praemonstratensis Canonicis Regularibus Juratis Testimoniis Conventualibus existentibus, ac in praescriptis Ecclesiis nostris Regi jugiter famulantibus sempiterno. Datum Sabatho proximo aute Dominicam Rogate, seu Decima nona Die Mensis May Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octvagesimo primo.

Decretum Principis Georgii Rákóczy, datum ad officiales Honorum Munkátsiensium, super Decima Ruthenorum Krajnyensium, qui aliam Decimam non praestabant ad Arcem Munkáts. quam galinas, Ova, butyrum, Oleum, Caseum, picem, in his eorum praerogativis mandas eosdem permanere permitti. Praesens Decretum praesentatum per Providas Lucas Belicz, in Zavidfalva, et Alexium Koptsa in Sztanfalfa degentes de Anno 1716 habetur Protocollo Anni ejusdem folio 7. in his verbis.

E) Non Conventus Regiae Ecclesiae Sanctae Crucis de Lelesz. Memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit Universis. Quod Providi Lucas Belits, Zavidfalva et Alexius Koptsa in Sztanfalfa Possessionibus Commorantes nostram personaliter Venientes in praesentiam exhibuerint, et praesentaverint nobis in ipso originali quasdam Litteras Praeceptorias Principis quondam Georgii Rákóczy officialibus Arcis Munkáts de et super eo ne videlicet Fidem quaspiam Decimarum exactiones in Incolis et subditis Krajnyensibus facere attentent. Sonantes in Arce Munkáts die 27a Mensis Julii Anno Domini 1648. 2 c. Millesimo Sexcentesimo quadragésimo Octavo, datum praeterito in papiro potenter confectas, et emanatas, ac Sigillo quidem proprio subscriptione vero tam Ipsius Principis quam et ejusdem secretarii communitas, et corroboratas, ferentes nos debita cum instantia quatenus earundem Litterarum Praeceptoriarum genuinum tenorem et continentiam, praevia Proto-

collo nostro insertione futuram Jurium suorum, ac quorum interesset ad cautelam in authentico Transumpto nostro extradare sed et ipsum originale restituere vellemus. Quarum quidem Litterarum Praeceptoriarum Series sequitur in haec verba.

F) Georgius Rákóczy Del gratia Princeps Transylvaniae Partium Regni Hungariae Dominus, et siculo- rum Comes t. c. Fidelibus nostris Generosis Egregiis, et Nobilibus Thomae Debreczeny de Király Darocza Universorum Bonorum nostrorum in Hungaria Praefecto Gregorio Leövey de eadem Leövä, Castellano primario Georgio Makay de Alba Julia Provisori, caeterisque officialibus et eorum Vices gerentibus Arcis nostrae Banorum Munkátsiensium modernis scilicet, et futuris pro quovis tempore constituendis nobis dilectis Salutem et Graticum nostrum. Az Krajnyaságheli orosz Jobbágink Közönségesen alázasos könyörgések által adják értésünkre, jelentvén, hogy eők eleitől fogva egyébből nem Dézmaáltak, hanem minden Dézma helyet Tyukot, Tyukmonyat, Vajat, Olajat, Szurkot, és sajtot szolgáltatának volna be ide Munkácsi Várunkhoz, mellyben mind Praedecessorink idejekben, s mind mi üdöknben is ez ideigh megtartattanak volna, hanem csak az elmúlt Tavalyi esztendőben kezdettek volna Tisztviselőink az Bor Dézmat is rajtok exigálni régi ususoknak praedudiciomara; Könyörögnénk azért mincünk ezen alázasosan hogy kegyelmességhel lennék hozzájuk és régi szakásokban méltóztatnánk kegyelmesen megtartani: mivel eők a nélkül is fölötte sovány földön laktának, kiknek alázasos könyörgésekre kegyelues tekintetünk lévén mijs eöket az mivel Praedecessorink éltették akarjuk éltetni és semmiben azon kívül Tisztviselőinknek is megháborítani nem engedgyük. Minek okáért kegyelmesen és Serio parantsolyuk Hűségteknek ez Levelünk látván megirt krajnyaságheli Jobbáginkat minden régi szabadságokban mellyek földes urok praerogátivaival nem ellenkeznek ha ab antiquo ugy volt az mint exponálóak Hűségtek ismeg Tarcsa mind azokban, és azon kívül semmiben megne háboricsa sub gravi Animadversionis nostrae Poena secus non Facturi. Praesentibus perlectis Exhibenti restituti. Datum in Arce nostra Munkátsiensis Die Vigesima Septima Mensis Julii Anno Domini

1678. Georgius Rakoczy m. p. (L. S.) Joannes Horváth de Palócz secretar m. p.

Cujusmodi nos tamquam Justae et Legitimae petitioni arguentes, et acquiescentes praevio modo nobis exhibitarum, et praesentatarum Litterarum Praeceptoriarum praememonstrati Principis Georgii Rakoczy genuinum tenorem et continentias de verbo ad verbum sine diminutione Variatione, et augmento aliquali tam Authentico Prothocollo nostro, quam et praesentibus Litteris nostris futura Autememeratorum Exhibentium, ac quorum inter est uberiori pro cautella Authentico et usuali sigillo nostro communitis, et corroboratis inseri, et inscribi, ipsumque Originali in specie restitui fecimus. Praesentibus Carolo Francisco e S. R. J. Comitibus, a Kunicz et Vejsenburg S. C. Regiae Majestatis Consiliario S. Canonici, et exempti Ordinis Praemonstratensis Praelato Conventusque istius nostri Praeposito infulato; item Floriano Szmereczek, et Stephanno Graber ejusdem S. Ordinis Canonici Regii; nec non Joanne Euniczkey Ungváriensis Georgii Gyarmaty Bereghszáziensis Joanne Szeles Abercensis, Gregorio Vagi Fügediensis, Michaele Nagi N. Tarkányiensi, Josepho Gáll, Kis-Várdensis, Paulo Krupnik, Kis-Ratensis, et Martino Almási, Paczensis Ecclesiarum Parochis Zelantissimis Juratis utpote Testimoniis nostris in praescripta isthae nostra respectione et Antelatorum locorum Deo jugiter famulantibus et Devote. Datum ipso die Festi Transfigurationis Domini. Anno ejusdem 1746. —

Requisitarum igitur, ac in dicto Archivo seu Conservatorio interque acta Ecclesiae nostrae authentica, et in Protocolis nostris authenticis modo, et forma supra declaratis reinventarum praescriptarum Litterarum genuinum tenorem, et continentias, hisce Litteris nostris Transumptionalibus de verbo ad verbum sine diminutione, Variatione, et augmento vocum aliquali inseri, ac inscribi curavimus, taliterque easdem futura Jurium antelati Providi Petri Ivantso, qua Judicis Sztaanfaluensis, et per eum totius communitatis Possessionis ejusdem uberiori pro cautella tuitione, ac defensione deserviturus, sub usitato, et authentico Sigillo nostro extradandas esse duximus, et concedendas communi avadente Justitia. Datum per manus Egoegii

Ignatii Novak Jurati ordinarii, Ipso festo Exaltationis Sanctae Crucis seu decima quarta Mensis Septembris die Anno Domini Millesimo Octingentesimo Trigesimo Sexto.

Aloysio Richter Praelato, ac Praeposito, S. Cr. et Regiae Apostolicae Majestatis Consiliario: Nicolao Ormós Lectore Francisco Parlaghy Canthore: Hermano Vadasz Custode: Stephano Verbőczy Lelesziensis, Ignatio Musinszki K. Helmeziensis, Ecclesiarum Parochis Omnibus Sacri, Candidi, et Exempti ordinis Praemonstratensis Canonicis Regularibus, item Petro Prodan V. A. Diacono, et Parocho Ecclesiae GCatholicae Polyanensis, Juratis utpote Testimoniis nostris Conventualibus in praescripta hac nostra attractorumque Locorum nostrorum Ecclesiis Deo, et Patriae famulantibus.

(L. S.)